

Наум Струмички
Митрополит

Не знаете
од каков Дух сте



БИБЛИОТЕКА ВОВЕДЕНИЕ
ВЕЛЈУСА 2010

Македонска Православна Црква
– Охридска Архиепископија
Струмичка Епархија

Издава:

Манастир Воведение на Пресвета Богородица Елеуса
Велјуса 2010

Книгата е издадена
по повод 1100 години
од упокојувањето на нашиот учител,
просветител и духовен отец,
Свети Наум Охридски Чудотворец

Предговор

За нас што ја живееме Тајната на Црквата и за сите што навистина сакаат духовно да растат и да се восовршуваат, согласно заповедта на нашиот Небесен Отец, единствен вистински, неодминлив и неодолив критериум е Богочовекот Христос. Тој стана Човек за ние да станеме богови по благодат. Неговото Воплотување нè направи лично причесни на плодовите од, за нас, спасителното општење на својствата на Божјата и човечката природа во Неговата Ипостас. Нашите тела станаа храм на Светиот Дух, Кој живее во нас...

Во ова историско и есхатолошко случување е положена теолошката (христолошка) и антрополошката, односно еклисијалната основа на православната (исихастичка) духовност: во начинот што Богочовекот Христос ни го покажа со Своето Воплотување, но и со целиот Свој Домострој за нашето спасение. Тој сè направи 'од внатре', притоа бескрајно многу страдајќи. Синот Божји го спасува човекот не преку издавање наредби од небото и преку демонстрација на сила, како некој властодржец и судија, туку напротив, Тој ни се објави Себеси преку љубовно поистоветување со нас. Ја посвои во Себе нашата падната човечка природа (освен гревот) и ја направи Своја сопствена, исцелувајќи ја и обожувајќи ја.

Еве како оваа вистина звучи низ перото на нашиот Владика, Митрополитот струмички Наум: „Во Црквата не постои надворешен, чисто научен – неличносен критериум за познавање на Вистината – Христос, туку постои внатрешен, аскетско-исихастички (молитвен) критериум,

преку кој лично и опитно Го познаваме Христос Вистинскиот Бог. Кога човекот преку аскетски подвиг ќе го очисти своето срце од страстите (славољубие, среброљубие и сластољубие), тогаш во него ќе го открие Царството Небесно, односно благодатта Божја, којашто ја примаме преку Светата Тајна Крштение. Божествената благодат го преобразува целиот наш духовен живот и постоење: вообичаената секојдневна молитва добива друг квалитет – станува умносрдечна, умот се просветлува, а внатрешната борба со демонските страсти значително ослабува. Ако процесот на преобразување го достигне степенот на обожение и на душата и на телото, тогаш човекот, според свети Григориј Палама, со своите преобразени телесни очи ќе може да ја види несоздадената божествена енергија како светлина која на сè создадено соодветно му дава постоење, живот и словесност, односно како несоздадена светлина која на човекот му дава битие, благодат и вечно благодатие“.

Согласно овие зборови, не постои проблем – личен, меѓучовечки, дури и меѓуцрковен кој може вистински да биде решен со интервенција од надвор или, уште полошо, од горе, која секогаш е и помалку или повеќе насилна. Затоа проблемите прво се решаваат молитвено во нашето срце – лично, како и на светата Литургија – соборно, а потоа надвор од нас.

„Тајнаџа на Православиеџо, или џајнаџа на висџинскоџо славење на Боџ џреку боџословиеџо (џеорија) и џајнаџа на висџинскоџо славење на Боџ џреку нашиџе дела (џракса), е содржана во џајнаџа на личносџа; и во џајнаџа на Хрисџоваџа Личносџ и во џајнаџа на секоја охрисџовена (обожена) личносџ во Цркватаџа.

Само личносџи, како свеџи Наум, охридскоџи

чудојворец, ѿодгојвени да се одречай од себеси и да се жртвуваай себеси за Бог и за своите ближни, можай да го жрадай во историјата она што ќе остане вечно, односно вечноста да го војлошуваай во историјата, а историското ѿосјоење да го ѿреобразуваай во нов, бесмртен облик на бите и Свеѿошроичен начин на ѿосјоење“.

И за крај, во чест и спомен на нашиот духовен начелник свети Наум, охридскиот чудотворец, по чие застапништво и љубов нашата Црква и денес ја красат манастири со живо духовно (исихастичко) предание, така како што ни го предадоа светите Отци на Црквата, а особено Пресветата Владичица наша Богородица и Секогашдева Марија, да ја слушнеме приказната за нивното возобновување:

Еднаш, пред точно дваесет и седум години, еден млад човек отишол кај некој духовник, познат во тоа време, и меѓу другото, го прашал зошто во Македонија нема монаштво, зошто, на пример, манастирот на свети Наум во Охрид е празен. А духовникот му одговорил, како полу на шега полу на вистина: „Па, еве – ти!“ Младиот човек се насмевнал во себе, и отишол да ја спроведе во дело одлуката што ја беше веќе донел уште пред посетата на духовникот, но овојпат со новото молитвено правило: „Преподобен отец наш Наум, моли Го Бог за нас!“

монахиња Сара

Предисловие за Светлината

Книгата што ја држите во рацете, од Митрополитот струмички Наум, претставува, на еден жанровски разновиден начин – негова мала *Summa Theologicae*. Имено, книгата е избор од негови најразлични сочиненија, од теолошки реферати на собири (книгата ја отвора токму еден реферат од собир посветен на свети Наум), преку неговите прочуени (и претходно објавувани) живи беседи до неговите духовни манастирски чеда, предговорите кон две важни книги со кои нашата Црква (токму благодарејќи и на нејзината издавачка дејност и на Митрополитот) го отвори прашањето за односот меѓу психијатријата и теологијата (неможна е атеистичка психијатрија!), па сè до интервјуата и написите во медиумите со кои реагирал на одредени акутни состојби поврзани со Црквата.

Ваква колекција, ваков жанровски широк репертоар, нужно, на прв поглед побудува асоцијација за – разногласие. Но, тоа не е така. Зад сите тие жанровски различни појави, се јавува едното и единствено лице на еден висок духовник, кој ни порачува, постојано, отсекаде каде и да се појави: живејте го животот на богоугоден начин, затоа што сте по Божји образ изобразени. Живејте го животот во совршен ред и хармонија, затоа што само тие (треба да) раководат со вашиот духовен живот!

Како и многупати до сега, Митрополитот нема да заборава да нè потсети на „азбуката“ на секое самоповдигување: трите степени на развој на духовниот живот на монахот, за кои, се разбира, треба да знаат и мирјаните – да ги наречеме, за оваа прилика само – ‘покајание’,

‘чистота’ и ‘совршенство’. Нема беседа, нема есеј, нема соопштение во кое Митрополитот не нè потсетува на овие три степени, затоа што оној кој тоа ќе го заборави, попусто ќе смета дека оди напред! Живеејќи во прелест, тој и нема да знае дека ѝ припаѓа (без разлика на тоа дали дури добил и свештенички чин!) само на онаа група која Митрополитот ја именува како „номинални“ христијани. Нема потреба да раскажуваме овде нешто што може да се преземе како готово слово од мудрословијата на Митрополитот:

„На првиот степен, кој се нарекува очистување, молитвата е само умствена и усна, односно монахот или подвижникот може да ја изговара со устата и може да ја следи со својот ум. На вториот степен, кој се нарекува просветлување, умот веќе се наоѓа внатре во срцето и таму ја следи молитвата што се изговара со внатрешното слово. Разликата меѓу вториот и третиот степен е во тоа што на вториот степен монахот со напорот на својата волја го држи умот собран во срцето и во зборовите на молитвата што таму ја изговара, а на третиот тоа го прави самата Божја енергија или благодат. Благодатта непрестајно го задржува умот во срцето, а молитвата тече во срцето на подвижникот и кога тој спие и кога зборува или што било работи или мисли.“

Со овој теолошки увод, кој произлегува, се разбира, и од личниот опит на овој наш блескав духовник и теолошки ум, започнува Словото посветено на свети Наум, па се покажува дека неговите подвизи одговарале на третиот степен на духовниот развој: „Да се потсетиме уште еднаш, во преданието на Црквата свети Наум е: рамноапостолен, исповедник на верата, учител, просветител, преподобен, чудотворец, исцелител, отшелник,

началник на монаштвото, па дури и маченик.“

Играта на случајот (кажано со речникот на скептиците) или – Божјата промисла (кажано со речникот на верниците) сакала Митрополитот Наум да напише реченица за свети Наум Чудотворец, која некои идни генерации со мирна совест и чисто срце ќе можат да ја напишат за него: „Преподобниот наш отец Наум, охридскиот чудотворец, е основоположник на монаштвото меѓу нашиот народ, а неговото духовно влијание преку неговата просветителска дејност и преку неговите ученици се протега и многу пошироко меѓу словенските народи.“ Се разбира, мислам на добропознатиот факт дека нашето современо монаштво се случува, се раздвижува и заживеа дури со враќањето на Митрополитот Наум од Света Гора, во 1995 година. Иако знам дека овој пасус нему ќе му биде најнепријатен од ова мое предисловие (поради неговата вродена скромност), јас тоа морам да го напишам како факт; далеку сум од тоа да повлекувам паралели меѓу Чудотворецот и Митрополитот, но не можам да го избегнам фактот дека и двајцата, освен истото име, ја делат безрезервната љубов и клучната улога при организацијата на монашкиот ред. Тие се два родоначалника кои ги делат десет критични столетија пресудни за нашиот национален и верски опстанок!

Во вториот блок (целина) на оваа книга се среќаваме со веќе и стилски препознатливите мудрословија на нашиот Митрополит. Се соочуваме со светлината на неговиот егзегетски ум (коренот на денешната книжевна херменевтика, како што е познато, се наоѓа во библиската егзегеза, односно во расветлувањето/растајнувањето на „темните“ и за обичниот човек „нејасни“ места од Светото Писмо). Со невидена умносрдечна леснотија, со невиден

елан, со невидена љубов кон обичниот човек кој сака да сознае, да создаде смисла, Митрополитот се зафаќа со толкување на важните, стратешки јазли на Светото Писмо, оние кои, доколку се исцедат, стануваат духовна храна на паднатите. На едно место, така Митрополитот се прашува нешто што секој од нас сигурно еднаш се прашал – до каде треба да се потпираме на Него како наш заштитник, а од каде ние треба да се бориме со демоните? Еве го тоа сјајно егзегетско место кај Митрополитот: „Велиме во Господовата молитва: „Оче наш... и не воведувај нè во искушение, туку избави нè од лукавиот“. Дали, деца, ова значи дека ние од нашиот Небесен Отец бараме да не ни се случуваат искушенија и да немаме никаков допир со ѓаволот? Не! Тоа е невозможно. Ние само бараме правилно да ги надминеме оние искушенија коишто, соодветно на нашиот духовен напредок, и така треба да дојдат, а на стариот и потрошен ѓавол во лице да му се изнасмееме.“

Така, весело, со богоугоден стил, од страница во страница, читаме поуки и мудри слова, совети (стекнати и од сопствен опит) за искушенијата, за добрината, за послушанието, за молитвата („При молитва ние се даваме на Бог, а не ни дава Тој нам нешто“), за нашето вродено но невидливо богоподобие кое треба да се освои и да се стекне со исправни постапки: „Ние најчесто функционираме така, што заклучокот за самите себе го извлекуваме од нашите добри дела, а заклучокот за нашиот ближен го извлекуваме од неговите лоши дела.“ За секоја ситуација Митрополитот има блага поука до нас како да ги премостиме бездните на искушенијата, како да останеме на правиот пат. Сепак, послушанието е централниот поим околу кој Митрополитот ја гради својата теологија на

исихазмот; без послушание нема лек за болниот разум. Послушанието е безусловно, затоа што е исцелително и безгрешно, дури и кога послухот личи на послух на грев: „Дури и ако заповедта на старецот е погрешна, Бог поради послушанието ќе ја претвори во духовна полза. Ако некој е послушен, па дури и заповедта да е лоша, сè ќе излезе на добро само заради послушанието. Нема никакво значење кој е старецот што ја издава заповедта. Каква полза имаше Јуда од тоа што Старец му беше Самиот Христос? Што му вредеше на Адам што беше во рајот и што на некој начин Старец му беше Самиот Бог? Ништо“ (старец Јосиф Спилеот).

Во книгата ќе пронајдете и нешто што длабоко се втиснува како личен жиг во словата на нашиот Митрополит: неговиот секогаш искрен и отворен, понекогаш и критички став кон неговата најголема љубов, Црквата. Знае Митрополитот да ги прекори и „своите“, ако тоа го заслужуваат, а не само нас, недостојните и кон постојан пад склони мирјани. На пример, тој, говорејќи за тоа дека епископот треба да биде „икона Христова“, критички забележува:

„Правилно и идеално би било кога секој носител на кој било од свештеничките степени би имал и внатрешно духовно покритие за нив, односно кога неговиот свештенички чин би одговарал на соодветниот степен на духовниот развој. Вака се поставени работите теоретски. Но, во пракса, во животот на Црквата, многу ретко се случува носителот на одреден свештенички чин да има и внатрешно духовно покритие за чинот што го претставува. Колку се оди кон повисоките свештенички чинови во Црквата, толку е поголемо отстапувањето од

идеалот: на пример, може да се сретне ѓакон што како – така чекори по патот на очистување на срцето од страстите, просветлен презвитер е веќе вистинска реткост, а обожен епископ е право чудо. Состојбата е малку подобра, барем за првите два свештенички чина – ѓаконски и презвитерски, среде свештенството од монашките редови. Последново, особено важи за манастирските заедници од Света Гора.“ Во врска со тоа, Митрополитот Наум забележува и укажува на лидерска криза во Православната Црква денес:

„Денес во Православната Црква суштествува криза на ефикасно институционално лидерство. Кризата во лидерството, покрај останатите сфери од црковниот живот, се пројавува главно, од една страна, како грешки (на кој било план) во делувањето на високиот клир на Црквата, а од друга страна, како недоверба на народот во свештенството генерално, а и во Црквата сфатена како институција. На пример, како да се верува во проповедта за слобода, љубов, еднаквост, единство и заедница меѓу луѓето и народите, на Православни Цркви кои меѓусебно не се признаваат; или како да се верува во проповедта за воздржување, простување, молитва, милост, помагање на страдални итн., на свештени лица кои не живеат како што проповедаат?“

Но, критиките на она што се сака, не значат и помала верба во тоа што се сака! Еве еден извадок од едно негово интервју, извадок кој мене лично ме воодушевува, затоа што ја покажува гранитната природа на вербата што секој од нас треба барем да се обиде да ја достигне. Еве што вели Митрополитот, на едно прашање кое се обидува да Го поврзе Господ со евентуални „научни“ сознанија (за Негова потврда или негација): „Се појаву-

ваат од време на време некои несериозни археолошки истражувања и тврдења како она што беше претставено во документарниот филм „Изгубениот Исусов гроб“ на познатиот холивудски продуцент и режисер Џејмс Кемрон, емитуван на Discovery Channel. Но, тие за нас во Црквата не значат ништо. За нас во Црквата важи следното правило: кога би можело и научно да се докаже некаква вистина дека Христос не постои, јас повеќе би останал со Христос отколку со таа вистина.“

Има такви вербено-огнени, правдољубиви и гранитно-цврсти гласови во оваа книга и во неколкуте написи што Митрополитот ги печател по медиумите, а по повод актуелни и невралгични случувања во врска со нашата Црква. Како будно око Митрополитот бдее над секоја закана за МПЦ, над нејзината опстојба, затоа што знае дека колку што ѝ должиме на иднината и на оние што ќе дојдат по нас, толку им должиме и на светите претходници кои се вградиле како камен-темелници на нашата вера. Но, најважно од сè е што јатката, срцевината на оваа книга е една единствена лачна и света вистина: мудрословијата не се примаат со разум, туку само со срцето кое во себе со молитва го собрало (раз)умот. Мудроста може секој да ја научи и запомни со разум; но само срцето кое ја љуби и разбира таа мудрост, може и да ја живее. Да се живее Словото, Он Кој е Словото! Затоа, хвала и похвала на мудроето слово на Митрополитот меѓу кориците на оваа книга! И, да завршам во негов стил, кога го цитира свети Никифор Исихаст: „Гори, ако сакаш да светлиш“!

Венко Андоновски

Не знаете
од каков Дух сте

Излагања на научни собири

Светоотечко толкување – откровение на внатрешниот духовен живот на свети Наум Охридски*

Не можам да пишувам или да говорам за преподобниот отец наш Наум, охридскиот чудотворец, а да не ме опфати свештен трепет заради следново: големината на неговиот лик и на неговото дело, наспрема мојата лична недостојност. Затоа, пред моево излагање, најнапред барам прошка од Светителот, потоа од многупочитуваниот аудиториум. Но, ќе се обидам, со Божја помош и според моите сили, а согласно учењето на светите Отци да одговорам на темата по предвидениот наслов.

Она што е непобитно и општо прифатено од светата Црква за свети Наум Охридски е дека тој е: рамноапостолен, исповедник на верата, учител, преподобен, чудотворец, исцелител, просветител, отшелник, началник на монаштвото, па дури и маченик. Тргувајќи од ова, нашето прашање, нашиот интерес и нашата тема е, колку и дали ние можеме да дознаеме нешто повеќе за внатрешниот и невидлив духовен живот на светителот украсен со вакви дела. Како што на почетокот нагласив, одговорот на ова прашање ќе го побараме на најсоодветното место, во светоотечкото предание.

Светите Отци честопати го потенцираат фактот дека севкупниот духовен живот на човекот се одвива во

* Меѓународен научен собир „1100 години од упокојувањето на свети Наум Охридски“, Охрид, 3–5 октомври 2010.

совршена хармонија. За нив, духовниот живот не е нешто случајно, нешто хаотично, нешто што може како било, туку во духовниот живот постои еден препознатлив (за опитните, не за сите) и совршен ред кој не може ни малку да се пренебрегне. Мислам дека изложувањето и потсетувањето на овој совршен ред и хармонија постепено ќе го расветлува и одговорот на нашето прашање.

Како што може да се забележи во светото предание на Православната Црква, согласно светите Отци, постои поделба на духовниот раст, односно на духовната зрелост на човекот на степени. Оваа поделба ја наоѓаме кај многумина од Отците, иако можат да се сретнат различни називи за степените. Свети Никита Ститат, на пример, вели дека постојат три степени во напредувањето кон совршенството: 'почетна состојба на чистење', 'преодна состојба на просветлување', 'мистична состојба на совршенство'. Во теологијата на свети Максим Исповедник овие три степени се претставени како: 'практична философија', 'природно созерцание' и 'мистично богословие'. Овие степени на духовно растење кај свети Исак Сиријан ги пронаоѓаме именувани како: 'покајание', 'чистота' и 'совршенство'. Како што вели тој, „покајание е: да се престане со својот претходен гревовен начин на живеење и, притоа, да не се жали за тоа. Чистота е: срце исполнето со сострадална љубов кон сето создание. Ако после покајанието ја стекнеме чистотата, таа чистота е вистинска во Исус Христос единствено ако имаме срце кое има љубов за сите луѓе. И, на крајот, доаѓа совршенството, имено – смирението, а тоа значи: одрекување од сите видливи нешта, но и од сите мислени нешта, и пребивање (во Бог) над сите тие нешта, без никакво помислување на нив“.

Битно е да се запамти дека според Отците, во суштина, првиот степен е очистување на срцето од страстите, вториот е просветлување на умот, а третиот – обожение на целиот човек. Исто според нив, но и според здравата логика, на секој од овие три степени се случува различен квалитет на духовен живот – односно, на секој степен од духовниот развој: се пројавува посебен квалитет на молитва, одговара соодветен начин на организирање на животот, подвижникот се соочува со различни видови на искушенија, постои карактеристичен однос со духовниот отец како и соодветно духовно раководство, одговара еден од трите свештенички чинови, итн., итн.

На првиот степен, кој се нарекува очистување, молитвата е само умствена и усна, односно монахот или подвижникот може да ја изговара со устата и може да ја следи со својот ум. На вториот степен, кој се нарекува просветлување, умот веќе се наоѓа внатре во срцето и таму ја следи молитвата што се изговара со внатрешното слово. Разликата меѓу вториот и третиот степен е во тоа што на вториот степен монахот со напорот на својата волја го држи умот собран во срцето и во зборовите на молитвата што таму ја изговара, а на третиот тоа го прави самата Божја енергија или благодат. Благодатта непрестајно го задржува умот во срцето, а молитвата тече во срцето на подвижникот и кога тој спие и кога зборува или што било работи или мисли. Непрестајната умносрдечна молитва е само еден од плодовите на обожението, но заради личносната димензија на односот со Бог што ја содржи во себе – најважен. Молитвата на оние што се наоѓаат на степенот на обожение е чудотворна.

Степенот на духовен развој најлесно се одредува според квалитетот на молитвата.

Постојат уште некои специфичности во врска со молитвата: на пример, треба да се знае дека најнапред, на првиот степен, се чисти енергијата на умот. Дури на вториот степен, кога умот ќе влезе во срцето, тогаш почнува непосредно да се чисти и суштината на умот, која се наоѓа во срцето како духовен центар на човекот. Затоа и го нарекле Отците овој степен просветлување на умот. На третиот степен се случува она што кај светите Отци се нарекува 'грабнување на умот', и гледање на несоздадената божествена светлина.

Како што на секој степен му одговара посебна молитва, исто така му одговара и соодветен начин на живот. Во Православната Црква познати се три начини на организација на монашкиот живот: општожитие или киновија, што подразбира живот на поголем број монаси во една заедница; скит, што означува живот на заедница од тројца или четворица; и пустина, што означува живот на еден монах оддалечен од светот. На првиот степен – на очистувањето на човековото срце – му одговара општожителниот, на вториот степен му одговара скитскиот, а на третиот степен – еремитскиот начин на живот. Секако, секој од начините на организација на монашкиот живот е поткрепен со соодветен манастирски типик. Не е ист, на пример, типикот на општожителниот манастир со типикот на манастирот во кој се спроведува скитски начин на живот. Типикот на општожителниот манастир го карактеризираат долги заеднички богослужби во манастирскиот храм според редот во богослужбените книги, додека типикот во скитот се заснова на повеќечасовна Исусова молитва во осаменоста на монашката ќелија.

Каков и да е, типикот треба да го овозможи подвигот на туѓинување, односно подвигот на апсолутно одрекување од овој свет сè до добивање на дарот на умносрдечната молитва, аскетска или благодатна.

Исто така, Отците бараат да се почитува и правилото според кое примањето на свештенички чинови соодветствува со овие три степени на духовниот раст. Оној којшто е на степенот на очистување и го поминува правилно под раководство на духовен отец, може да добие ѓаконски чин. Оној којшто го достигнал степенот на просветлување на умот може да биде ракоположен за презвитер, а пак, оној којшто го достигнал степенот на обожение може да биде епископ. За степените на духовниот развој пишувале свети Максим Исповедник, свети Дионисиј Ареопагит, свети Никита Ститат и други Отци. На пример, свети Максим вака ги поврзува трите стадиуми на духовниот живот со трите степени на свештенството: „Делото на ѓаконот го врши оној што го вежба својот ум за свештени подвизи и ги изгонува од себе страстите помисли, а делото на презвитерот (свештеникот) – оној што го просветлува својот ум во познание на создадените битија и со тоа го уништува лажнонареченото знаење; додека, делото на епископот го има оној што го восовршува својот ум со светиот мир на познанието на обожуваната и Пресвета Троица“.¹ А, во списите „За црковната ерархија“, свети Дионисиј Ареопагит вели: „Епископите (‘епископскиот чин’) во потполност ја поседуваат моќта на просветлувањето... Нивната задача не е само да просветлуваат туку и да восовршуваат. Свештениците се просветлени и просветлуваат, додека ѓаконите

¹ Свети Максим Исповедник, „400 глава о љубави“, Призрен. 1992, 2 стотица 21, стр. 77.

очистуваат и знаат да расудуваат“.²

Постојат и различни искушенија на секој од степените. На првиот степен, додека е срцето заробено од страстите, демонот има директен пристап од внатре. Доволно е да подметне некоја помисла, да поттикне некоја желба, однатре да побуди некоја страст за да го наведе човекот на пад. На вториот степен, кога е достигнато одредено очистување од страстите, доволно за да се пројави благодатта на Крштението во срцето и да се привлече умот во срцето, демонот нема толку сила за да предизвика пад кај монахот однатре преку страстите, и тој мора да нападне однадвор. Тоа значи дека оној мал дел недопреобразени страсти мора да биде поттикнат со голем предизвик. На вториот степен, демонот мора да причини реален предизвик. На пример, наместо блудна помисла за маж или за жена, мора да обезбеди нивно реално присуство и гревовно однесување. Потребен му е токму реален предизвик за да се обиде да предизвика пад кај подвижникот. На третиот степен, што може да се види во житијата на светите, демонот и лично се појавува со цел на некој начин или да го доведе подвижникот во заблуда на умот (па се појавува во образ на светител), или да го исплаши за овој да направи некој чекор што би го довел во пад. Демонот, исто така преку луѓето – свои слуги, успева, со Божјо допуштение, и физички да ги елиминира светителите, како што читаме во житијата на светите маченици.

И односот со духовниот отец е различен на секој од овие степени. Тоа е една од најважните области во

² Митрополит Јеротеј Влахов, „Православна психотерапија“, Образ светачки, Београд. 1998, стр. 68.

православното духовно предание. Во односот со духовниот отец монахот мора да биде во целосречно послушание, особено на почетокот, кога е на првиот степен, на степенот на очистување. Бидејќи најголемата болест и пад на човекот се во неговиот ум, разум, во неговите страсти – суета, гордост и високо мислење за самиот себе. Треба да се прекине дотурот на храна за страста гордост – односно, човековиот болен ум не смее да остане критериум за сè видливо и невидливо. Затоа основна добродетел во манастирот, основно барање кое се поставува пред оној што доаѓа во манастир е да го стави својот ум во процес на исцеление преку послушание на друг ум, а тоа во манастирот секако е умот на духовниот отец. Без целосречно послушание кон духовниот отец, монахот го промашил своето доаѓање во манастир, зашто останува во една од главните страсти од кои боледува и која го држи неговото срце затворено за повисоките степени на молитвата, а тоа е страста гордост.

Многу е добро ако духовниот отец е на степенот на просветлување на умот, бидејќи тој тогаш има поминато добар дел од патот и веќе знае како да ги води другите. Меѓутоа, кога монахот ќе стигне на вториот степен, тогаш односите со духовниот отец преминуваат на друго – повисоко ниво, на ниво на однос меѓу духовни браќа. Ако духовниот отец не е на вториот степен, тогаш монахот е слободен дури и да го напушти физички својот духовен отец – но само ако е на вториот степен и ако со тоа добива подобри услови за молитвено тивување т.е. исихија, или за да замине на друга служба – послушание по барање на Црквата. Ако, на пример, отецот е на третиот степен, тогаш монахот секако ќе остане со него

бидејќи отецот ги има поминато сите овие степени и знае да го води низ нив и да му измоли од Бог совршенство. Од тоа на кој духовен степен се наоѓа монахот, зависи и каков ќе биде односот со духовниот отец.

Уште еднаш да нагласиме дека е многу важно да се осознае хармонијата на духовниот живот, за наоружани со ова знаење да исфрлиме секаква импровизација од него. Во овој ред и во оваа хармонија секој во Црквата треба да си го препознае своето место и степенот на својот духовен раст и задолжително да го восогласи начинот на својот подвиг според нив. Ние можеме духовно да растеме, а истовремено и вистински да Го сведочиме Христос на секој од степените на духовниот развој, само ако живееме согласно правилата за подвиг соодветни на степенот на којшто се наоѓаме. Исто така, значаен е и фактот дека оваа хармонија може да се провери во пракса. Уште, друго е сведоштвото на оној што опитно ќе дојде до познание и на Бог и на себеси и на светот, и ќе спознае дека е тоа опит кој може да се проверува и пренесува, а друго е бессилното слово на неопитните. Сите ќе се согласиме дека без познавањето на овој ред и поредок и хармонија на православниот духовен живот оставаме, исто така, голем и нејасен простор за лажан духовен живот и за лажно претставување, и пред самите себеси и пред другите – појава којашто ја оневозможува или ја осакатува мисијата на Црквата во светот.

Од сето досега општо изложено, веќе можеме да ги поврзуваме и споредуваме квалитетот на духовниот подвиг на секој од степените на духовниот развој со атрибутите чиј носител е свети Наум. Да се потсетиме уште еднаш, во преданието на Црквата свети Наум е: рамноапостолен, исповедник на верата, учител, просве-

тител, преподобен, чудотворец, исцелител, отшелник, началник на монаштвото, па дури и маченик.

А кој, според преданието на светите Отци изложено погоре како ред и хармонија во духовниот развој, може да биде рамноапостолен, односно врховен учител и просветител на луѓето? Оној кој претходно со својот ум, преку молитвата, допрел во длабочините на своето срце и кој може со своето слово да допре и до длабочината на срцата на своите ближни. Оној кој го поминал патот на очистување на срцето од страстите преку просветлување на умот до обожение на личноста, и кој може да биде непрелестен патеводител на своите ближни до целта – Христос. Оној којшто Го познал Бог од опит на несоздадената божествена светлина во своето срце и кој таа светлина на богопознанието незапирливо ја шири насекаде околу себе, низ просторот и низ времето.

Потоа, кој според преданието на светите Отци може да биде преподобен, отшелник и началник на монаштвото? Ова се сè карактеристики повторно на третиот степен од духовниот развој: кога некој, преку животот во отшелништво и молитвено тивување во срцето, станува подобен на Бог (преподобен) и затоа, со својот живот и слово во сила, ги привлекува и духовно ги раководи богокопнежливите души.

Исто така, кој според преданието на светите Отци може да биде чудотворец и исцелител? Само оној кој совршено ја исполнува Божјата волја, така што и Бог ја исполнува неговата; кој го има обожено, покрај душата, и телото свое. Оној кој станал бог по благодат и кој, ќе се изразам смело, може да интервенира во Божјата промисла и во Божјиот домострој на нашето спасение.

И на крај, кој според преданието на светите Отци може да биде исповедник на верата и маченик? Оној кој опитно и совршено го познава пресудното значење на вистинската вера за водење на вистински духовен живот, како и оној кој секогаш е подготвен и својот телесен живот да го жртвува за зачувување на вистинската вера, која, патем речено, може да биде само една. Секако, никогаш не е доволно да се зачува само вистинската вера, туку подеднакво е важно да се сочува и вистинскиот духовен опит, како и истиот да се пренесува (или предава) на генерациите што нè наследуваат.

Очигледно е дека описот на квалитетот на духовниот живот и подвиг од третиот степен на духовниот развој – обожение одговара на квалитетот на духовниот живот и подвиг на свети Наум Охридски, онака како што тоа го знаеме од неговото житие, од црквоното предание и од нашиот опит на неговото благодатно присуство и влијание во Црквата денес. Мислам дека овде лежи и одговорот на прашањето, зошто свети Наум може, иако само еднаш, да се сретне насликан на иконите во архиерејски одежди и зошто тоа не е грешка. Таа иконографија, наизглед случајна, е едно потсетување за сите нас на неговата внатрешна духовна есхатолошка состојба на обожение. И затоа да заклучиме: само оној којшто уште во времето на овој живот ја усвоил вечноста, може низ вековите, до денешен ден и до крајот на векот, да го совршува истото рамноапостолно и чудотворно дело. Нашиов денешен собир е само уште еден, покрај многубројните докази за ова. Преподобен отец Наум, моли Го Бог за нас!

Свети Наум Охридски и суштинскиот континуитет на христијанското предание*

Целта на овој теолошки осврт, инспириран од животот и од делото на свети Наум Охридски, не е толку во тоа да се посочи личното божествено дејствување во историјата, колку да се открие и да се сфати дејствувањето на човекот во неа како личност, односно колку тоа дејствување, колку тој личен човеков подвиг е содејство во тајната на Божјиот домострој на спасението на сите луѓе.

Согласно опитот на сите свети, единствен темел на вистинскиот духовен живот во Црквата е вистинската вера. Вистинска вера може да биде само една. Учество во вистинската вера во Црквата истовремено значи и учество во вистинска благодат. Затоа вистинската вера го соединува човекот со Бог. Вистинската вера е и критериум за вистински духовен живот. Но, и вистинскиот, православен и подвижнички или аскетско-исихастички духовен живот во Црквата е единствен метод со којшто се стигнува до богопознание, до спознание на вистинската вера. Спознанието на вистината, на лично ниво, во строго православна смисла, не е само интелектуално човечко достигнување туку, пред сè, е Божји дар на 'просветленост на умот' и 'обожение на личноста'. Дар

* Меѓународен научен собир „Свети Наум Охридски и словенската духовна, културна и писмена традиција“, Охрид, 4–7 ноември 2010.

Божји, кој се добива после голем подвиг на 'очистување на срцето од страстите'.

Толку се важни аскетско-исихастичкото предавање и подвиг, што без нив човековиот живот во Црквата може да се претвори во формалност, па дури и во идолопоклонство. Затоа, и денес, како и во времето на свети Наум, многу е потребно, покрај подвигот да се сочува по секоја цена вистинската вера, да се сочува и вистинското аскетско-исихастичко предание и опит во Црквата, како и истите да се пренесуваат или предаваат на генерациите што нè наследуваат. Тоа, речиси секогаш, низ историјата, било главното дело и подвиг на монасите.

Човекот е создаден како личност, според образ и подобие на Бог. Човекот е динамично битие. Согласно библиската антропологија и светоотечкото толкување, во самиот божествен образ, според кој човекот е создаден, се содржи и божественото подобие, кое човекот треба да го достигне. За да може да ја достигне таа цел, во природата на човекот е всаден голем потенцијал на сили, способности и тежнења, кои со своја слободна одлука човекот треба да ги придвижи во вистинската насока: во градење на вечна љубовна и слободна заедница со Бог и со своите ближни. Ова динамично движење или подвиг од образот кон подобие, тоа растење и восовршување е основа на православната аскетско-исихастичка антропологија.

Човекот е автентичен образ Божји, но само ако се наоѓа во слободна и љубовна заедница и во слободна соработка со божествената благодат, која е несоздадена енергија на животот на Света Троица. Надвор од заедницата со Бог, човекот не може ниту да постои ниту да

живее како вистинска личност и како човек во сета своја полнота, ниту пак, може да го достигне обожението.

Учењето за падот и за повторното обновување на човекот исто така не може да се третира надвор од рамките на теологијата за божествениот образ и подобие кај човекот, а аскетско-исихастичкиот подвиг во неа има многу подлабоко значење отколку голата етика и аскезата на разните учења и верувања. Еве што вели за тоа светогорскиот монах, игуменот Георгиј Капсанис:

„За жал, постои незнаење кај луѓето што се надвор од Црквата, но и кај многумина што се во Црквата. Тие мислат дека целта на нашиот живот е, во најдобар случај, само едно обично етичко подобрување за да станеме подобри луѓе. Од друга страна пак, од Евангелието и од светите Отци ни е предадено дека цел на нашиот живот не е човекот да стане подобар од она што е – поправеден, повнимателен, повоздржан. Потребно е и тоа, но не е тоа главната, конечната цел за којашто сме создадени од Создателот. Која е таа цел? Обожението“.¹
„Душата на човекот, создаден според образот и подобие то Божјо, копнее да се соедини со Бог. Колку и да е морален, добар човекот, колку добри дела и да прави, ако не Го најде Бог, ако не се соедини со Него, не се успокојува. Зашто Самиот Бог ја вложи во него таа света жед, божествениот ерос, копнежот за соединување со Него, за обожение“.²

Во православната антропологија човекот е сфатен како создание на семоќната Божја волја и енергија, и затоа не може да постои никакво природно сродство

¹ Архимандрит Георгиј Капсанис, „Обожувањето како цел на човековиот живот“, Икона, Скопје. 2003, стр. 9.

² Исто, стр. 23

помеѓу Создателот и созданието. Православната антропологија говори за 'восиновување' на човекот од Бог во Христос и за 'обожение' на човекот преку несоздадената благодат на Светиот Дух Господ, со што тајната на постоењето на човекот ја поврзува не со Божјата природа, туку со Божјата енергија. Потребно е да се знае, како што правилно забележал еден православен теолог, и ова: „Човековата природа не само што не е непричесна и спротивставена на благодатта (на божествената енергија) туку напротив, таа ја претпоставува благодатта и живее нормално само со помош на благодатта Божја. Божествената благодат не е за неа некој вид на одвишок (*donum supranaturalis* на схоластичарите), со кој таа може да живее, но без кој исто така би можела да живее, од својата чиста природа (*natura pura*). Напротив, за православната антропологија божествената благодат е токму вистинскиот живот на човековата душа и на целата негова природа, до таа мера што ако ѝ се одземе тој живот, душата постепено умира, се умртвува“.³

Иако монашкото, аскетско-исихастичкото, теолошко предание низ вековите се занимавало со различни теолошки предизвици, сепак неговото темелно вдахновение, како и неговата крајна цел останале исти: човекот, создаден според образот Божји, како личност, како теоцентрично и христолошко битие, нормално и природно може да живее, пред сè, во слободна и љубовна заедница со Бог во Богочовекот Исус Христос. Богочовекот Христос, според Светото Писмо и според светите Отци, е алфа и омега; Он е почеток, средина и крај, или цел

³ Јеромонах Атанасије Јевтић, „Аскетика“, Хришћанска мисао, Београд-Србиње-Ваљево. 2002, стр. 45–46.

на човекот. Христос, како причина и цел, е суштина на човековиот живот, пат на човековото спасение и вистинско човеково остварување.

Оваа богонасоченост не го оттуѓува човекот од самиот себеси и од околината, не ги негира човекот и неговата самостојност и неговото остварување како личност, туку напротив – само Богочовекот Христос и заедницата со Него, во благодатта на Светиот Дух, го прави човекот човек. Само благодатната заедница со Христос му овозможува вистински однос на човекот со Бог, со самиот себеси, со своите ближни и со сè создадено. Ова е опис на човековиот природен (*κατὰ φύσιν*) живот.

Целото предание на Црквата или Самиот Господ Богочовекот Исус Христос како Глава и Црквата како Тело Негово (како благодатна заедница на сите свети во Светиот Дух); Светите Тајни, а пред сè Светата Евхаристија како света Сетајна, и светите добродетели на Црквата; Светото Писмо на Новиот Завет како книга на црковната заедница; светите Вселенски собори; светите канони и делата на светите Отци; светите храмови, како и фреските и иконите во нив, итн. – односно, сето тоа што значи воплотување на Синот Божји и последиците од тоа воплотување, дадено ни е само и само заради една и единствена причина: духовно, благодатно да растеме во Богочовекот Христос, да го развиваме нашиот личносен однос и личносна заедница со Него и да се оствариме како слободни и љубовни личности, достигнувајќи ја висината на возраста на растот Христов (сп. Ефес. 4, 13), а истовремено меѓу себе да оствариме онтолошка заедница според икона и подобие на Света Троица – Отецот и Синот и Светиот Дух („како *ш̄шо* си *Ти*, *Оче*, во *Мене*, и *Јас* во *Тебе*; *ѡа* *ш̄ака* и *ш̄ице* да *бигаѡ* во *Нас* едно“ – Јован 17, 21).

Како што веќе рековме, нашето остварување како личности не се случува само преку дејството на несоздадената благодат Божја, туку и преку нашата синергија, или содејство со Бог, односно преку наш слободен и љубовен личен подвиг како одговор на Божјата слободна љубов пројавена кон нас, и во Неговиот творечки акт и во Неговиот домострој на нашето спасение. Но, тој љубовен и слободен личен подвиг, што е најважно, не може да биде каков било.

Светите Отци, монаси, честопати го потенцираат фактот дека севкупниот духовен живот на човекот се одвива во совршен ред и хармонија. За нив, духовниот живот не е нешто случајно, нешто хаотично, нешто што може како било, туку во духовниот живот постои еден препознатлив и совршен ред кој не може ни малку да се пренебрегне. Многу е важно да се осознаат редот и хармонијата на духовниот живот, за човекот наоружан со ова знаење да исфрли секаква импровизација од него. Затоа што, човекот може духовно да се лекува и да расте, а истовремено и вистински да Го сведочи Христос на секој од степените на духовниот развој, само ако живее согласно правилата за подвиг соодветни на степенот на кој се наоѓа. Исто така, значаен е и фактот дека овој ред и хармонија можат да се проверат во пракса. Друго е сведоштвото на оној што опитно ќе дојде до познание и на Бог и на себеси и на светот, и ќе спознае дека е тоа опит кој може да се проверува и пренесува, а друго е бессилното слово на неопитните. Ќе се согласиме дека, без познавањето на овој ред и поредок и хармонија на православниот духовен живот, оставаме, исто така, голем и нејасен простор погоден за лажен духовен живот и за лажно претставување, и пред самите себеси и пред

другите – појава што ја оневозможува или ја осакатува мисијата на Црквата во светот.

Во светото предание на Православната Црква, согласно светите Отци, постои поделба на духовниот раст на степени. Оваа поделба ја наоѓаме кај многумина од Отците, иако можат да се сретнат различни називи за степените. Свети Никита Ститат, на пример, вели дека постојат три степени во духовниот развој: ‘почетна состојба на чистење’, ‘преодна состојба на просветлување’, ‘мистична состојба на совршенство’. Во теологијата на свети Максим Исповедник овие три степени се претставени како: ‘практична философија’, ‘природно созерцавање’ и ‘мистично богословие’. Овие степени на духовно растење кај свети Исак Сиријан ги пронаоѓаме именувани како: ‘покајание’, ‘чистота’ и ‘совршенство’.

Битно е да се запамти дека според Отците, во суштина, првиот степен е очистување на срцето од страстите, вториот е просветлување на умот, а третиот – обожение на целиот човек. Тоа е процес во кој човековиот ум – местото каде што најнапред се случува човековиот пад – од горд, расеан низ светот и духовно затемнет, постепено станува смирен, собран во Бог и во срцето, и благодатно просветлен. Исто според Отците, и според здравата логика, на секој од овие три степени се случува различен квалитет на духовен живот – односно, на секој степен од духовниот развој: се пројавува посебен квалитет на молитва, одговара соодветен начин на организирање на животот, подвижникот се соочува со различни видови на искушенија, постои карактеристичен однос со духовниот отец како и соодветно духовно раководство, одговара еден од трите свештенички чинови, итн., итн.

Овој специфичен начин на живот и подвиг, наука и уметност на духовно живеење, чијашто цел е човековото исцеление и восовршување како личност, односно обожение, низ историјата, најдоследно и единствено е сочуван и пренесуван (и теоретски и практично) во Православната Црква, и тоа пред сè (скоро исклучиво) во нејзините манастирски монашки заедници. Еве како свети Јован Лествичник пишува за плодовите на совршениот монашки подвиг, како и за потребата од него: *„Излезејте од нив и одгелејте се, и не се дојирајте до нечистиотијата на светиот, вели Господ (сп. Иса. 52, 11). Зашто, кој од светот некогаш направил какво и да е чудо? Кој од нив воскреснувал мртви? Кој демони истерувал? Никој! Сето тоа се трофеи на монасите, кои светот не може да ги прими. Кога би можел – зошто би бил потребен подвигот, зошто потребата да се остави светот?!... Нам пак, на монасите, таквото сведоштво нека ни послужи како најдобар доказ за најголемата слава на нашиот призив“*.⁴

Но, ова црковно предание се пренесува личносно, од личност на личност, од учител на ученик, од духовен отец на духовно чедо, и токму заради тоа што процесот на исцеление на умот се случува во личен однос помеѓу духовен отец и духовно чедо, при што првиот раководи духовно, а другиот последува духовно. „Духовното очинство, дар на Светиот Дух, е живо срце на Православната Црква. Тоа е златен синџир на преданието, кое нè потсетува дека христијанството не е книшка религија, туку откровение на тајната на личноста (τοῦ προσώπου). Старец Софрониј е светол сведок на ова откровение. Тој разликува два вида на слово во своето учење: слово што сооп-

⁴ Свети Јован Лествичник, „Лествица“, Табернакул. 2003, *Слово за нејрисџрасноста или за нејтаѓувањеио ѓо светиот*, стр. 31–32.

штува, и слово што причестува. Слово што потврдува, и слово што вдахнува. ‘Душевното’, односно ‘интелектуално слово’ (во дадениот случај со религиозна тема), и ‘духовното слово’, носител на Светиот Дух, на продолжената Педесетница. Ова е соодветно со преданието на Црквата, на Телото Христово. Како спроводник на божествената благодат, ‘духовното слово’ е ретко. Имајќи за темел една силна догматска свест, тоа не е теоретско. Богословско, со длабоко значење на зборот, ова слово не се раѓа од книгите или од теоретското знаење, туку од подвигот и од молитвата, од истоштението, и од опит на Бог⁵.

Срцето на опитниот духовен отец е доволно ‘очистено од страстите’ и затоа благодатно отворено, а неговиот ум со плач и со молитва пребива во така ‘отвореното срце’. Тоа е дело и подвиг во кој учествува целото човеково битие – и душа (со ум и разум) и тело. Тука, во срцето како духовен центар на човекот, се случува тајната на преобразувањето. Благодатта на светото Крштење што извира од ‘очистеното срце’ ги преобразува и умот и словото и личноста на духовниот отец. Неговиот ум станува ‘просветлен’, неговото ‘слово со сила’, а неговото присуство е сведоштво Христово, кое силно и нежно привлекува. Духовниот отец е човек чие присуство е со манифестација на моќ не кон луѓето, туку кон паднатите ангели. Тој го познава патот кон духовниот растеж и може по него да го води секого што сака духовно да расте. Словото на духовниот отец допира до длабочината на срцето на духовното чедо и однатре го преобразува: му носи светлина на верата, му носи љубов и сила за подвигот, му влева надеж во духовната борба и живот.

⁵ Старец Софрониј, „За духот и животот“, Слово од Водоча, Струмица. 1999, *Прегovor: Максим Еѓер*, стр. 11–12.

Духовно го раѓа и го гради, преку взаемниот личносен однос, новиот, во Христос, човек. Оној кај кого ќе успее верата да му ја претвори во опит и во знаење, никогаш повеќе нема да го загуби. Односот 'духовен отец – духовно чедо' е Света Тајна на взаемно проникнување и растење во Христос.

Преподобниот наш отец Наум, охридскиот чудотворец, е основоположник на монаштвото меѓу нашиот народ, а неговото духовно влијание преку неговата просветителска и апостолска дејност, преку неговите ученици, се протега и многу пошироко меѓу словенските народи. Тој и денес претставува непресушен извор на инспирација, и тоа не само етички туку и мистагошки. Затоа, неспорна е неговата голема улога и како наш духовен отец и како апостол и исповедник на верата во зачувувањето и во обезбедувањето на континуитетот на суштината на христијанското предание, значи и преку преданието на хармонијата на аскетско-исихастичкиот подвиг во Црквата и во проповедта на вистинската вера, низ вековите до денес. Јас сум еден од живите сведоци дека и возобновените монашки заедници во манастирите на Македонската Православна Црква се плод на неговото надвременско и натпросторно влијание. Знам дека ова духовно чувство и сознание го споделуваат со мене и сите останати монаси како Светинаумови наследници и сотрудници во делото Божјо, во тајната на домостројот на спасението на човекот и светот.

Тајната на Православието, или тајната на вистинското славење на Бог преку богословието (теорија) и тајната на вистинското славење на Бог преку нашите дела (пракса), е содржана во тајната на личноста; и во тајната на Христовата Личност и во тајната на секоја

охристовена (обожена) личност во Црквата. И затоа да заклучиме: само личности, како свети Наум, подготвени да се одречат од себеси и да се жртвуваат себеси за Бог и за своите ближни, можат да го градат во историјата она што ќе остане вечно, односно вечното да го воплотуваат во историјата, а историското постоење да го преобразуваат во нов, бесмртен облик на битие и Свето-троичен начин на постоење.

Улогата на цар Јустинијан Први во континуитетот на организираниот црковен живот во Македонија*

Во периодот на првата половина од шестиот век во Константинопол се појавува правоверна и многу побожна царска династија што потекнува од нашите простори. Новите цареви го поведуваат Источното Римско Царство по нов историски тек, во голема преродба и на световен и на духовен план. Предводник на оваа династија е царот Јустин Први (владеел 518–527), кој потекнува од малото место Бедеријана, коешто многумина научници го препознаваат во денешното скопско село Бадер. За него во историјата е запишано дека иако бил обичен селанец, сепак бил многу интелегентен, мудар и прониклив. Тој од обичен војник напредувал до офицер и заповедник на императорската војска, а по смртта на ромејскиот цар Анастасиј (518 година) бил избран за нов наследник на престолот.

Меѓутоа, сите заслуги и целата слава на оваа династија ги носи неговиот внук од сестра Јустинијан (482–565), кој бил негов советник и совладетел. По потекло бил исто така од Македонија, од околината на Скопје, од малото место Таврисион, денешното скопско село Таор. Лаичкото име му било Управда. Го наследил на престолот својот чичко Јустин во 527 година. Големината

* Воведен збор на отворањето на научниот симпозиум „Скопје меѓу античкото и модерното време“, во рамките на манифестацијата „Денови на Јустинијан Први“, Скопје, 11–13 мај 2006.

на овој цар е неразделно поврзана со неговата длабока вера. Верувал православно и живеел според верата. Во неговото житие стои дека за време на Великиот пост не јадел леб и не пиел вино, а се хранел само со зелје и пиел вода секој втор ден. Бил успешен во војните и во работата. Изградил голем број прекрасни храмови, од кои најубав меѓу сите е Света Софија во Константинопол (Цариград). Го поддржувал развојот на монаштвото и устроил многубројни манастири, меѓу кои и манастирот на света Екатерина на Синај. Во средината на шестиот век, за време на владеењето на Јустинијан Први се одвива посебен процут на градежништвото и во Македонија. Само две години откако се зацарил, во Константинопол го отворил првиот Христијански универзитет, на местото од Атинскиот пагански универзитет, којшто бил последен силен генератор на саморефлективни мислителци и дејци неподготвени да го прифатат патот на егзистенцијалната преобразба на човековото битие според образецот на Христовото Евангелие, во кое, пак, Јустинијан гледал единствен извор на вистина, мудрост и светлина. Ги собрал и ги издал римските закони во познатиот Јустинијанов Кодекс. Самиот пишувал многу строги закони против неморалот. Го востановил празникот Сретение Господово. Пишувал и богословски дела. Ја составил црковната песна „Единороден Сине и Слово Божјо“, која од 536 година наваму се пее на светата Литургија. Го свикал Петтиот Вселенски собор во 553 година. Се упокоил мирно на 14 ноември 565 година, во осумдесеттата година од животот, и се преселил во Царството на Небесниот Цар. Не случајно Црквата Божја го вброила во редот на своите светители.

Несомнено цар Јустинијан бил еден од најобразованите луѓе во својот век. Како владетел ја отелотворил римската универзална идеја. Воспоставувањето на универзалното Римско Царство било вековен копнеж на секој Ромеец. Светиот цар Јустинијан успеал со својот сестран дух и цивилизаторска моќ, а пред сè со својата длабока вера, тоа да го постигне барем во времетраење од еден краткотраен историски интервал.

Царот Јустинијан, како што вели Единаесеттата новела од неговите законски зборници од прописи за Црквата, свештенството и манастирите (*Novellae*), сакајќи да ги возвеличи својата татковина и родното место, прво го подигнал градот Јустинијана Прима на местото на своето мало село и го назначил за епископско седиште на новооснованата Архиепископија Јустинијана Прима (Прва). На овој начин во 535 година на територијата на Македонија била основана самостојната Архиепископија Јустинијана Прима. За прв архиепископ бил именуван Кастелијан, а нејзината канонска јурисдикција ги опфаќала областите: крајбрежна и средоземна Дакија, остатокот од Втора Панонија, Прва Мизија, Превалитанија, Дарданија и Втора Македонија. Јустинијан на новата Архиепископија ѝ доделил највисок можен ранг, веднаш зад Рим и Константинопол, дури и пред Александрија, Антиохија и Ерусалим. Својата одлука од 11. Новела од 535 година, царот ја потврдил со 132. Новела во 545 година. Познати се и други архиепископи на Јустинијана Прима, како што се: Бененат, Павле, Јован I, Леон, и последниот – Јован IX, кој во 680–681 година учествувал на Трулскиот собор во Цариград.

Веќе имаме нагласено дека суштинско црковно име на Македонската Православна Црква е Охридска Ар-

хиепископија. Согласно историските факти и уставот на нашата Црква, на Црковно-народниот собор во Охрид, во 1958 година, во лицето на Македонската Православна Црква била возобновена Охридската Архиепископија, а Поглаварот на Македонската Православна Црква ја добил титулата Архиепископ Охридски и Македонски; случување кое Српската Православна Црква во 1959 година го потврди со своја соборска одлука, а што е уште поважно, го потврди со Литургијата на која Српскиот патријарх Герман во сослужување со Архиепископот охридски и македонски Доситеј, како и со Бачкиот епископ Никанор, на 19 јули 1959 година, во Скопје, го хиротониса новоизбраниот Епископ преспанско-битолски Климент. Ова изворно и суштинско црковно име на нашата Црква – Охридска Архиепископија, во остварените средби со другите сестрински Православни Цркви, никогаш досега не било доведено во прашање.

Автокефалната Охридска Архиепископија, како Црква со седиште на овие простори, се темели врз уште постара Црква од шестиот век, а тоа е Црквата за која досега говоревме – Јустинијана Прима, во тоа време, како што веќе подвлековме, трета по чест меѓу помесните Цркви, после Рим и Цариград. Тоа е црковен и организационен континуитет на којшто секој може да му позавиди. Непобитен доказ за ова е фактот што многумина од Охридските архиепископи се потпишувале и како архиепископи на Јустинијана Прима.

Соседните народи во текот на вековите оформиле свои сопствени центри на државна и на црковна моќ, откинувајќи, канонски или неканонски (како на пример тогашната Пеќска Патријаршија, а денешна Српска Православна Црква), територии што се наоѓале под црковна

јурисдикција на Охридската Архиепископија. Токму тоа е сведоштво дека Охридската столица не ја познавале и не ја чувствувале како свој црковен центар, но добро знаат и денес дека таа, со Охридскиот универзитет, е нивен духовен и културен центар – од тука па до Русија – и извор на нивниот црковен, а да не кажам и државен идентитет.

Во ова се состои вистинското достоинство на Охридската Архиепископија и нејзината голема историска улога. Божјата промисла го задржала Охридскиот црковен центар како оска околу која ќе се случуваат сите битни настани поврзани со времениот и вечен опстој и благодитие, како и со духовниот и национален идентитет на македонскиот православен народ. Затоа разнебитувањето на Охридската Архиепископија било основна цел на секој непријател на Македонија и на македонскиот народ. Но, ако е Господ со нас, кој ќе е против нас?! Затоа не можеме и нема да дозволиме никому да ги присвојува името Охридска Архиепископија и титулата Архиепископ Охридски. Напротив, би требало поглаварот на Македонската Православна Црква во својата титула ‘Архиепископ Охридски и Македонски’ да ја додаде и апозицијата ‘на Јустинијана Прима’, за да го посведочи континуитетот за којшто погоре говоревме.

Но да видиме накратко како се обезбедува ова единство и континуитет на Црквите – и денес, и низ вековите, па до есхатонот...

Секоја локална Православна Црква посебно, но и сите заедно, преку својот домашен епископ во светата Евхаристија, благодатно се проникнуваат и се поистоветуваат меѓу себе и не сочинуваат ништо друго освен Една, Света, Соборна и Апостолска Црква. Поделбата на

помесните Цркви според просторот на државите во кои дејствуваат (Македонска, Српска, Грчка, Бугарска итн.) е само административна, иако пастирски многу значајна. Со други зборови, сите локални Православни Цркви во светата Евхаристија се поистоветуваат со Телото Христово, што значи и со првата Црква Божја основана во Ерусалим и со есхатолошката Црква во Невечерниот ден на Царството на Отецот и Синот и Светиот Дух. Само овие Цркви, во пастирска и административна смисла, навистина се и можат да се наречат Една Црква зашто меѓу нив постои не само единство во верата туку и единство како благодатно битијно поистоветување и проникнување.

Погоре кажаното за неразделното благодатно единство на Црквата како денес така и низ вековите, воопшто, и посебно меѓу Црквите Јустинијана Прима, Охридска Архиепископија и Македонска Православна Црква – накратко, но јасно, ни се открива во ‘тајната на апостолското преемство на епископите’, попозната како ‘хиротонија на епископ’. Апостолското преемство истовремено е и предание на вистинската вера (на вистината) и предавање на благодатта или светотаинско предание, што значи совршување на божествената Евхаристија и на другите Свети Тајни, односно ‘раздавање на благодатта’. Затоа секој православен христијанин и до денешен ден може на Светата Тајна Крштение и на Светата Тајна Евхаристија во своето срце да ја прима полнотата на благодатта, полнотата на Божјиот несоздаден живот и енергија, полнотата на преданието.

Значи, благодарение на Бог и благодарение на Пресвета Богородица, Која во Свој дел ја добила Македонија како место за мисија, и благодарение на светиот апостол Павле, кој проповедал тука, па преку светите

браќа Методиј и Кирил и нивните ученици, светите Климент и Наум, на просторот на Република Македонија постои континуиран православен духовен живот и подвиг цели дваесет века. Но она што е најважно за нас и за нашиот посебен духовен идентитет, а за што посебно му благодариме и на светиот цар Јустинијан, е фактот што овој духовен живот е раководен од еден домашен црковен центар безмалку цели петнаесет века. Овој факт не треба да го превидува ниту нашата црковна ниту нашата световна историја.

Непрекинатиот православен духовен живот се одразил врз севкупниот светоглед на македонскиот човек низ вековите. Влијанието на православната духовност во сите области на световната и на црковната култура во текот на историјата се пројавува како постојан израз на преобразениот од благодатта личен творечки гениј на просторот на којшто живееме. За ова денес најдобро ни говори наследството на Црквата преку нејзиниот иконопис, преку нејзината поетска и дидактичка книжевност, преку нејзината архитектура, црковното пеење и другите сочувани естетски форми, кои истовремено и силно се канализираат сè до денес во нашиот современ начин на изразување и бивствување – не само во Црквата туку особено надвор од неа – како длабоко вкоренети и постојано плодни. Заради пример само, би се задржале накратко на суштинската взаемност меѓу православната теологија и православната црковна архитектура:

Прво, догмата за Воплотувањето на Единородниот Син Божји, односно вистината дека Бог стана човек – или правецот на движење од небото кон земјата – во црковната архитектура се изразува преку куполата (символот на небото) и нејзиното постепено архитектонско

симнување преку тамбурот и системот на пандантифите (симбол на крстот), лаците и столбовите, па сè до земјата. Не стана човекот преку самиот себеси бог, и затоа не познаваме во црковната архитектура шилесто движење од земјата кон небото.

Второ, догмата за разликување меѓу Божествената суштина и Божествената енергија во Бог, којашто енергија светите Божји луѓе ја гледаат со своите преобразени сетила како несоздадена божествена светлина, во православната архитектура се пројавува како минимална потреба за светлина од надвор и како минимална потреба за поглед кон надвор и расејување на сетилата – архитектонски изразена со малите и високо поставени прозорци во храмовите.

Трето, мистагогијата или тајноводството во Црквата од пониските кон повисоките степени на духовен развој – од очистување, преку просветлување, до обожение – се пројавува во поделбата на храмовиот простор на олтар, главен брод, литија и нартекс, во кој човекот преку западниот главен влез на црквата влегува и се движи кон олтарот. Православната црковна архитектура не познава главни странични влезови, ниту подигнатост на нивото на храмот над нивото на земјата и заради тоа потреба од влез преку многу скали.

Четврто, вниманието врз нашето срце како центар на нашиот духовен живот опишано во православната етика и аскетика, како и соборот на светата Литургија како централно случување во Црквата, во православната архитектура се пројавува како архитектонско организирање на целото населено место околу православниот храм како негов центар, без оглед на тоа дали се работи за манастир, село или град. Ова најубаво денеска се гледа

во архитектурата на православните манастири, итн.

Целиот овој синцир на предание од светите Апостоли до денес, во кој позначајна алка е и светиот цар Јустинијан, а чии наследници и сведоци сме ние денес, ни покажува дека Црквата не е и не смее да биде на маргините на нашето живеење. Пред малку намерно напмнав дека сме и наследници и сведоци на ова свето предание. Наследник е едно, а сведок е друго. Сведок е оној што е проникнат од тоа предание и сведок е оној што со својот живот и подвиг се вткал себеси во тоа предание. Сведок за нас во Црквата е оној што се восовршува во тоа што го наследил и автентично го предава наследеното. Сведок е оној што со преданието не наследува само нешто минато туку и нешто идно, нешто што уште не е и веќе е – залогот и полнотата на Царството Небесно. Поимот ‘сведок’ претпоставува одговорност и задачи.

Двоедна задача ни претстои нам во Црквата: самите себе да се ‘очистиме’, ‘просветлиме’ и ‘обожиме’, да стекнеме мудрост и познание, а потоа и другите да ги научиме, да им помогнеме во процесот на ‘очистување’, ‘просветлување’ и ‘обожение’. Одговорни сме да ги храниме и умот и срцето на народот којшто Господ ни го довери. Умот на човекот се храни со знаење за земните и за небесните нешта. Срцето на човекот се храни со плач, со молитва, со света Причест, со љубов дури и кон непријателот. Само хранењето на срцето е онтолошко поврзување со преданието што сме го наследиле. Единствено тоа ни дава можност однатре да му пристапиме на наследеното и да го познаеме. Затоа што знаењето што е само интелектуално гордее и разградува, а љубовта гради. Затоа што вистинското знаење и познание прет-

поставува љубов и заедница, всушност секогаш е љубов и заедница. Преку исполнување на Божјите заповеди, стигнуваме до познание на Бог: *Оној којшто ѓи исполнува Моиѓе зајоведи е шoј шшo Ме љуби.*

Севкупното предание на Црквата секој православен христијанин го прима на денот на светото Крштение во своето срце. Актуелизацијата на светото предание на Црквата не е ништо друго туку актуелизација на благодатта на Крштението во нашето срце. Затоа, централно место во преданието на Црквата од светите апостоли па преку светиот цар Јустинијан до денешен ден, заземаат аскетско-исихастичкиот подвиг и светата Литургија, или Евхаристија на Црквата, како начин и место за откривање на бесконечноста на внатрешните простори на срцето и на Царството Небесно, и силно сведоштво за нив кон надворешниот свет.

Улога и функции на духовниот раководител*

Криза на лидерството

Позицијата на лидерство во Црквата произлегува, надворешно, од ерархиската поставеност и од власта на свештенството, и внатрешно, што е уште поважен услов, од духовната зрелост и подготвеност на носителот на свештеничкиот чин. Ќе се обидеме ова што поедноставно да го објасниме. Но, внимавајте, сето она коешто ќе го прочитаеме во редовите што следат а коешто ќе ни се причини како метафора, знајте дека не е. Тоа е само богочовечка, христијанска онтологија.

Постојат три степени на духовен развој: очистување на срцето од страстите, просветлување на умот и обожение на личноста – и на душата човекова и на телото. Највисок е степенот на обожението. Степените на духовниот развој најлесно се одредуваат според квалитетот на личната молитва: оној што има само усна или умна молитва се наоѓа на степенот на очистување, оној што има аскетска умносрдечна молитва се наоѓа на степенот на просветлување, а оној што има непрестајна, или благодатна умносрдечна молитва се наоѓа на степенот на обожение.

Постојат и три свештенички степени или чинови:

* Меѓународен богословски симпозиум „Тријалог меѓу Авраамските религии: јудаизам-христијанство-ислам (преоткривање на традиции и вредности)“, Универзитет „Св. Климент Охридски“, Софија, 13–15 ноември 2009.

ѓаконски, презвитерски и епископски. Меѓу нив, највисок е епископскиот чин или степен. Според светото предание на Црквата, на секој од степените на духовниот развој соодветствува одреден свештенички чин: на степенот на очистување соодветствува ѓаконскиот чин, на степенот на просветлување соодветствува презвитерскиот чин, а на степенот на обожение соодветствува епископскиот чин. За ова во своите списи ни говорат: свети Максим Исповедник, свети Дионисиј Ареопагит, свети Никита Ститат, свети Исак Сириј итн.

Правилно и идеално би било кога секој носител на кој било од свештеничките степени би имал и внатрешно духовно покритие за нив, односно, кога неговиот свештенички чин би одговарал на соодветниот степен на духовниот развој. Вака се поставени работите теоретски. Но, во пракса, во животот на Црквата, многу ретко се случува носителот на одреден свештенички чин да има и внатрешно духовно покритие за чинот што го претставува. Колку се оди кон повисоките свештенички чинови во Црквата, толку е поголемо отстапувањето од идеалот: на пример, може да се сретне ѓакон којшто како – така чекори по патот на очистување на срцето од страстите, просветлен презвитер е веќе вистинска реткост, а обожен епископ е право чудо. Состојбата е малку подобра, барем за првите два свештенички чина – ѓаконски и презвитерски, среде свештенството од монашките редови. Последново особено важи за манастирските заедници од Света Гора.

Епископот по своето место и функција е врховен лидер во Црквата. Но, поради отстапување од горенаведеното правило и светоотечко предание, односно поради немањето внатрешно духовно покритие кај носителите

на овој висок свештенички чин, денес во Православната Црква суштествува криза на ефикасно институционално лидерство. Кризата во лидерството, покрај останатите сфери од црковниот живот, се пројавува главно, од една страна, како грешки (на кој било план) во делувањето на високиот клир на Црквата, а од друга страна – како недоверба на народот во свештенството генерално, а и во Црквата сфатена како институција. На пример, како да се верува во проповедта за слобода, љубов, еднаквост, единство и заедница меѓу луѓето и народите, на Православни Цркви коишто меѓусебно не се признаваат; или како да се верува во проповедта за воздржување, простување, молитва, милост, помагање на страдални итн., на свештени лица кои не живеат како што проповедаат? Проблемот не е толку во тоа дали се нештата видливи и познати, колку во тоа што луѓето духовно ги чувствуваат нештата.

На почетокот рековме дека позицијата на формално лидерство во Црквата произлегува од ерархиската поставеност на свештенството и дека меѓу свештеничките чинови највисок е епископскиот чин или степен. Должиме едно кратко теолошко појаснување, коешто следува.

Значи, таму каде што верниците се собираат 'на едно место' околу својот епископ за да го совршат еухаристиското (литургиското) собрание, таму се остварува и Телото Христово во сета своја полнота, односно таму се возглавува тајната на божествениот домострој и во потполност се реализира Царството Божјо. На тоа место и на тој начин се случува Тајната на Црквата.

„Собирањето на народот Божји на едно место е неопходно за постоењето на Црквата, но средиште на тоа собрание може да биде само личноста Христова.

Епископот, кој го возглавува тоа собрание е икона на есхатолошкиот (вечниот и единствениот Првосвештеник) Христос. Бидејќи Христос е Глава на Телото, на Црквата, и бидејќи таа Глава е во постојан однос и упатеност кон Бог Отецот, затоа и епископот како икона Христова е претстојател на светата Евхаристија, која се вознесува и принесува кон Бог, односно на Неговиот престол. Значи, епископот благодатно, светотаински, го остварува тоа возглавување на Црквата онака како што го остварува тоа Христос; тој е икона Христова и се наоѓа на местото и во образот Христов.

Затоа, нема и не може да постои власт над епископот, бидејќи тој е икона Христова и Глава на Црквата собрана околу него на светата Евхаристија. Како што нема власт над Богочовекот Христос, така нема власт ни над епископот, кој е икона Христова. Епископот како глава на својата епископија е единствен носител на реална автокефалност, односно лидерство, и тоа како во делот на своето светотаинско дејствување така и во делот на своето пастирско дејствување и административно работење, без притоа да е обврзан да праша некого дури ни за мислење. Значи, тој е Глава на Црквата и нема друга 'глава' над него што ќе одлучува, наредува и надгледува наместо него. Тоа накратко опфаќа поимот 'лидерство' во Црквата – и светотаински, и пастирски, и административно.

Епископот како пастир е слободен да го уредува животот на својата епархија согласно догмите, каноните и уставот на Православната Црква, полагајќи за тоа сметка само пред Бог. Никој не се меша, ниту може, во неговата пастирска дејност: ни Помесен собор на епископи (Свет синод) ни Вселенски собор. Овде да го напоменеме и тоа

дека и првиот по чест епископ (архиепископ, патријарх) ги има истите права како и секој епископ; тоа се права со кои располага само во својата епархија. Во случај кога би посакал да посети друга епархија и да преземе некое дејствие во неа, тоа може да го стори само со дозвола и благослов на епископот на таа епархија, и обратно.

Соборот на епископи, како тело, установа, може и повикан е да се појави, да дејствува и да се наметне само во случај кога некоја одлука или дејство на епископот на локалната Црква се спротивни на догмите, на каноните и на уставот на помесната Црква и влијаат негативно и врз животот на останатите локални Цркви¹.

И покрај вака, теолошки и канонски, цврсто поставената позиција на епископот во Црквата, ние сè уште не можеме да говориме за негово 'суштинско лидерство'. Зошто кога говориме за позицијата на епископот во Црквата, го користиме терминот 'формално лидерство'? Затоа што едно е авторитет на лидер кој произлегува само од значењето на институцијата што се претставува, а друго е авторитет на лидер кој произлегува од внатрешното духовно покривање на неговиот чин со кој ја претставува институцијата. Вистински лидер е оној кој сакаме да го следиме, а не оној кој мораме да го следиме. Така, можеме да заклучиме дека стекнувањето на највисоката позиција во Црквата не го обезбедува само по себе и авторитетот на лидерство, ниту пак, дека немањето на формален свештенички чин и позиција на власт во Црквата само по себе подразбира неможност за лидерство со авторитет. Напротив, во историјата на Црквата, кога тие не се сов-

¹ Види: Митрополит Струмички Наум, „Соочување со апсурдот“, Велјуса. 2007, стр. 23–25.

паѓале, харизматското лидерство секогаш имало поголем авторитет од институционалното лидерство.

Сите светители на Црквата, мажи и жени – маченици, преподобни и јуродиви, кои немале никаков свештенички чин, се доказ за ова што го тврдиме; и тоа најчесто уште во својот овоземен живот. А најголем евангелски доказ е Самиот Господ, Богочовекот Исус Христос, Кој во однос на старозаветното свештенство и Црква немал никаква позиција на власт и никаков формален свештенички чин: „*Еџе, нарогоиџ џџрџна џо Неџо*“ (види Јован 12, 19).

Зошто е тоа така, најлесно може да се објасни преку тајната на свештенството на жената, која истовремено е тајна и на царското или внатрешно свештенство, на кое, преку Крштението, сме повикани сите.

Да повториме накратко: Свештеникот, по функција, ја претставува и ја возглавува Црквата. Свештеникот е оној што стоејќи пред Црквата и во име на Црквата ги принесува даровите на Црквата пред престолот Божји, пред Бог. Преку него се совршува тајната на соборниот начин на постоење: *самииџе себеси, еген со друџ и целиоиџ наш живоиџ на Хрисџиос Боџ*, а во Него, на Бог Отец *да Му џо џредагеме*. Бог, пак, ни го дарува Својот божествен живот. Во ‘историскиот период на Икона’ (во овој свет и век), свештеникот е оној што се појавува на местото и во образот Христов, совршувајќи го Неговото дело до денот на Апокалипсата. Затоа што Богочовекот Христос еднаш и засекогаш Самиот Себеси се жртвува за живот на светот, но остана преку Светиот Дух Господ во Црквата, која е Христос продолжен низ сите векови. Свештеник пред сè е епископот. Ова е светотаинската и институционална

димензија на свештенството. Согласно преданието на Православната Црква, жената не учествува во оваа димензија на Светата Тајна Свештенство. Но оваа димензија нема да постои во Царството Небесно: нема потреба од 'Икона' таму каде што е присутна 'Вистината'.

„Свештеникот вистински ја возглавува Црквата, а не само по функција, само ако пред тоа благодатно ја собрал и се грижи за неа во своето срце. Само 'очистеното срце' може да ги прими во себе сите, не исклучувајќи ги ни непријателите. Само во него може да се соврши великата тајна на соборниот живот, на взаемното проникнување. Само во таквото срце може да потече молитвата за целиот свет, исполнета во она неизглаголиво: 'Ава, Оче!'. Само на олтарот од отвореното срце умот може невидливо да свештентвори за живот (спасение) на светот. Ова е аскетско-исихастичката и внатрешна димензија на Тајната на Свештенството. Без оваа димензија се губи персонално-социолошкиот карактер на Свештенството како Света Тајна. Оваа димензија на свештенството никој не може да ѝ ја одземе на жената, ни во овој ни во идниот век. Таа е услов за влез во Вистината, во Царството Небесно, и е дар Божји за секој човек. Оваа аскетско-исихастичка или внатрешна димензија на Светата Тајна Свештенство, всушност вистинското покајание, е услов за постоење и на светата Евхаристија и на светот. Според преданието на Црквата, за постоењето на Евхаристијата, а со тоа и на светот, доволно е покајанието на тројца луѓе. Тоа можат да бидат и само три жени“.²

Значи, внатрешното свештенство е тоа кое има

² Види: Митрополит Струмички Наум, „Слово од Водоча“, Водоча. 2002, стр. 159–161.

сила да привлече и кое останува вечно. Го нема ли тоа епископот, ништо нема. Го има ли тоа и најништожниот, сè има. Внатрешното или царско свештенство е силата којашто ги привлекува и луѓето и ангелите, и оние што прават добро и оние што прават зло; и никој не може да остане рамнодушен кон него: *сїанавме ġлейќа на свеїої* – на анġелиїе и на луѓеїо (1. Кор. 4, 9). Тоа е сила што привлекува без притоа да ја наруши нашата слобода. Нормално, лесно е да те привлече оној кој постојано те чува и заштитува во своето срце и во својот ум, оној кој содржината на твојот живот ја направил содржина на својот. И нормално е, да ги привлечеш, како противници, оние на кои твоето дело по Бог им пречи. Внатрешното свештенство е моќ, а не бесплоден морализам, кој ама баш никого не го интересира.

Накратко кажано, пастирите или црковните лидери треба духовно да го раководат во процесот на очистување, просветлување и обожение народот Божји кој учествува во Светите Тајни на Црквата. Духовниот отец, или пастир, или лидер, треба најпрво своето срце да го очисти од гревовните страсти, да го добие дарот на умно-срдечната молитва, односно дарот на внатрешното свештенство, и најмалку да достигне барем просветленост на умот за да може да ги води по патот на очистување на срцето и просветлување на умот оние следбеници што ќе ги привлече кон Богочовекот Христос и Неговата Црква. Оние кај кои ќе успее верата да им ја претвори во опит и во знаење, никогаш повеќе нема да ги изгуби.

Еве како го опишува тоа еден од најголемите исихасти и духовни лидери на дваесеттиот век, светогорскиот старец Јосиф Спилеот: „Бог [Самиот] го придвижува опитниот старец и духовен раководител, кој е способен да ја

спаси душата и кој поминал по истиот тој пат. Подобро кажано, Самиот Бог престојува во него, зборува низ него и ја прави средбата [со духовното чедо]. Кога ќе започнат да беседат, се случува враќање [пројавување] на Божјата благодат [во срцето на духовното чедо]. Отецот зборува, а неговите зборови проникнуваат во длабочината на срцето како молња. Душата е озарена од божествената светлина, а демоните бегаат далеку оттаму, зашто не се во состојба да стојат пред старецот. Во тој момент, светиот старец е целиот божествен оган, а неговите зборови се преисполнети со божествена просветленост. Неговите совети се суптилни, произлегуваат од големо познание, поимање и преисполнети се со созерцание, бидејќи Божјата благодат ги придружува. Штом ќе го допрат срцето, умот [на духовното чедо, ученикот] се придвижува кон вдахновеност и восхитеност, зашто се поучува во натприродното и во она што е неопходно за да се поднесе тешкото бреме на демонската злоба“.³

Срцето на вистинскиот духовен отец, односно лидер, е доволно ‘очистено од страстите’ и затоа благодатно отворено, а неговиот ум со плач и со молитва пребива во така ‘отвореното срце’. Тоа е дело и подвиг во кој учествува целото човеково битие: и душа (со ум и разум) и тело. Тука, во срцето, како духовен центар на човекот, се случува тајната на преобразувањето. Благодатта на светото Крштение што извира од ‘очистеното срце’ ги преобразува и умот и словото и личноста на духовниот лидер. Неговиот ум станува ‘просветлен’, неговото ‘слово со сила’, а неговото присуство е сведоштво

³ Старац Јосиф Исихаста, „Изложeње монашког опыта“, Образ светачки, Београд. 2000, стр. 295–296.

Христово, кое силно и нежно привлекува. Духовниот лидер е човек чие присуство е со манифестација на моќ не кон луѓето, туку кон паднатите ангели. Тој го познава патот кон духовниот растеж и може по него да го води секого што сака духовно да расте. Словото на духовниот лидер допира до длабочината на срцето на духовниот следбеник и однатре го преобразува: му носи светлина на верата, му носи љубов и сила за подвигот, му влева надеж во духовната борба и живот. Духовно го раѓа и го гради, преку взаемниот личносен однос, новиот, во Христос, човек. Односот ‘духовен лидер – духовен следбеник’ е Света Тајна на взаемно проникнување и растење во Христос.

Значи, ако не ги восогласиме состојбите, лични и црковни, со учењето на светите Отци, не можеме ни да очекуваме некакви подобри резултати во нашето пастирско, односно лидерско, работење. Наместо да бидат оска околу која луѓето и народите ќе се обединуваат, епископите на Православната Црква и понатаму првенствено ќе се занимаваат со славољубието (со борба за власт и човечка слава, со политика и со етнофилетизам, или лажен патриотизам); наместо да бидат извор на утеха и на исцеление, презвитерите и понатаму првенствено ќе се занимаваат со среброљубието (со борба за пари и имот); а останатиот народ, оставен на самиот себе, и понатаму ќе се занимава, едните (номиналните христијани) со задоволување на своите страсти, а другите (неправилно духовно раководените) со озборување, со лажење, со судење и со осудување – на првите, на вторите и меѓусебно...

Ваквата лоша духовна состојба е сведоштво дека локалните епископални Цркви ги водат епископи кои уште

не се очистиле од своите страсти, и нивната внатрешна подложност на страстите, особено на страста етнофилетизам и на високото мислење за самите себеси, се рефлектира како внатрешна меѓуцрковна борба за власт и сила што разединува. Секако, не е препорачливо за нив и понатаму да го откриваат, а со тоа и да го потхрануваат наместо да го лечат, својот алармантен внатрешен конфликт и расцеп на личноста создавајќи и одржувајќи неединство или раздор помеѓу луѓето и помеѓу народите, како и помеѓу помесните Цркви.

Треба да го знаеме и ова: Основниот проблем што се поставува пред духовните чеда, пред следбениците, во периодот на духовното будење и на очистување на срцето од страстите, не е во тоа дали духовниот отец или лидер некаде греши, туку е во тоа дали духовните чеда го слушаат, го следат и му веруваат нему, откако веќе го провериле и слободно го избрале за духовен лидер. Во тој случај нема опасност од погрешно водство затоа што, како што веќе рековме, односот 'духовен лидер – духовен следбеник' е Света Тајна на взаемно проникнување и растење во Христос, а таквиот однос е под директен надзор и промисла Божја. Да зависеше предањето на духовниот живот во Православната Црква само од светоста на духовните лидери – Апокалипсата ќе беше историски мината. Ако духовниот лидер е свет, тоа е многу добро; но, подвигот на следбеникот е секогаш личен.

Еве што велат опитните за односот духовен лидер – духовен следбеник: „Дури и ако заповедта на старецот е погрешна, Бог поради послушанието ќе ја претвори во духовна полза. Ако е некој послушен, па дури и заповедта

да е лоша, сè ќе излезе на добро само заради послушанието. Нема никакво значење кој е старецот којшто ја издава заповедта. Каква полза имаше Јуда од тоа што Старец му беше Самиот Христос? Што му вредеше на Адам што беше во рајот и што на некој начин Старец му беше Самиот Бог? Ништо“ (старец Јосиф Спилеот).⁴

„Сè зависи од нашиот однос со Бог. Ако имаме доверба во Неговата промисла, ќе најдеме сила да го следиме словото на нашиот духовен отец. Логиката што му е својствена на секојдневниот живот и на нашите размислувања не е доволна. Наспроти тоа, она што ни се чини совршено во нашата логика, многупати не е ништо друго туку отсјај на нашата огревовена волја, така што Бог нема да е со нас“.⁵

„Нема големо значење ако некое слово на духовниот отец е против нас или ако некој совет ни се чини неразумен според општата логика. Ако сме подготвени да го следиме словото, советите, ако имаме доверба во него, тогаш Бог ќе ги нареди работите така што крајот да биде позитивен. Тајната на послушанието е една од посериозните стварности на патот кон спасението!“⁶

Но, дури и да речеме со сигурност дека некои од лидерите на Црквата се виновни за бледото сведочење на Господ Христос или за соблазните среде народот, сепак не смееме и не е нормално, на пример, заради неспособноста на некое свештено лице, ние да отпаднеме од Бог. Лидерите на црковната организација се менливи,

⁴ Старац Јефрем Катунски, „Ученик Крста – подвижник послушања“, Образ светачки, Београд, 2002, стр. 69.

⁵ Старец Софрониј, „За духот и животот“, Слово од Водоча, Струмица, 1999, стр. 65–66.

⁶ Исто, стр. 64.

но Црквата останува вечно место на спасението, и вратите на адот нема да ја надвладаат. Кратковиди се самооправдувањата од типот: види го ова свештено лице што прави, а јас ќе одам во црква!? Ако мислиме дека што било друго освен самите нас е пречка во нашиот однос со Бог, тогаш ние го напуштаме личниот однос со Него и личниот пат до Него. Ако на тој начин размислуваме и постапуваме, ние не живееме како личности.

Лидерството во Православната Црква е во слава Божја, а не за своја слава и интерес. Тоа е антиномично лидерство – водиш не со тоа што другите ти служат, туку со тоа што на другите им служиш, со пример. Тоа е лидерство на лично и моќно сведоштво на Христос, кое никого не остава рамнодушен. Тоа лидерство е кое не зависи само од лидерот туку и од неговите следбеници, од нивната посветеност; тоа има соборна, црковна димензија. Односот лидер – следбеник не е еднаш за секогаш воспоставен и непроменлив, идолопоклонички однос, тоа е однос кој треба да подигне нови лидери. Неговата цел е есхатолошка, Царството Божјо. Секое друго вистинско лидерство произлегува и се заснова на ова, односно на Христовото лидерство.

Значи, ни требаат Пастири кои ќе го возобноват православниот духовен живот и ќе го разгорат огнот на верата, кои во пракса и со личен пример ќе го актуелизираат светото предание, кои ќе се грижат за единството и првенството по чест меѓу Црквите, кои ќе го сочуваат достоинството (еклесијалната полнота) на локалната епископална Црква, како и пастирскиот авторитет и кредибилитет на помесната Црква. Со еден збор, потребни ни се свети луѓе. Појавата на такви епископи-лидери сигурно ќе ги збогати комуникацијата и дијалогот на Црквата и со

другите Христијански цркви, како и со монотеистичките религиозни заедници, со цел да се воспостави колку што може повеќе Божјата порака за мир, толеранција и соживот меѓу луѓето, во светот којшто постојано страда од разновидни конфликти.

Никој кој сè уште, заради решавање на своите внатрешни проблеми, е затворен во себе, не може да се отвори кон другиот и да му пружи рака на помош.

Предавања на монашки собири

Тример

Деца, влегуваме во периодот на Големиот пост. Почнуваме со ‘тримерот’. Во Црквата Божја ова не е само период со некој посебен ред и правила, ова е пред сè период на посебна благодат. Знаеме дека овој период на радост е Божји дар во кој целиот наш подвиг полесно го доживуваме. Полесно постиме, полесно се молиме, полесно простуваме, полесно ја живееме тајната на севкупното покајание. Гледате ли каква антиномија е тоа? Кога некој би побарал од мене со еден збор да го опишам овој период, а посебно првите три дена, јас би го употребил за таа цел зборот ‘слобода’. Тоа е чувството што ме прозема и што го доживувам секој пат на почетокот од светата Четириесетница. Без слобода нема ни личност ни личносни односи. Без слобода нема ни љубов.

Најнапред треба да се ослободиме од робувањето на нашите страсти, односно да се ослободиме од робувањето на гревот, смртта и ѓаволот. Ова сите го знаеме. Но, видете го овој предвкус на слободата којшто ни го дарува Бог во првите три дена. Видете ја оваа радост. Повеќето од нас ниту нешто јадеме ниту нешто пиеме. Кога светот ќе слушне за ова, просто не верува дека е ова возможно. Но, дали е сè во нејадењето и во непиењето? Нормално не е. Постот е пред сè во смиението – како нашиот ум од горд, расеан и затемнет да го преобразиме во смирен, собран и просветлен. Сите што имаме опит од ‘тримерот’, знаеме дека колку повеќе од времето поминуваме во исполнување на послушанието дадено од нашиот духовен отец и колку повеќе од времето поминуваме

во молитва и читање на светите Отци, толку полесно и порадосно ги поднесуваме гладот и жедта. И обратно, колку повеќе сме расеани и зафатени со обврските од овој свет, толку потешко ни паѓа телесниот пост.

Оние пак, коишто се вратиле во домот на својот Небесен Отец, односно оние кои молитвено влегле во своето срце, можат да ви посведочат дека ниту жед ниту глад чувствуваат, и не само во тие три дена туку многу повеќе. Богочовекот Христос вели: „*Не само од леб ќе живее човекоџ, џуку и од секој збор џиџ излеѓува од усџаџа на Боџ*“ (Матеј 4, 4). Тоа значи дека вистинскиот живот на човекот произлеѓува од благодатта Божја. Божјата благодат била главното јадење и пиење и облека на Отците од пустината, на чии неверојатни подвизи се восхитуваме. Ги имаме примерите во житијата на светите Отци. Во нашите денови, го имаме примерот на преподобниот Отец Гаврил, епископот Велички. Но, пред сѐ го имаме примерот на нашиот Господ Богочовекот Исус Христос, Кој четириесет дена ништо не јадеше во пустината (види Лука 4, 2; Матеј 4, 2).

Значи, деца, послушанието и молитвата, посебно за нас монасите, се единствената основа на која се крепи нашиот подвиг на постот како севкупно ослободување од страстите (и од славољубието и од среброљубието), а не само како ослободување од телесните страсти (од сластољубието). Тоа е одликата на вистинскиот пост. Инаку, сѐ друго мириса на суета и демонска гордост. Затоа кога учениците Го молеа да јаде, Христос им одговори: „*Јас имам храна за јадење џиџ вие не ја знаеџе*“. А кога учениците зборуваа меѓу себе: „*Да не Му донел некој јадење?*“, Исус им ја открива тајната: „*Мојаџа храна е да ја исџолнувам волјаџа на Оној Кој Ме џраџи*

и да ѝо извршам Нејовојшо дело“ (Јован 4, 32–34). Тоа е и Христовата и нашата вистинска храна. А Божјото, односно Христовото дело е спасението на човекот и светот, кое Тој го извршува и го извршил во и преку Своето Тело – Црквата, преку нас христијаните. Затоа најголемиот израз на синергија (содејство) со Бог како и на креативноста на секој христијанин се состои во посовршено исполнување на Божјата волја и во посовршена молитва за сите луѓе. Во тоа се состои и соборната димензија на христијанскиот живот и, посебно, на подвигот на постот.

Гледате, деца, од сето ова погоре кажано, колку подвигот на ‘тримерот’ личи и одговара на моментот кога пред светото Крштение се одрекуваме од сатаната и од сите негови мисли, зборови и дела, од сета негова гордост и од сите негови помошни сили. Гледате ли колку подвигот на ‘тримерот’ го објаснува монашкото одрекување од светот како смрт за овој свет, до добивањето на дарот на умносрдечната молитва? Гледате ли колку периодот на ‘тримерот’ е и икона на Царството Небесно, каде што Богочовекот Христос на сите им е сè, па дури и вистинско јадење и пиене? Затоа, деца, подвигот на ‘тримерот’ значи и возобновување на заветите што сме ги дале при светото Крштение, значи и возобновување на монашките завети и подвиг, и значи возобновување на надежта за Царството Небесно внатре во нас. Истото важи и за ‘вториот тример’, за периодот од Великиот Четврток до крајот на Великата Сабота.

Христос воскресел!

P.S. Соборност, накратко, значи живот и подвиг со сите свети и за сите свети (без ограничувањата на

времето и просторот), односно живот и подвиг со целата Црква и за целата Црква, непосредно, и живот и подвиг за сите луѓе, посредно (исто, без ограничувањата на времето и просторот). Тајната на соборноста е преточена и ни е откриена и во литургискиот возглас: *Сјомнувајќи Ја Пресвеџаџа, Пречисџа, Преблаџословена, Славна Владичица наша Боџородица и Секоџашцева Марија, самиџе себе, еден со друџ и целиоџи наш живоџи на Хрисџос Боџ да џо џредагеме.*

Монашки потсетник

Послушание

Единствената причина заради којашто живееме токму во манастир се потребните услови кои ова место ни ги овозможува за полесно да го внесеме паднатиот ум, преку распнување на разумот, во делотворен процес на исцеление. Послушанието и молитвата се распнување на разумот, на логиката од овој свет – некогаш волно, некогаш неволно, а најчесто аскетски; соодветно на оние кои сè уште ги ослободуваат своето срце и својот ум од страстите. Подвигот од надворешен, лека-полека, преминува во свесен и слободен, внатрешен. Послушанието е верба и доверба во Бог, не во човек. Духовниот отец може да биде или инструмент, или личен патеводител, или верен сведок на Божјата волја. Што и да е, неопходен е.

Туѓинување

Туѓинувањето е неопходен подвиг на апсолутно одрекување од светот, којшто трае сè до добивањето на дарот на умносрдечната молитва. Апсолутно е апсолутно. Гробот на мртовецот може кој сака да го посети, но мртовецот не излегува од гробот, освен ако не го чуе гласот на Господарот свој. Времето е кратко. Можност за покајание секогаш има, но многу потешко можеме да се ослободиме од големата идеја за самите себе после примањето на големиот ангелски образ (или на свештеничкиот чин) отколку пред доаѓањето во манастир. Кој

сфати – сфати. Кој исполни – исполни. Кој промаши – навистина промаши.

Молитвен подвиг

Молитвата на почетникот е непрестаен аскетски подвиг на единство со Бог. Монахот се буди и заспива со Исусовата молитва. Монахот дури и во сон ја изговара молитвата, како ‘награда’ за дневниот труд и како предвкус на дарот на благодатната непрестајна молитва. Сè друго освен подвигот во молитвата, за монахот е очајание и прелест; секоја немолитвена мисла – помисла. Оној што е во послушание, секогаш е и во молитва. И обратно. И спротивно. Молитвата на просветлениот е чудотворна. Совршениот, пак, нема молитва.

Давање

Севкупниот христијански живот е давање. Подвигот во секоја добродетел е давање. Молитвата е давање. Причестувањето со Светите Тајни е давање. Односот кон секој човек е давање. Ако другиот ни возврати со давање, да Му благодариме на Христос заради нашата остварена заедница во Него, во Црквата; а ако не ни возврати, да Му благодариме на Христос заради нашата сличност со Него. Нашиот однос кон Бог е давање. Само на тој начин ќе познаеме колку Он, веќе, целосно ни се дал, во домостројот на спасението.

Самопознание

Самопознанието е постојана свест за нашата падната и болна состојба. Тоа произлегува од нашиот конкретен, реален личен подвиг – да Го возљубиме Бог, Отецот и Синот и Светиот Дух, со сета своја душа, со сето свое срце и со сите свои сили; и нашиот ближен, како себеси. Самопознанието е предуслов на познанието и на покајанието. На простувањето и на себеосудувањето. И на плачот. Самопознанието е сознание дека Он, ни од што претходно постоечко, во битие нè приведе, според Неговиот образ и подобие.

Благодарност

Да Му благодариме на Бог, секогаш, за сите и за сè. Да Му благодариме за сето она што ни се случува а ни се чини дека е добро, и за сето она што ни се случува а ни се чини дека е лошо. Големата утеха и радоста се кријат кога Му благодариме во вториот случај, а не во првиот. Ако не ја вкусиме големата утеха и радост, значи дека не Му благодариме од сè срце. Благодарноста привлекува сè поголеми и посовршени дарови Божји. Кој има, односно кој благодари, ќе му се додаде – да стане син Божји. Најповеќе од сè, да Му благодариме за Божјата Мајка, Пресветата наша Владичица Богородица и Секогашдева Марија, преку Која го добиваме секој дар Божји.

Молитвено прилагодување

Во нашиот монашки подвиг, на демонот не треба да му даваме значење поголемо од она што реално му е допуштено во домостројот на нашето спасение. Не смееме да му дозволиме да се наметне и да нè плаши, или пак да ја забележи нашата колебливост, затоа што тоа ќе го поттикне на напад кој може да го забави или оневозможи нашиот понатамошен духовен развој. После Христовото воскресение и Неговата победа над демонот, тој е само играчка во нашите раце. Слично како кога на малите деца им се дава играчка преку која се вежбаат во разни вештини. Како што велат светите Отци: ако не беа искушенијата, кој ќе се спасеше?! Значи, ако не беше демонот, како ќе се извештевме во борбата за познание на самите себе и како ќе станевме вешти борци?

Кога ќе застанеме на молитва, доколку забележиме дека умот ни е расеан и дека разни помисли нè напаѓаат, тогаш треба да го пронајдеме оној ритам на кажување на молитвата што ќе го држи умот собран во зборовите на молитвата. Значи, молитвата ја кажуваме побрзо, дури и на глас за да не може умот да се задржи на некоја помисла. По извесно време помислите постепено ќе изгубат од силата, а и човек преку молитвата добива светлина во која гледа колку се безначајни тие помисли, и престануваат да му бидат интересни за да се занимава со нив. Притоа постепено се враќаме на вообичаениот ритам на молитва, во кој може повеќе внимание да обрнеме на покајанието. Иако, и во првиот случај човек може да го задржи тоа чувство и да ја кажува брзо молитвата.

Во моменти кога ќе претрпиме некаква повреда од нашиот ближен и кога молитвата станува расеана заради помислите против него, треба да почнеме да се молиме и за него и повторно да го побараме оној ритам на молитва којшто ќе ни овозможи да го задржиме умот собран во Бог сè додека помислите против оној што нè повредил не нè напуштат.

Молитвата може да ја одржиме собрана и кога сме во гужва со многу луѓе и во голема врева, на тој начин што ќе ги опфатиме сите во молитвата, повторно барајќи го оној ритам на изговарање што ќе го држи умот собран.

Исто така многу е важно собраноста во молитвата да се пренесе и во Литургијата. Ритамот на Литургијата т.е. на читањето молитви, на пеењето и на сè друго што се прави за време на Литургијата, треба да е таков што ќе одржува собрана атмосфера, без да е пребрзо и еуфорично, или пак преспоро, здодевно и напорно. Секако, тоа најмногу зависи од оној што ја води Литургијата.

Потребно е во сите неволји и искушенија да црпиме радост така што ќе Му благодариме на Бог за сè и нема да враќаме на злото со зло. Тоа значи дека секогаш треба да го бараме Царството Небесно, а не царството земно.

И уште нешто, во овие денови на големите празници Христови, како што е Христовото Рождество, имаме посебна благодат што ни е дадена да влеземе во срцето, ако сме се подготвиле за тоа како што треба. Затоа, треба да пробаме да влеземе во срцето и молитвено да пребиваме таму, а не да го поминеме овој благодатен период во еуфорично празнување. Значи, треба да го бараме најнапред Царството Небесно, а не прво сè друго, па на крај и тоа. За да не излезе дека го празнуваме Христовото Рождество без Христос.

Гори, ако сакаш да светлиш

Демистификација на умносрдечната молитва

Деца, размислував на кој начин да ви покажам колку, всушност, молитвата на умот во срцето е многу блиска до секој од нас; размислував како да го демистифицираме самиот поим ‘умносрдечна молитва’ и да го ослободиме од призивот на нешто недостижно; и како, со тоа, да го направиме самиот подвиг во молитвата наше реално секојдневие. Верувам дека за ова многу ќе ни помогнат поуците на свети Никифор Исихаст:

„Ако пак, брате, и по многу труд не успееш да навлезеш во пределот на срцето, како што ти кажав, направи вака, како што ќе ти кажам понатаму, и со Божја помош ќе го најдеш бараното. Ти знаеш дека внатрешното слово на секој човек се наоѓа во неговите гради. Зашто внатре во градите, кога молчат нашите усни, ние разговараме со себе и твориме молитва, и псалми пееме или друго кажуваме. Така, со внатрешното слово, изгонувајќи од него секаква помисла (зашто можеш, ако сакаш), кажувај си ја кратката молитва *‘Господи Исусе Христие, Сине Божји, ѓомилуј ме!’* – и принуди се наместо секаква друга помисла, само таа секогаш да плаче внатре. Ако продолжиш да го вршиш ваквото дело непопустливо и со сето внимание, со време ќе ти се отвори преку ова и влегувањето во срцето, за коешто ти пишував, без секакво сомнение, како што и ние самите од опит сме познале“.

Внатрешното слово со коешто човек разговара внатре во себе и ја твори молитвата безгласно, за кое

свети Никифор од Италија вели дека е во градите, попрецизно кажано извира од срцето како наш духовен центар. Покрај тоа што во срцето се наоѓа суштината на умот, тоа е значи и изворот на внатрешното слово. Ако со внатрешното слово, наместо други помисли, ја изговараме молитвата, ќе го направиме нашето срце и извор на личната молитва. Значи, ние треба да се трудиме со внатрешното слово да ја кажуваме кратката молитва *‘Господи Исусе Христѐ, ѝомилуј ме’*, а вниманието (или енергијата) на умот да ни биде сконцентрирано преку самите зборови на молитвата во Него, но истовремено и во изворот на молитвата, во срцето. На тој начин многу ќе се доближиме до она што светите Отци ни го посочиле како идеал, а тоа е собирањето на енергијата на умот во нејзината суштина во срцето, или таканареченото непрелестно кружно молитвено движење на умот. Во својата аскетска димензија, овој подвиг ни го овозможува верата; а во својата благодатна димензија, овој подвиг ни го овозможува Светата Тајна Крштение во името на Отецот и Синот и Светиот Дух.

За да го сфатите горекажаното од свети Никифор и за да ви биде полесно за примена во пракса (затоа што постои една чудна врска во сила помеѓу сфаќањето и делувањето), треба да го разликувате благодатното отворање на срцето за умносрдечната молитва од аскетската пробивност и задржување на нашиот ум во него. Отвореноста на срцето за умносрдечна молитва е дар Божји кој смирено го очекуваме, додека пробивноста и можноста за задржување на нашиот ум во самото срце е дар Божји кој веќе го имаме.

Зошто е важно, согласно православната антропологија, да ја правиме оваа разлика и зошто го објаснуваме

токму тоа место од делата на свети Никифор? Затоа што сето тоа ни покажува дека и без да ни е отворено срцето за умносрдечната молитва и без да ни е познато местото на срцето на тој начин, ние сепак можеме да го држиме нашиот ум во областа на срцето пред портите од Светињата на светињите и смирено да го очекуваме ветувањето Господово: „Кој чука ќе му се отвори, како и кој бара ќе најде. Зашто, кој е тој човек меѓу вас, кој на својот син ако му ѝобара леб, ќе му даде камен? Или, ако му ѝобара риба, ќе му даде ли змија?“ (сп. Матеј 7, 8–10). Тогаш, колку ли повеќе Господ ќе им даде на оние што Го бараат Него Самиот! И затоа што, ова разликување ни ја покажува нашата лична одговорност за евентуално пропуштениот подвиг и за загубеното монашко време. А, за ова нема оправдување.

Собраното кажување на молитвата внатре во срцето предизвикува соодветни ефекти, а пред сè одреден вид топлина. За тоа, пак, колку е важен овој аскетски – кога се принудуваме себеси – подвиг, како и за ефектите што произлегуваат од него, ќе слушнеме нешто повеќе од великиот свети Теофан Затворник:

„Молитвената навика не се образува наеднаш, туку бара долготрајно вложување на труд и изложување на големи напори. И токму во овој труд за формирање на молитвена навика најдобро помага Исусовата молитва и топлината што ја следи. Обрни внимание дека и молитвата и топлината се единствено средства, а не она што се очекува.

Да видиме сега што значи топлината со која е проследена оваа молитва. За да може умот за време на повторувањето на кратката молитва да се држи на едно место, потребно е со внимание да се насочи во срцето,

зашто остана ли во главата, каде што има непрестајна врева од мисли, тој нема да успее да се сосредоточи на едно. Кога вниманието ќе слезе во срцето, тоа во една точка ќе ги привлече сите сили на душата и телото. Тоа сосредоточување на целиот човеков живот на едно место, веднаш наоѓа одзив во едно посебно чувство, коешто е почеток на идната топлина.

Ова чувство, на почетокот слабо, постепено зајакнува, се продлабочува и од студено, какво што е на почетокот, преоѓа во топло чувство и го задржува на себе вниманието. Ова се случува така, што на почетокот вниманието се задржува во срцето со напрегање на волјата и со својата сила ја раѓа топлината во срцето. Таа топлина потоа го одржува вниманието без особено напрегање. Потоа тие меѓусебно се поттикнуваат и мора да пребиваат во нераздвојност, затоа што расејувањето на вниманието доведува до намалување на топлината, а намалувањето на топлината – до слабеење на вниманието. Оттука произлегува законот на духовниот живот: ‘држи го срцето во чувство кон Бог, и секогаш ќе пребиваш во сеќавање на Бог’. Оваа мисла на едно место ја изрекол свети Јован Лествичник“.

Видовме од напишаното дека вниманието и топлината заемно се привлекуваат и се надополнуваат при собирањето на умот во срцето, и значајно ни помагаат да пребиваме во сеќавање на Бог. Следното што го обработува и ни го појаснува свети Теофан е прашањето за суштината на таа топлина – дали е таа природна или духовна топлина, како и прашањето за нашиот однос кон таа топлина. Затоа што, како што и самиот вели, треба да обрнеме внимание дека и изговарањето на молитвата и топлината во срцето се единствено средства, а не она

што се очекува. Како што и другпат сум рекол, ние молитвено давајќи се Го бараме само Него, а не некои од Неговите дарови. Ако главното наше внимание и желба ги пренасочиме од целта што се очекува, која е Христос Бог, кон средствата, тогаш отпаѓаме од правиот пат, во област смртна, на прелеста, на гревот, и на демонот кој нè демне. Последицата може да биде и остра болка во срцето, при секој обид со умот да се влезе во него, која последователно може да нè оддалечи од молитвата на подолг период, сè додека не се смириме. Но, да видиме што вели свети Теофан:

„Сега се поставува прашањето дали е тоа духовна топлина. Не, не е духовна! Тоа е обична топлина, која доаѓа од крвта. Но, со оглед на тоа дека го држи вниманието на умот внатре во срцето и со тоа придонесува за развивање на духовни движења во него, за коишто зборувавме порано, таа се нарекува духовна, но само ако не е проследена од сладострастие (оваа неправилност се случува кога топлината ќе се најде во пределот под срцето) и само ако душата и телото ги држи во трезвена состојба.

Друга неправилност се состои во тоа, откако ќе се засака таа топлина, човек да се задржува исклучиво на неа, без грижа за духовните чувства, па дури ни за сеќавањето на Бог, туку само со грижа да се одржи таа топлина. Ова е потребно да се воочи и да се исправи, бидејќи во тој случај ќе остане само топлината од крвта, животната топлина, а неа не смееме да ја сметаме за духовна, благодатна. (Значи) таа топлина може да ја нарекуваме духовна единствено во случајот кога е проследена со духовни молитвени движења. Оној којшто ја нарекува духовна без нивното постоење, греша. А оној којшто ја

нарекува благодатна, тој е во уште поголема заблуда“.

За разлика од природната топлина, благодатната или божествената топлина се појавува и се случува при она што го нарековме благодатно отворање на срцето за умносрдечната молитва, кое е, пак, крај на аскетското пробивање и задржување на умот внатре во срцето, пред портите на Светињата на светињите. Пројавувањето на Божјата благодат е моментот што прави да се отвори срцето, за умот да влезе внатре молитвено, препознавајќи го непрелестно местото на молитвата (срцето). Потоа следува аскетско престојување и задржување на умот во Светињата на светињите во срцето, сè додека огнот и топлината што притоа ќе се случи не го преобразат (одухотворат) целиот во несоздадена светлина оној што така гори. Еве што вели свети Теофан:

„Благодатната топлина е посебна и, согласно со тоа, таа е духовна. Таа е одвоена од плотта и во телото не предизвикува забележителни промени, туку бидува посведочена од едно суптилно, слатко чувство. Секој може да ја одреди и да ја воочи разликата помеѓу тие два вида на топлина, едноставно, раководејќи се од природата на овие чувства. Тоа секој мора да го направи сам: во овој дел за кој било друг нема ни работа ни место.

Кога срцето ќе ви се загрее од божествената топлина, ќе започне вашето внатрешно преобразување. Тој оган ќе изгори и ќе растопи сè во вас. Кажано со други зборови, ќе започне сè да одухотворува, сè дури сосема не ве продухови. Сè додека не се појави тој оган, нема да има одухотворување, колку и да се напрегаме кон духовното. Значи, целата работа сега е во тоа како да го добиеме тој оган. И ве молам да го насочите целиот свој труд кон тоа“.

Деца, треба да се знае и следното, за да не се збуниме:

Кога ќе започнеме со овој начин на молитва, ќе најдеме на темнина и на безразличност, односно на затворена врата во срцето. Ова не треба да нè обесхрабри, туку напротив, ние треба и понатаму упорно да продолжиме, барем додека не ја почувствуваме природната топлина. Таа, заедно со солзите на покајанието (‘духовни молитвени движења’), секако ќе биде и надеж дека ќе ја оствариме целта. Ваквиот вид молитва веќе може да се нарече аскетска умносрдечна молитва пред вистинската, или аскетско-благодатната умносрдечна молитва. Умот од горд, расеан и затемнет, бидејќи се држи нерасеан преку зборовите на молитвата во срцето – во Христос Бог, се смирува, се собира и полека се просветлува заради чистењето на неговата енергија. Со други зборови, овој вид молитва секому е достапен и секој кој сака и вложи труд, може да го има.

Исто така треба да внимаваме и на основните предуслови: манастирскиот типик, којшто ни овозможува услови за екстремно одрекување од светот, или монашко туѓинување, кое истовремено значи прилагодување на начинот на нашиот живот согласно нивото на духовниот развој на кое се наоѓаме. Особено треба да внимаваме да не им судиме на луѓето и да не ги осудуваме – како оние што ги познаваме, така, уште повеќе, оние коишто никогаш во нашиот живот не сме ги сретнале. Првото го сторил фарисејот, а второто не знам како да го наречам. Ако случајно некого осудиме, не само што ќе треба да се покаеме пред Бог веднаш туку ќе треба и на дело тоа да го покажеме, правејќи му нешто добро на оној којшто сме го осудиле, спротивно од нашата осуда. А дотогаш,

наместо подвиг во аскетска умносрдечна молитва, Ава Антониј би ни препорачал топла кашичка, исто како за оние што се болни.

Деца, го напишав текстот за да видите колку, всушност, умносрдечната молитва, како техника, е многу достижна и зависи само од волјата и трудот на секој од нас. Ние од немање опит и од незнаење мислиме за неа како за којзнае какво чудо и, немајќи ја самите, не веруваме дека и другите можат да ја имаат. Арно ама ја имаат. Но, суштината на молитвата на срцето е покајанието, а не техниката. И сите техники да ги знаеме, ако покајание немаме, никогаш нема да ја имаме. И обратно, ако имаме вистинско покајание, а да не знаеме некаква техника за задржување на умот во срцето, ние ќе го добиеме дарот на умносрдечната молитва. А, под вистинско покајание секогаш подразбирам восогласување на начинот на нашиот живот со степенот на духовниот развој на кој се наоѓаме. Како се прави тоа восогласување, имам објаснето во повеќе мои текстови, како и во „Преданието на исихазмот во неговите догматски и аскетски основи“ и во табелата таму изложена. Таа пак, табела не е моја, туку е составена според учењето на светите Отци и е позајмена од нив.

Главниот наш проблем е токму невосогласувањето на начинот на нашиот живот со степенот на духовниот развој на кој се наоѓаме. На пример: немајќи ја молитвата на срцето, а со тоа немајќи ни просветленост на умот (која и сите книги на светот да ги прочитаме, нема да ја имаме), ние си судиме, си осудуваме, си донесуваме заклучоци, си донесуваме решенија (особено кога се работи за нашите ближни) и без трошка сомнеж или око да ни трепне (дека можеби не е така) дефинитивно го валкаме и затвораме нашето срце за пројавување на Божјата

благодат и дефинитивно му го попречуваме патот кон очистувањето и кон исцелението.

Покрај тоа, Отците за наше спасение ги одредиле степените на духовниот развој, да може ние да растеме. Кога нив би ги прашале на кој степен се наоѓаат, тие на тоа прашање би се насмеале и би одговориле дека ништо немаат и дека до нигде не стигнале. Затоа што тие многу добро знаат дека ним Богочовекот Христос им е сè: и умносрдечна молитва и просветленост и обожение, и сè добро и благо. И тие многу, многу подобро од нас знаат дека без Христос се никој и ништо.

Како правилно да се надмине искушението

Па ѝочна да љи учи дека Синоѝ Човечки ѝ треба многу да ѝосѝрада, да биде оѝфрлен од сѝарешиниѝе, ѝрвосвешѝенициѝе и книжнициѝе, и да биде убиен и на ѝреѝиоѝ ден да воскресне.

(Марко 8, 31)

Велиме во Господовата молитва: „Оче наш... и не воведувај нè во искушение, туку избави нè од лукавиот“. Дали, деца, ова значи дека ние од нашиот Небесен Отец бараме да не ни се случуваат искушенија и да немаме никаков допир со ѓаволот? Не! Тоа е невозможно. Ние само бараме правилно да ги надминеме оние искушенија коишто, соодветно на нашиот духовен напредок, и така треба да дојдат, а на стариот и потрошен ѓавол во лице да му се изнасмееме.

Што треба да знаеме ние за искушенијата?

Прво, искушенијата се потребни за да видиме што имаме во срцето. Без да ни се случи искушение и без да бидеме повредени од некого, ние не можеме да знаеме што имаме во срцето и какви сè страсти се кријат во него. Ако не се соочиме со своите страсти и ако не вложиме напор да го очистиме срцето од нив, нашиот духовен раст ќе биде оневозможен. Затоа и светите Отци од пустината се осмелувале да кажат дека кога би ги снемало искушенијата, никој не би можел да се спаси. За да ја сфатиме оваа мисла, треба да тргнеме од состојбата на нашата паднатост и болност, а да ја отфрлиме големата идеја за самите себе.

Второ, во сите искушенија што ни се случуваат треба да ја препознаеме неискажливата љубов и промисла Божја за нас. Оти и лекарот кога сака да ни помогне, да ни ја очисти и да ни ја соши раната, презема дејства што моментално нè болат, а потоа се покажуваат како спасоносни.

И трето, Бог никогаш не допушта да ни се случат искушенија што ја надминуваат нашата духовна и телесна сила. Ако ни изгледа дека такво искушение ни се случува, да бидеме сигурни дека тоа самите со некоја наша непромислена и гревовна постапка сме си го предизвикале. Мачеништвото е секогаш поврзано со умно-срдечната молитва, а и со многу повеќе од тоа.

Многу е важно да се знае и следното, кое се однесува на реалноста на доживувањето на искушението:

Кога демонот ќе нè нападне – особено кога некој ќе го повреди нашето его – тој толку реално ни ја прикажува состојбата на тој напад и последиците од него, што ние мислиме дека работите се токму така како што ги чувствуваме и доживуваме во тој момент. Притоа духовно се затемнуваме, полни сме со лоши помисли и чувства кон оној што нè повредил. Толку реално ни изгледа таа ситуација што, повредени и заслепени од неа, заради поистоветеноста со нашите страсти, едноставно не знаеме ни што правиме, ни што зборуваме, ни што мислиме, заборавајќи на Бог и на Неговите заповеди. Затоа и една од првите наши вежби во духовниот живот се состои во непоистоветување со своите помисли, чувства и желби додека не ги провериме со нашиот духовен отец. Тоа е послушание. Тоа е подвигот на одрекување од себеси.

Одрекнувањето од себеси, пред сè, подразбира одрекување од нашето гревовно, болно јас, кое заради

гревовната навика просто се поистоветува со своите гревовни страсти – сластољубие, среброљубие и славољубие, кои стануваат негова втора природа. Токму, значи, заради нашето поистоветување со страстите и изобличувањето на ликот и подобие то според кои сме создадени, Господ и нè повикува да се одречеме од себе, и да го земеме нашиот крст и да врвине по Него (види Марко 8, 34). Одрекнувањето од болното себе, од стариот човек во нас, е предуслов за исцелителна заедница со Бог. „Здравиџе немааџи љужда од лекар, а болниџе... Заџшто не сум дошол да џи џовикам џраведнициџе, џуку џрешнициџе на џокајание“ (Матеј 9, 12–13).

Што треба да не заборавиме во моментите на искушението, а што вообичаено забораваме?

Треба во тие моменти да не заборавиме дека нашата борба не е со тело и крв, туку со духовите на поднебесјето (види Ефес. 6, 12). Ние, обично, за време на реално доживеаното искушение забораваме дека, според светото Евангелие, даровите од Светиот Дух се: љубовта, радоста, мирот, долготрпеливоста, добротата, милосрдноста, верата, кротоста, воздржливоста и сето она што е наведено таму (види Гал. 5, 22–23). А тоа е сè спротивно од она што во тој момент ние го доживуваме: духовна темница, рој помисли, веќе подготвеност да вратиме со зло на зло (бидејќи мислиме дека некој ни направил зло); целосна духовна пореметеност и заборав на Евангелието. И сите тие состојби уште и засилени од демонското влијание. Тоа би требало да е доволно за да се вклучи нашиот внатрешен духовен аларм и да размислиме дали тоа што имаме намера да го направиме во тој момент е согласно со Христовите заповеди.

Како правилно да ги надминеме искушенијата?

Една реакција секогаш нè спасува и нè враќа на правиот пат за време на искушението, а тоа е кога не бараме човечка правда, туку ја бараме Божјата правда. Божјата правда е во тој момент да се погледнеме и да си речеме: „Гледај, сега, колку сум јас несличен со Христос. Дали Христос во мојата ситуација би ги имал тие чувства, тие мисли, дали би ги кажал тие зборови, дали би го направил тоа што јас го правам...“ На тој начин секогаш ја наоѓаме вината во нас – во нашата несличност со Христос. Човечката правда е во суштина враќање со зло на зло, а Божјата правда е кога на злото му враќаме со добро. Затоа секогаш, во секоја таква ситуација, самите себе се наоѓаме виновни, и преку чинење на добро (како одговор на злото) се трудиме да станеме подобни на Христос. На првиот степен од духовниот развој секогаш да знаеме дека ние директно сме виновни; да не мислиме воопшто дека нешто друго се случува. Страдаме внатрешно заради заробеноста на нашето срце од страстите и заради лесниот пристап на демонот преку нив до него.

Потоа треба да Му се благодариме на Господ што ни ги отворил очите да видиме какви валканици се кријат во нашето срце. Благодарението ќе биде аскетско затоа што сигурно на првиот степен ќе треба да се присилиме себеси на него и нема да го чувствуваме како природно да извира од нас. Трпението, исто така, ќе ни биде потребно заради неможноста моменталната лоша духовна состојба веднаш да ја исправиме; и да ги средиме дури и помислите, духовната затемнетост сепак ќе остане уште некое време. Уште, ќе треба да се смириме и да се осудиме самите себе уште полошо од она што ни го прават, од она што го слушаме дека го зборуваат за нас и од она што претпоставуваме или што демонот ни

шепка дека го мислат за нас. И на крај, после ваквото самоосудување, треба да се молиме за нашите непријатели. Молитвата ја кажуваме сè до моментот додека не се врати мирот што претходно сме го имале и со Бог и во себе и со непријателот.

Значи, деца, треба да се научиме на друг внатрешен автоматизам, за разлика од досегашниот погрешен, при пресретнувањето на искушението: сами да се осудиме, другиот да го оправдаме, на Господ да Му заблагодариме и да се молиме, барајќи Го Бог, со ритам и на начин на молитва во која нема место за помисли, која ги опфаќа и тие што нè повредиле. Еднаш така, другпат така и – ете го опитот. Имајќи го тој опит, после полесно се поминуваат искушенијата. И да не забораваме: рековме дека секој што ја бара вината за што било и во кој било случај надвор од себе, го напушта патот на нашите Отци, го напушта патот што води кон срцето, го напушта тесниот пат кон Царството Небесно и кон Царот Небесен... А, друг пат до Господ не ни постои!

Свети апостол Павле вели: *Носете ги ѝжежиниѝе еген на друѝ и, ѝѝака, исѝолнеѝе ѝо законоѝ Хрисѝѝѝѝе* (сп. Гал. 6, 2). Реченото значи дека треба да го поткреваме и носиме и крстот (*ѝжежиниѝе*) на нашиот ближен, а не само својот личен. Тоа е втората, соборната, димензија на Крстот – кога не враќаме со зло на зло, кога не бараме човечка правда, тогаш на другиот му помагаме со својата љубов и му оставаме простор за покајание и време за спасение. Деца, сум ви рекол со кој внатрешен став треба да ги доживувате дури и непријателството и злото на луѓето против вас, за полесно да ги надминете: така како некој да бара од вас одговор на прашањето „ме љубиш ли..?“. А токму тоа и се случува: „непријателот“ со

својата постапка, макар тоа да е потсвесно, бара да најде во нас трошка љубов за да се фати за нешто вистинско и да се извлече од робувањето на демонот.

Што произлегува од досега напишаното? Треба ли да се плашине од искушението? Не, тоа секако ќе дојде. Треба да се плашине од неправилното соочување со него. Правилно или неправилно соочување со искушението е прашање на живот или смрт за монахот (и за секој христијанин).

Тука се поставува и едно друго клучно прашање: Зошто, тогаш, ние бегаме и од ситуации кои нам, заради нашата паднатост, ни личат на искушенија? Зошто бегаме од последното место и од тоа да им бидеме слуга на сите? Зошто бегаме од целосрдечното послушание? Зошто бегаме од волните и од неволните страдања? Или, зошто бегаме од таму каде што ни се чини дека нè „повредуваат“ и нè „онеpravдуваат“? *Зошто ѝорaго не ѝреџрѝиџе неѝрaвгa? Зошто ѝорaго не ја ѝреџрѝиџе шѝеѝаѝа? Но вие сами џи навредувaѝе и ошѝеѝуваѝе, и ѝао браќаѝа свои, вели светиот апостол Павле (1. Кор. 6, 7–8). Зошто се чувствуваме повредени? Поточно, зошто му се предаваме на тоа чувство и се поистоветуваме со него и постапуваме според него, наместо тоа да ни биде повод за покајание? Зошто сакаме да побегнеме од тоа што за нас е лек. Не знаеме ли дека со тоа се одрекуваме од Крстот Христов, од Христос и Неговиот пат; дека крајот на Неговиот пат е Голгота, дека крајот на секој еден од нашите патишта е Голгота?*

И врз која основа на крај ќе се наречеме Христови, ако постојно го отфрламе Крстот Негов? Духот на овој свет е барање на некакво ‘духовно воскресение’ без смрт на стариот човек во нас и без Крстот на страдањата на

очистувањето од страстите; духот на овој свет е барање на царство земно и на неговите задоволства и угодности. Духот Христов е тежнеење кон Воскресение преку носење на Крстот Негов (страдањето и срамот во овој свет), кој има соборна димензија – спасение на целиот Адам; Духот Христов е барање на Царството Небесно. Затоа, ајде да го исправиме нашиот живот според Христовиот Дух, за да не си го упропаستиме целиот монашки (или христијански) подвиг. Оти едниот Дух е живот и вистина, а другиот дух е прелест и смрт. До кога ќе живееме во прелест, како поделени личности? Токму заради обземеноста со духот од овој свет, истите луѓе кои во Ерусалим Го дочекаа Христос со слава, мислејќи дека е Он овоземен цар и месија, само после неколку дена се откажаа од Него и побараа од Пилат да Го распне.

Затоа живееме во незнаење, затоа не напредуваме духовно, дури и назадуваме (во однос на нашиот почеток), затоа немаме умносрдечна молитва – заради обземеноста од духот на овој свет. Во контекст на досега кажаното, секој од нас треба да го смета својот живот до сега за промашен.

Има и многу други недообјаснети детали и неодаговорени потпрашања на оваа тема, но тие им остануваат на избраните, односно на оние кои во пракса ќе се потрудат правилно да ги надминат искушенијата. Ним и деталите ќе им се разјаснат и на прашањата ќе добијат одговор. Ним им е дадено да ги знаат тајните на Царството Небесно. На другите ќе им биде кажано како во приказни – не дека се ова приказни, туку тие самите така си ги доживуваат. Оти гледаат и не видуваат, слушаат и не чујат, ниту пак разбираат. Оти срцето на овие луѓе закоравело (види Матеј 13, 10–15).

За духовната затемнетост

Деца, во една моја претходна беседа ви спомнав: „Трпението, исто така, ќе ни биде потребно заради неможноста моменталната лоша духовна состојба веднаш да ја исправиме. И да ги средиме дури и помислите, духовната затемнетост сепак ќе остане уште некое време“. Значи, имаме проблем и со една пропратна појава при искушението која ја нарекуваме ‘духовна затемнетост’ и со која треба правилно да се справиме. Ајде да видиме како.

Од моите поуки веќе знаете, но сега само да се потсетиме дека кога сме заробени од страста славољубие, таа (поправо демонот преку неа) во значителна мера владее со нас; пред сè владее со нашето срце и нашите чувства, потоа влијае врз нашите мисли и, на крај, иако послабо, влијае на зборовите и на делата. Значи, контролата над самите себе ни е ограничена. Посебно сакам и овој пат да нагласам дека самоконтролата над она што се случува во нашето срце и над тоа како во него реагираме во одредени ситуации кога ќе ја повредат нашата суета и нашето его е значително намалена, да не речам изгубена. Со други зборови, духовната темнина и гревовните чувства – на ладење на љубовта, на повреденост, на одбивност кон ближниот итн. – предизвикани од повреда на нашето славољубие и гордост (а заради заробеноста од нив), слободно го запоседнуваат нашето срце; и тоа без да имаме можност претходно да ги провериме, да ги препознаеме и, на крај, да ги исконтролираме. Моментално, без сопирачки, нè обзема духовна темнина

и нашите чувства стануваат негативни кон оној што нè повредил. Помислите, пак, што нè опседнуваат при состојба на заробеност не се движат по вообичаениот пат, туку, поаѓајќи од позиција на освоен простор во срцата, имаат тенденција да нè наведат на уште поголемо зло. Кога веќе во истиот миг по повредата и затемнувањето ќе почувствуваме одбивност кон некого и ќе го осудиме, нè наведуваат да му злопамтиме и да го замразиме; сето тоа и јавно и во себе. А, кога веќе ќе намразиме некого, ни даваат предлози како да му се одмаздиме нанесувајќи му некое зло. Падот, во случај на раслабеност и согласување со негативните чувства и помисли, може да биде многу штетен од перспектива на исцеление на нашата душа.

Вака е, значи, само во случај кога се работи за заробеност од страста славољубие. Додека, пак, како што знаеме, ако демонот сака да ни ги активира страстите сластољубие или среброљубие, од кои обично христијанинот или монахот е во доволна мера ослободен, треба да го помине во мисловна борба со нас вообичаениот процес – од предлог, до прифаќање и остварување на помислата, без претходно значително да се измени кон зло чувството на нашето срце.

Деца, од сето ова произлегува дека е неопходно да правиме разлика помеѓу духовното затемнување заедно со негативните чувства и помисли што го следат – од една страна, и прифаќањето на помислите во срцето заедно со негативните чувства што ги следат и оттаму доживеаното духовно затемнување – од друга страна. Првиот случај покажува заробеност од одредена страст, за која од опит знаеме дека е најчесто славољубието; а вториот случај покажува доволна ослободеност од

одредена страст, за која исто од опит знаеме дека најчесто е или среброљубието или сластољубието.

Ова што до сега го кажав е само потсетување заради освестување на нашата духовна состојба и заради правилно расудување и правилно водење на духовната борба. Посебно нè интересира она што се случува на степенот на очистување на срцето од страстите, како соодветно на нашата духовна состојба. Она што главно сакам да ви го објаснам денеска, а што најчесто ни се случува, е природата на духовната затемнетост и како да се однесуваме кон неа. Но, најпрвин, треба да знаеме како да ја изолираме таа затемнетост од останатите пројави при едно искушение, како што се: демонските помисли, негативните (одречните) чувства, лошите зборови и лошите дела. Многу е битно во духовната борба да се изолира затемнетоста од останатите пројави – и теоретски и практично, затоа што нашата поставеност е сосема различна во однос на овие различни појави. Ќе видиме и зошто.

Затемнетоста ја изолираме од останатите пројави на тој начин што најпрво не го спроведуваме демонскиот предлог: на злото видливо да одговориме со зло – со лоши дела и со лоши зборови. Барем за нас монасите ова е најлесниот дел. Потоа на ред доаѓаат демонските помисли. Ова е полето на кое се случува нашата главна битка со демонот – нашиот ум против неговиот ум. На полето на помислите, ако демонот успее да нè надвлее и убеди во нешто, негова е победата. Борбата со нив е потешка; но, со мал напор и мала упорност и нив можеме да ги отстраниме. Постапката ја знаете, она што минатиот пат го нареков 'друг внатрешен автоматизам при пресретнувањето на искушението': барајќи ја Божјата правда – сами да се осудиме а другиот да го оправдаме, на Господ

да Му заблагодариме за даруваното самопознание и да се молиме – барајќи Го Бог со ритам и на начин на молитва во кој нема место за помисли, во молитва која ги опфаќа и тие што нè повредиле.

На овој начин постапувајќи, во еден момент во нас ќе остане само духовната затемнетост. Духовната затемнетост понекогаш може да биде толку силна што чувствено можеме да ја доживееме како предвкус на пеколот; но, за тоа – другпат... Прашањето беше, како да се однесуваме кон неа. Е, против неа нема да се бориме, туку со благодарност кон Бог ќе ја прифатиме како Божја промисла за наше спасение и за наше духовно восовршување. Духовната затемнетост не е ништо друго туку отсуство на благодатта Божја. Присуството или отсуството на благодатта во нас е слободен, волев акт Божји. Затоа, не треба да ги мешае поимите духовна затемнетост и демонска енергија. Демонската енергија сама по себе не е негативна, бидејќи и паднатиот ангел е создание Божјо, туку негативна е нејзината конкретизација во вид на лоши помисли, како израз на слободната демонска волја и определба при борбата со нас.

Повлекување на благодатта Божја се случува или по Божја промисла за наше духовно созревање и растење, или по Божјо допуштање заради нашата согласност во срцето со гревот и чинење на истиот. Како и да е, тоа отсуство на благодатта, односно таа духовна затемнетост треба со благодарност да ја прифатиме затоа што таа, како наше неволно страдање, на првиот степен од нашиот духовен развој повеќе ги чисти нашите срца отколку што тоа го прават нашите волни страдања или подвизи. Значи, кон духовната затемнетост се однесуваме како кон некој лек кој, иако е горчлив, го прифаќаме затоа што знаеме

дека нè исцелува, односно нè чисти од страстите, од наслaгите на гревот и од демонското влијание.

Ако сега се запрашаме и мисловно низ нашите сеќавања провериме каков бил досега нашиот однос кон духовното затемнување, ќе забележиме дека во секој случај ние сме се обидуваале најчесто да се ослободиме од него. Значи ние не сме правеле разлика во својот однос кон нив: помеѓу духовното затемнување, од една страна, и негативните чувства и помисли што го следат, од друга страна. Зошто е тоа така? Заради нашето незнаење и заради нашето самољубие; а демонот го користи на наша духовна штета тоа незнаење и самољубие. Самољубието нè тера, бидејќи секогаш сакаме да сме светли, радосни, среќни – да ни е убаво, веднаш да се ослободиме од духовното затемнување. Затоа, духовното затемнување може да биде за нас како жива песок, во која ќе загинеме ако заради самољубие веднаш сакаме да се ослободиме од него, па колку повеќе се напрегаме и претаме, толку повеќе и побрзо пропаѓаме; или може да биде како лек кој го чисти нашето срце ако Му благодариме на Бог и ако со доверба во Неговата промисла потрпиме додека тоа да се повлече, односно додека не се врати благодатта.

Впрочем, треба да Му благодариме на Бог што воопшто и ја чувствуваме духовната затемнетост, затоа што има луѓе, дури и меѓу христијаните коишто редовно одат на црква, кои не ја чувствуваат таа промена во себе. Таквите, навикнати на безблагодатен живот: озборуваат, осудуваат, судат, клеветат, завидуваат, немаат милост кон оние што страдаат итн; и сето тоа го прават како најнормално, без да забележат дека се во духовна темница. Не знаат, сиротите, дека е тоа знак дека болеста на нивната душа набрзо ќе се пренесе и пројави во нивното

тело, како последна опомена за покајание. Секако, не е секоја болест заради личен грев, но подобро е смирено да мислиме за самите себе. И ова е друга и голема тема...

Сето до сега кажано не значи дека е доволно само теоретски да знаеме што точно ни се случува и како правилно да се спротивставиме на демонските напади, туку значи дека треба да стекнуваме знаење од опит во битката. Не е доволно на демонот да му се спротивставиме само со знаење, неопходен е реален отпор – во пракса. Во моментот на искушението ќе останат само духовното затемнување и демонските помисли, а сето наше знаење во голема мера ќе испари. Во тој момент ќе нè извлече од искушението само навиката на правилна борба стекната во опит. Ви спомнав во една од моите претходни беседи дека или правилно ќе ги надминуваме искушенијата и духовно ќе растеме од опит во опит и од сила во сила, или ќе останеме обични повторувачи.

И уште едно прашање остана, деца, да обработиме: Што го овозможува нашето правилно однесување кон духовното затемнување како и кон сите пропратни пројави при едно искушение? Одговорот е: Фактот дека сме создадени според икона и подобие Божјо, односно нашата личност и нејзината слобода да се поистовети или да не се поистовети со нешто. Колку и да е човекот паднат и заробен, тој никогаш не ја губи до крај својата слобода да му рече „не“ на гревот. И со најситното здраво парче од нашата скршена слобода можеме да посакаме и да решиме да се покаеме, а Бог во полнотата на Својата благодат може да се пројави и низ тоа најситно парче и да нè спаси.

Освојување на простор

Прв дел – потсетување

Деца, сите знаеме дека демонските понуди и предлози во вид на помисли, за задоволување на страстите, на почетокот изгледаат примамливи и лесни за спроведување во дело, како соодветни на човековата падната природа; но, со нивното прифаќање и остварување човекот само продолжува да ги храни сопствените страсти и на тој начин останува заробенник на гевот, на демонот, на неуспехот и несреќата и болеста, а на крај и на смртта и на пеколот. Паѓајќи во грев и останувајќи во непокајание, човекот ја нарушува заедницата со Бог – од Кого и за Кого сме создадени – поинаку речено, останува без Неговата животворна благодат; и на крајот сфаќа, ако веќе не е доцна, дека таа заробеност или зависност, односно тој демонски јарем и бреме се всушност неподносливи. Прифаќајќи ги и носејќи ги демонскиот јарем и демонското бреме, човекот ги промашува смислата и предназначението на своето природно постоење – да стане бог по благодат; и започнува да функционира противприродно.

Што значи тоа да се функционира противприродно? Противприродно е ако со начинот на животот ги храниме страстите, наместо да ги исцелуваме. На пример, наместо како болни од гордост и славољубие да го ставиме нашиот острастен ум во процесот на исцеление преку послушанието, ние правиме сè спротивно од тоа: се поистоветуваме со нашите помисли, желби и чувства;

се самораководиме; неправилно се исповедаме; озборуваме, судиме и осудуваме; се самооправдуваме; мислиме дека за сè сме во право; живееме без подвиг, во униние; кроиме планови за сопствена промоција, надвор од планот Божји; се бориме за чинови, прво место и почести; завидуваме, не простуваме, па дури и мразиме; итн. Ова се ужасни примери на невосогласување на начинот на нашиот живот со првиот степен од духовниот развој (чистење на срцето од страстите), на којшто се наоѓаме. И што е најстрашно од сè, сето ова што го набројав, преку навиката и стекнатата зависност се претворило во наша втора природа, и нашата паднатост, односно неприродност, ја чувствуваме како наша природна состојба.

Значи, задоволувањето на страстите и зависноста од тоа задоволство е причина за нашата болна состојба и грешност. Борбата за слава и власт (славољубие), борбата за пари и имот (среброљубие) и тежнењето кон телесните наслади (сластољубие) многупати повторувани станале наша втора природа. Се наоѓаме под ропство на демонот, опијанети од привлечноста на гревот. Нашиот паднат и заробен ум е горд, расеан и затемнет, и не го познава Божјиот пат. Нашата волја и желба за добро се ослабени. Срцето, како наш духовен центар, е скаменето, бесчувствително. Демонот, соодветен на страста на којашто сме се потчиниле, будно го чува својот плен – влезот во духовниот центар на нашето битие. Такво срце стекнува човекот на кого задоволувањето на страстите и извршувањето на гревот, преку навиката, му станале втора природа.

Но, да се потсетиме, како сето ова може да ни се случи или како ни се случило.

Втор дел – сведоштво на светите Отци

Прво да повториме, како се развива процесот од појавувањето до прифаќањето на демонската помисла во нашето срце, затоа што зачеток на секој наш пад и духовно ропство се демонските помисли. Најнапред, помислата ни бива понудена во вид на ‘предлог’, па умот – заради ‘расположение’ кон неа – може да стапи во ‘разговор’ со неа, после што често следи ‘прифаќање на помислата и нејзино симнување во срцето’, од што се раѓа желбата таа да биде исполнета и ‘спроведена во дело’ – доколку постои можност за тоа. Еве како одлично го опишува тој процес старец Софрониј (Сахаров):

„Кај бестрасниот човек ‘владачкиот’ ум, како сила што го распознава битието, може да се сопре на помислата, останувајќи потполно слободен од нејзиното влијание. Но, ако во човекот постои ‘место’, ако постои одредена подлога, некакво расположение кон духот што се крие во помислата, тогаш дејството на помислите се движи да го освои психичкиот свет, т.е. срцето, душата на човекот. Помислата тоа го постигнува со тоа што во душата, расположена кон порокот, предизвикува извесно чувство на наслада, својствена на оваа или на онаа страст. Во таа наслада и се содржи ‘искушението’. Тој момент на наслада, иако и сведочи за несовершенството на човекот, сепак сè уште не се впишува во грев. Тоа е само ‘предлагање’ на гревот.

Понатамошниот развој на помислите би можел грубо шематски вака да се прикаже: насладата што ја предложува страста го привлекува вниманието на умот, што претставува многу важен момент, бидејќи соединувањето на умот со помислата е погоден услов за нејзин

развој. Доколку умот со еден внатрешен напор на волјата не ја отфрли предложената наслада, туку и понатаму го восредоточува своето внимание на неа, ќе се појави расположение кон неа, пријатен разговор со неа, а понатаму 'прифаќање', кое може да прејде во потполно и активно 'согласување'. Понатаму, страсната наслада може да се развие до таа мера што да завладее со човековиот ум и волја. Ова се нарекува 'ропство'. Потоа сите сили на човекот, победени од страста, се насочуваат кон поголема или помала решеност за остварување на гревот на дело – доколку за тоа не постојат надворешни пречки или, ако постојат, кон барање можности за такво остварување.

Ваквото ропство може да биде единствена појава којашто веќе не се повторува, ако е само последица на неискуството на монахот кој се наоѓа во подвиг и борба. Меѓутоа, ако ропството се повторува, ќе се претвори во 'навика', и веќе сите природни сили на човекот ќе почнат да ѝ служат на страста...

За да се избегне ова, потребно е умот со молитва да се собере во срцето. Тоа е засушна потреба на секој подвижник којшто сака преку вистинско покајание (преумување) да се зацврсти во духовниот живот. Затоа што, како што рековме порано, при такво внатрешно настроение, гревот се прекинува во самиот негов зачеток. Тука не може а да не се сетиме на зборовите на пророкот: *'Ќерко Вавилонска, ојусџошииџелко. Блажен е оној шџо ќе џи зџраби и ќе џи разбие од камен децаџа џвои'* со името на Исус Христос (Псал. 136, 8–9)".

Трет дел – објаснување

Што е најбитно да запомине од сето ова или зошто помислата успева да помине кај нас? Прво, кога нашиот непросветлен ум ќе стапи во контакт со предложената демонска помисла, влегува во опасност да ги разбуди и да ги предизвика непреобразените страсти на душата – во зависност од видот на помислата, како и во опасност да стекне расположение кон демонскиот предлог. Второ, разговорот со помислата предизвикува одредена наслада кај страстите на душата, која пак наслада дополнително влијае на умот да остане во разговор со помислата. Во насладата се крие тајната на успехот на помислата. Трето, како што овој взаемен процес на привлекување меѓу насладата и разговорот со помислата продолжува, односно во која мера овој мисловен блуд се развива, во таа мера божествената благодат се повлекува од човековото срце – душа и ум, а демонот го зголемува своето влијание. Четврто, оние што се наоѓаат на степенот на очистување на срцето од страстите уште во самиот зачеток мора да го прекинат разговорот со демонот затоа што се, како веќе острастени и зависни, во голема опасност да се согласат со предложената помисла. Тоа е, според Евангелието, веќе пад – иако оние што се на првиот степен од духовниот развој (чистење) тоа сè уште не го чувствуваат освестено. Петто, повеќе пати повторениот пад (без оглед на тоа дали само во срцето или и на дело) предизвикува не само заробеност од која сакаме да се ослободиме туку – добро внимавајте! – и зависност од задоволството од гревот, како и стремж кон негово остварување. Со други зборови, чинењето на гревот станува вкоренета навика и втора наша природа.

Шесто, од она од што сме зависни многу потешко се ослободуваме, а зависноста како душевна болест е и предзнак за појавување на телесна болест. Седмо, токму оваа зависност ја предизвикува и ни ја покажува внатрешната поделба во нас: да знаеме дека е нештото грев, да знаеме дека не треба да го правиме, дури и да не сакаме да го правиме, а на крај да го направиме. Осмо, демонот го освојува просторот на нашата душа на краткорочна основа – преку наше прифаќање на неговите помисли, и на долгорочна основа – преку повторување и зависност од гревот. Деветто, демонот, за разлика од нас, сериозно и со посветеност ги извршува своите задачи. И десетто, тесен е патот што води кон Царството Небесно внатре во нашите срца, и малкумина врват по него.

Деца, каде уште, во сето ова, ја препознаваме ние Божјата љубов? Ќе ве потсетам на едно конкретно случување од нашата борба, во кое сите имаме опит. На почетокот од духовната борба Бог го попречува исполнувањето на страста на дело. Може ние и да ја прифатиме помислата во срцето и да сакаме да ја оствариме, дури и да имаме можност за тоа, но Бог секогаш прави нешто за да нè попречи во остварувањето на нашата намера во дело. Значи, Он допушта само да видиме како делува помислата и во која состојба може да нè доведе – кога веќе тоа си го бараме, но не допушта и веднаш да паднеме. Бог ни дава знаци. Секако, ако ние ги игнорираме тие знаци и ако останеме упорни во намерата да ја оствариме прифатената помисла на дело, тогаш Бог го допушта и нашиот пад. Сочувувањето на печатот на Неговиот лик во нас, а тоа главно е нашата слобода, е основен предуслов за наше вечно благобитие и затоа приоритет во Божјата педагошка и образовна мистагогија.

Мисли за мотивирање и посочување

Деца, постојат неколку мисли што можат и треба да нè раководат при подвигот на молитвата. Мисли кои, од една страна, можат да ни послужат како поттик во молитвата, а од друга страна, за време на молитвата, можат да ни послужат за собирање на умот во случај кога тој се расејува. При што, за време на молитвата, не треба да се задржуваме на тие мисли освен само за еден миг, колку да се снајдеме. Би ги нарекол мисли за мотивирање и посочување. И тоа се само миговни мисли, а не душевни состојби на ниво на лажни благодатни чувства, распалена крв или вообразби и слики кои ние со напор на нашата мечта си ги создаваме.¹

Како прво, на молитва треба да застанеме со мисла дека се даваме себеси на Бог, а не дека бараме нешто од Него – освен Самиот Него. Ние никогаш ништо не бараме од Него за себе (здравје, успех итн.), туку само Му се даваме и Му се принесуваме. Тоа треба да биде нашиот правилен став при молитвата. Но, тогаш се случува една антиномична појава, а тоа е: токму кога најмногу се даваме и ништо од Него не бараме, тогаш и најмногу добиваме – Го добиваме Него Самиот. Всушност, во молитвата само Него и треба да Го бараме, а не некој од Неговите дарови, но само преку целосно самопринесување и давање Нему. Ваквиот начин на молитва никогаш не заморува и никогаш не е здодевен. Напротив, секогаш е откровение на нови духовни простори.

¹ Види: свети Игнатиј Брјанчанинов, „Темели на духовниот живот“, Слово од Водоча, Струмица. 1998, стр. 78.

Од претходното произлегува логичен и духовно проверен заклучок дека Христос ни е сè – решение на сите наши проблеми и задоволување на сите наши потреби. Односно, со оваа мисла може да се изгони секоја мисла за некаква наводна потреба или проблем којашто демонот се обидува да ни ја подметне за време на молитвата. Како што велат светителите од опит: „Христос ни стана сè – храна, пијалок, светлина, очистување, светиња, здравје, сила што штити, спасува, чува и што дава милост“ (свети Јован Кронштадски); „Присилете се на Исусовата молитва и таа ќе ви стане сè – храна, пијалок, облека, светлина, утеха и духовен живот“ (старец Ефрем Филотејски). Или како што вели негде, ако добро паметам, свети Јован Златоуст, дека Христос ни е и мајка и татко, и пријател и роднина, и засолниште и лек... итн, итн... Колку тоа ќе го живееме, зависи и од степенот на духовниот развој на којшто се наоѓаме, но нема порадосно нешто од тоа доживување.

Мислата која ни помага кога за време на молитвата ќе се најдеме во безблагодатна состојба, или кога е срцето затворено, или кога молитвата не ни е собрана, или кога сме генерално во состојба на затемнетост, е мислата дека треба да Го следиме Христос каде и да оди. А бидејќи Он слезе и во адот, ако треба и ние ќе слеземе со Него. Нам ни е добро секаде каде што е Он, и молитвата нема да ја прекинеме. И така преку нашиот живот го живееме Неговиот живот, а главен дел од нашиот живот е токму молитвата. Тоа исто, во молитвената пракса, значи дека не ги бараме ефектите од молитвата и дека не се задржуваме на нив, туку Го следиме, Го бараме Него. Задржувањето на ефектите од молитвата, е прекин на молитвата. Сето ова можеме да го постигнеме ако се

заборавиме себеси, ако се молиме до самозабрав.

Од последното произлегува и мислата дека молитвата само треба да тече и дека притоа ние воопшто не сме важни. Не можеме на двајца господари да им служиме – и на нашето его, односно на нашиот стар човек, и на Бог. Единственото што е важно за нас е непрестајното и непречено течење на молитвата, тогаш таа ќе прерасне во едно непрестајно славословие на Света Троица – Отецот и Синот и Светиот Дух.

Уште неколку нови практични совети, деца: самата молитва можеме и со внатрешно слово да ја кажуваме „погласно“, односно поточно и појасно формулирана во умот, без оглед на тоа дали умот ни е во срцето или ни е надвор од него, и така да си помогнеме таа да биде повнимателна, да ја кажуваме со поголема собраност. Исто така, на првиот степен, може да ја кажуваме молитвата малку на глас и малку во себе, наизменично, во зависност од тоа што во моментот највеќе ни помага да се собереме. Можеме да ја кажуваме молитвата и само со движење на устата и на јазикот без притоа да испуштате глас – во случај кога има луѓе во наша непосредна близина, но никој не нè гледа. На вториот степен, на пример, можеме да ја кажуваме малку внатре во срцето и малку само во умот, исто во зависност од тоа како моментално пособрано ја кажуваме. Ова сè со цел да се избегне демонскиот исон или демонската позадина содржана од разни помисли кои имаат за цел да ја ослабат, да ја надвладеат и потиснат нашата молитва и на крај да ја уништат.

Основен предуслов за молитвата е нашиот однос кон ближниот. Не смееме никогаш да се поставуваме над некого, да се сметаме поважни, повредни од кого и да е.

Тогаш напрасно се молиме. Замислете го и најништожниот и најгрешниот човек (жив или починат) за кој вие сметате дека е таков. Е, треба да знаеме дека ние сме и под него, и дека тој е повреден и поважен од нас. За да успееме да ја оствариме оваа Божја заповед, треба да правиме разлика помеѓу она што сум направил или правам и она што сум и кој сум јас. Треба да сфатиме дека ние, со доброто што го правиме, всушност, му служиме на ближниот, негови слуги сме. И дека сè добро што правиме е дар Божји и го правиме во слава Божја. Ако така постапуваме, тогаш од тоа што правиме добро нема да извлекуваме заклучок за тоа што сме и кои сме ние. Заклучокот за тоа кој сум и што сум го извлекувам од мојата споредба со Христос Богочовекот, Совршениот. И уште, заклучокот за самиот себе и мојот однос кон ближниот го извлекувам и од тоа како Бог гледа на мојот ближен – оти Он се поистоветува и со најмалиот наш ближен: *„Она што го најправивше на еден од овие Мои најмали браќа, Мене Ми најправивше“* (сп. Матеј 25, 40). И гледам дека сум во суштина најгрешниот човек, подолен од сите, ни од што претходно постоечко создаден. Никој и ништо. А ако не ја правиме оваа разлика помеѓу она што правиме и она што сме, и ако заради тоа негуваме високо мислење за самите себеси и се поставуваме над својот ближен, тогаш несвесно (а отсега свесно) се поставуваме и над Христос, и многу грешиме. Значи и заклучокот за нашиот ближен не го извлекуваме од неговите дела, туку од тоа како Бог гледа на него. Ова наше внатрешно доживување не е пречка за остварување на нашата од Бог дадена служба во Црквата, во семејството или во општеството; токму напротив.

И уште една напомена:

Ние најчесто функционираме така, што заклучокот за самите себе го извлекуваме од нашите добри дела, а заклучокот за нашиот ближен го извлекуваме од неговите лоши дела. Настрана тоа што нашиот заклучок е најчесто субјективен и се заснова на нашите страсти – оние страсти што постојат во нас, ги препознаваме и кај другиот. Сигурни знаци дека токму вака размислуваме се озборувањето, судењето и осудувањето на ближните. Затоа и Христос меѓу другото вели: „*Со каков суд судиш, со њаков и ќе ти биде судено*“ (Матеј 7, 2). За одредени наши или туѓи грешни постапки можеме да поразговараме за да се поучиме како не треба, но не смееме и да вадиме лош заклучок за некого од тоа.

Знам дека последниов дел – односот кон нашите ближни – бара и посебно објаснување, но сметав дека е најважен за молитвата, и како доволно објаснет го сместив во овој текст.

Деца, запамтете: само првата изречена молитва може да се нарече молитва, а сето останато молитвено повикување на Богочовекот Христос е љубов.

Борба против веќе освоен простор

Најголем наш проблем, деца, со кој се соочуваме на почетокот од духовниот живот, односно додека сè уште се наоѓаме на степенот на очистување на срцето од страстите, е борбата со актуелните чувства, желби и помисли. Мислам на чувствата, желбите и помислите што се грешни, а ние ги доживуваме како наши, како нешто наше внатрешно и природно. Затоа и нашата духовна борба на почетокот ни личи на борба со самите себе. Затоа и Богочовекот Исус Христос вели: „*Од срцеѝо излеѓувааѝ лоши ѝомисли, убисѝва, ѝрељубодејсѝва, блудсѝва, кражби, лажни сведошѝва, хули*“ (Матеј 15, 19)... Но, зошто е тоа така?

Па, самиот факт дека се наоѓаме на првиот степен од духовниот раст ни говори дека нашето срце е сè уште заробено од страстите (или, не е доволно очистено од страстите) и дека токму заради тоа нашиот ум (како словесна сила на душата) не може да се симне во срцето и таму да го следи кажувањето на молитвата, а дека волјата и желбата (како бесловесни сили на душата) се често ослабени и неконтролирани.

Последица на сето ова е непросветленоста на умот и подложноста на нашата волја и на нашите желби (кои умот често не може да ги контролира) на гревовните страсти како и на демонот поврзан со нив. Нормално, чувството на срцето и на душата ќе се промени кон лошо, како последица на отстапувањето на Божјата благодат од нас, и ќе настапи соодветна духовна затемнетост. Инаку, да се потсетиме, сето ова досега кажано е опис

на противприродниот начин на живот.¹

Затоа, помислите многу тешко се препознаваат на првиот степен. Заради острастеноста и заробеноста на нашиот ум – состојба којашто со време станала наша втора природа, ги доживуваме како да извираат од наш природен внатрешен простор и како да се однесуваат за задоволување на наша внатрешна природна потреба. А се знае за каква острастеност и заробеност зборуваме кога е во прашање нашиот ум: гордост, високо мислење за самите себе, мнение, славољубие..., како и потребата тие да се задоволуваат, и на ниво на помисли и на ниво на зборови и на ниво на дела.

Заради тоа, во односот или во судирот со другите, секогаш и имаме една убеденост и едно чувство дека сме во право, и сето тоа ни доаѓа и ни изгледа некако природно. Оние што не веруваат, најчесто не ни помислуваат дека можеби и не се во право; а оние коишто ја бараат Божјата правда а не човечката, на друг начин се поставуваат кон проблемите.²

Желбите, исто така, многу тешко се препознаваат на првиот степен. Заради острастеноста и заробеноста на бесловесниот желбен дел на нашата душа – состојба која со време станала наша втора природа, тие како да извираат од наш природен внатрешен простор и како да се однесуваат за задоволување на наша внатрешна природна потреба. А се знае за каква острастеност и заробеност зборуваме кога се во прашање желбите – желби за задоволување на сите наши страсти...

¹ Види: „Зошто со митници и грешници јаде и пие?“
<http://www.mpc.org.mk/MPC/SE/vest.asp?id=3914>

² Види: „Демистификација на искушението“
<http://www.mpc.org.mk/MPC/SE/vest.asp?id=4282>

Исто и раслабеноста на волјата, многу тешко се препознава на првиот степен. Таа како да извира од наш природен внатрешен простор и како да соодветствува на наша внатрешна природна потреба – состојба којашто со време станала наша втора природа.

Заради сето ова, не напразно еден од првите совети што ги слушате при вашето влегување во манастирот е советот за непоистоветување со помислите, желбите и чувствата сè додека тие не бидат проверени со вашиот духовен отец. Тоа се помисли, желби и чувства без граници, за кое нешто сум ви говорел и другпат и добро ви е познато.³ Затоа и борбата против самите себе и против демонот е борба за ослободување на веќе освоено или загубен внатрешен простор.

Деца, добро е да го знаете и следново: Во случај на искушение, кога сме на првиот степен, ни се променуваат прво чувствата кон лошо – од тука и доживувањето дека некој навистина нè повредува – а потоа ги забележуваме и помислите кои ни се чини како природно и праведно да доаѓаат против тој што нè повредил. Се работи за еден скриен механизам на делување на страстите и на демонот во нас. Велам, скриен, во смисла на неосвестен. Неосвестена и брза промена на чувствата, како и рој на грешни мисли заради заробеноста. Да си помисли човек дека демонот нема ништо и никаква врска со тоа што му се случува, од една страна, а од друга – убедено да си мисли дека ближниот и тоа како има врска, секогаш во негативен контекст.

³ Види: „Демистификација на духовната затемнетост“
<http://www.mpc.org.mk/MPC/SE/vest.asp?id=4342>

Исто, и позицијата на духовниот отец е многу деликатна, затоа што тој е оној што треба да ги провери нашите чувства, помисли и желби. Колку повеќе духовното чедо е поистоветено со едно грешно чувство, со една грешна мисла или со една грешна желба, толку повеќе интервенцијата на духовниот отец да го пресече гревот ќе ја доживее како отфрлање на сопствената личност, и не ќе може да избегне да му врати со зло – за злото кое си замислува дека му е сторено. А ако духовното чедо не се отвори кон духовниот отец, тогаш се случува она што е инструмент за продлабочување на заедницата со духовниот отец, демонот да го користи за растурање на таа заедница; и наместо искрена исповед, се случува криење на чувствата, помислите и желбите.

Ова можам и подетално да ви го објаснам, но нема потреба сега за тоа, а со тоа ќе ја избегнам и замката: од една страна, јас да ја потхранувам мојата суета (демек, еве колку знам) и од друга страна, вие да ја потхранувате вашата суета (демек, еве колку научивте). Најдобро, најправилно и најсигурно е духовното знаење да се усвојува смирено, ако треба и на подолго време, но само преку лична пракса – преку непоистоветување со чувства, помисли и желби сè додека не се проверат со својот духовен отец.

Пресвета Богородица нека нè спаси сите нас!

Уште нешто за послушанието

Деца, да кажеме нешто за послушанието во светот, односно за неопходноста на подвигот на послушание и меѓу мирјаните – посебно во односите со луѓето од светот, а секако со тоа ќе извлечеме поука и за нашиот монашки подвиг. Всушност, работите во светот и се уредени така, што најчесто сме во позиција некого да слушаме и да се смируваме пред него; на пример: во училиштата, пред работодавците, пред претпоставените, секаде. Секако, тоа не треба да значи само голо надворешно исполнување на наредбата на другиот, а внатрешно несогласување и потценување на неговите квалитети и негово осудување како личност, бидејќи тоа на крај ќе се покаже како наш духовен пад, нарушување на взаемниот однос – што е спротивно на љубовта, и губење на благодатта Божја, која е единствен наш двигател и наше ‘несогорливо гориво’ во секој наш подвиг. Ако сакаме да ја сочуваме благодатта и во секој поглед да напредуваме, треба да сме послушни пред учителите и пред претпоставените, да се молиме за нив а не да ги осудуваме, а Бог ќе ги надополни сите нивни и наши недостатоци и ќе ги исправи сите нивни и наши грешки. Нема да слушаме, да исполнуваме само ако некој ни заповеда да сториме грев, па кој и да е тој.

Исто така и нашето послушание во манастирот треба да е кон секој брат и кон секој човек што Божјата промисла ќе го внесе во нашиот живот, а не само кон старецот или игуменот, без разлика дали е тој постар или помал од нас и без разлика дали го заслужил тоа или не.

Доволно е она што ќе ни речат да го направиме да не е во спротивност со нашето главно послушание добиено од духовниот отец. Секако тоа не важи за оној што е во позиција на надреден, да толерира некоја болна состојба и со своето послушание да ја храни гордоста на другиот којшто е подреден; но, тој секогаш треба да постапува во консултација со духовниот отец. Ваквото послушание треба да нè утврди во смирението, побрзо да ја исцели страста на умот – гордоста, да ни го отвори срцето за молитвата и да ни ја донесе благодатта.

Деца, луѓето во светот страдаат, независно од кои причини: дали од болести, дали од војни, дали од несреќи, дали од тежината на животот итн. Затоа кога ќе можеме, треба да ги посетиме и да им помогнеме некако, секако во рамките на послушанието. Ова повеќе важи за духовниците. Ние сите во голема мера сме ослободени од таквите грижи и неволји, но затоа треба целиот свет да го опфатиме во нашата молитва, сите луѓе, а Духот ќе нè научи како, и како да сострадаваме со нив.

Сомнителен е нашиот однос, нашата благодарност кон Бог во времето кога ни се случуваат само добри работи. Нашиот вистински синовски однос со Бог треба секогаш да се темели на благодарност, на искрено благодарене во секоја ситуација, независно од тоа дали нè снаоѓа добро или зло. Секогаш треба да го имаме за пример многустрадалниот Јов, кој, искушуван од неговата жена да похули на Бог во своите натчовечки страдања, ѝ вели: „Говориш како безумна. Зарем добројто го ѓримаме од Боџ, а злојто да не го ѓоднесуваме?“ (Јов 2, 10). Наше е само да ја исполниме Божјата волја, независно од тоа дали, и покрај нашиот вложен труд, таа за нас ќе значи успех или неуспех, здравје или болест, живот или смрт.

Само од оваа перспектива и можеме да видиме колку е привремен, минлив овој свет.

Таквиот начин на живот, таквото послушание кон Бог и кон секој човек е всушност вистински исихазам; тоа е непрестајната молитва на секој подвижник – независно од тоа на кој духовен степен се наоѓа, и неопходен предуслов за стекнување на божествената благодат. Таквиот начин на живот е барање најнапред на Царството Небесно. А сè друго, за кое инаку непотребно се грижимо, ќе ни се додаде.

Не знаете од каков Дух сте

„Зашто, ви велам дека многу пророци и цареви сакаа да видат што гледаат во вас, и не видоа; и да чујат она што го слушавте во вас, и не чуја“.

(Лука 10, 24)

Што е тоа што сакаа да видат, и не видоа, и да чујат, а не чуја светите пророци? Воплотениот Бог, Богочовекот Исус Христос, Христовиот домострој на спасението и последиците од него, присутноста на Царството Небесно сега и овде.

Слушнавме во денешниот апостол каков беше распоредот на старозаветниот храм: како да изгледа скинијата, каде да бидат светилникот, трpezата и лебовото предложение – сè согласно наредбите за богослужење и земно светилиште (види Евр. 9, 1–2). И денешното осветување на светиот престол е своевиден остаток од Стариот Завет. Овие надворешни форми и правила инаку не се превосходни во Новиот Завет и, уште, ние не смееме од нив да правиме идоли. А идоли правиме кога мислиме дека е тоа нешто најважно, поважно од човекот, и дека е тоа сè што Господ ни дал. И од себеси правиме идол кога престануваме духовно да растеме, кога отпаѓаме од покајанието; односно, кога се задоволуваме со степенот на духовниот развој на кој се наоѓаме, а не сфаќаме дека од тој момент па натаму сè е само пад. Во духовниот живот нема стоене во место, нема status quo, има само растење или паѓање.

Стариот Завет е очистување; Новиот е просветлување; Царството Небесно е обожение. Стариот Завет е само сенка; Новиот е икона; Царството Небесно е вистина. Стариот Завет е педагог кон Новиот; а, Новиот е мистагог (тајноводач) кон Есхатонот, кон Царството Небесно. Секое наше запирање пред целта е опасност која води кон идолопоклонство.

Значи, не треба да останеме во Стариот Завет. Сето ова што го гледаме е многу добро и потребно – и црква и престол, и осветување итн., но тоа е само педагогија, тоа е нешто што во духовна смисла го заокружува само првиот степен. Затоа во првата Црква Христова, во Црквата на светите маченици, нема ништо од сето тоа. Вториот степен од духовниот раст бара тој престол да е внатре во нашето срце, таа служба да се пресели во нашето срце. Не рековме дека Литургијата не е значајна – таа е толку значајна што без неа не се може – но неа требаше да ја совршуваме пред сè во нашето срце за потоа, кога ќе ја служиме пред црковниот престол во црквата, лично да учествуваме во нејзините универзални, космички или соборни димензии: кога таа опфаќа сè, кога таа спасува сè. Свети Макариј Велики во 52. *Слово* вели дека како што Стариот Завет беше сенка на Новиот Завет, така и „сегашната и видлива Црква е сенка на словесниот и внатрешен човек“. Тоа не значи дека Црквата Господова не е вистинска, и дека нејзините Тајни се небитни: напротив! Спасителот Го даде Својот Дух, Кој учествува во Литургијата на Црквата и им ги раздава Тајните на верните (ако се достојни); но, Црквата е икона на Царството, и нејзините земни елементи ќе исчезнат, а вечните нема. Видливите твари се икона и сенка на оние

скриените, видливиот храм е икона и сенка на храмот на срцето, а свештеникот е икона и сенка на вистинскиот свештеник на благодатта Христова. Како што е Литургијата недовршена без анафората, така и аскезата е вовед во она без што сè е залудно – а тоа е просветлувањето со Светиот Дух, обожението.

Значи, да не останеме на првиот степен од духовниот раст, кој е уште очистување; затоа што Стариот Завет беше даден за очистување – сè до појавувањето на Пресвета Богородица и Христовото раѓање. Тој е време и место каде што преовладуваше законот: ‘око за око, заб за заб’. Кога Апостолите во една прилика помислија да казнат некое село кое не ги беше примило, Го прашаа Христос: „Господи, сакаш ли да зайоведаме да слезе оѓан од небошо и да ги исцреби, како што најрави и Илија?“ Он се сврте кон нив, ги искара и рече: „Не знаеше од каков Дух сие вие“ (Лука 9, 54–55).

Не смееме да живееме во тој старозаветен дух, на враќање со зло на злото; и не смееме, со нашиот погрешен однос, да правиме идоли од цркви, од икони, од свети места и предмети, како и од чиновни, од позиции и од самите себе. Треба да го напуштаме полека Стариот Завет, и да растеме духовно, да ја живееме полнотата на радоста и полнотата на слободата на Новиот Завет, на Царството Небесно присутно сега и овде, на тајната дека тоа уште не е дојдено и дека веќе е, на љубовта и молитвата за сите луѓе.

Интервјуа

Духовен лидер*

Ваше Високопреосвештенство, Ве молиме кажејте ни кои карактеристики треба да ги поседува еден духовен лидер, земајќи Го како критериум во Црквата Господ Исус Христос?

Лидер значи водач. Водач може да биде оној кој го поминал и којшто го знае патот до одредена цел. Тоа важи и во секојдневниот живот и работа, но уште повеќе во духовниот живот и подвиг. Затоа што, лидерот од која било структура на општеството може да го користи, покрај своето, и општо познатото човечко искуство и знаење, а духовниот водач, ако сака да биде вистински и ефикасен, мора да има личен опит и знаење од даровите на Светиот Дух. Духовниот водач мора самиот да го поминал патот на очистување на срцето од страстите, на просветлување на умот и на восовршување (обожение), за да ги води и другите по него. Значи тука не се работи за знаење што можеме да го стекнеме само со читање, туку за знаење што можеме да го стекнеме со страдање во исполнувањето на Божјите заповеди. Тоа не е знаење кое убедува толку со својата мудрост и логичност, колку со 'слово во сила'. Слово кое допира до суштината на срцето и на умот на оној што го слуша, и му носи светлина на познание,

* Интервју за магистерскиот труд „Структурна и организациска рамка на монашкиот живот во Р. Македонија“ на монахиња Синклитикија, Институт за социолошки и политичко-правни истражувања во Скопје, јуни 2010.

сила за исполнување и верба во успех; слово кое носи нов живот.

Во јавноста е познато дека со Вашето доаѓање од Света Гора во 1995 г. го возобновивте манастирот. На што се должи тоа? На Вашето харизматично водство?

Возобновувањето на монаштвото во Република Македонија е пред сè плод на покајанието на верниот народ на нашата Црква, одлука на Божјата промисла – кога се исполни времето, како и благослов на Пресвета Богородица. Македонската Православна Црква – Охридска Архиепископија не престанала да го принесува овој плод пред Бог, само што, немајќи услови во нашите манастири, посебно во втората половина од дваесеттиот век заради познатите историски и црковни околности, нашите монаси обично заминуваа во манастирите на сестринските Цркви, во околните држави. Со формирањето на општожителните манастири Свети Јован Бигорски и Пресвета Богородица Елеуса во село Велјуса во 1995 година, а потоа и на манастирот Свети Леонтиј во село Водоча, се создадоа услови за возобновување на монаштвото. Нормално, беа потребни и духовни отци, колку – толку способни да го организираат и да го водат манастирскиот живот.

Секој водач има свој лидерски знак или имиџ. Во теоријата, формулата за здраво ефективно водство ја има следната форма: карактер, визионерство, храброст и влијателност. Каков е Вашиот имиџ?

Не знам. Другите велат за мене дека сум контроверзна личност. Мислењата се дијаметрално различни. Приближно вака: едните велат дека го лажам народот, а другите дека сум пророк од Бог пратен. Јас за себе велам дека сум никој и ништо, а по некаква Божја промисла – Митрополит струмички. Би сакал на Богородица да сум Ы нешто, било што.

Како духовен лидер, која е Вашата мисија?

Како епископ и глава на локалната Црква собрана околу мене на светата Литургија, должен сум пред сè да Го сведочам Богочовекот Христос пред народот во областа што мене ми е доверена под надзор. Тоа сведоштво во пракса би требало да се пројави како зацврстување на православната вера, како продлабочување на православната христијанска духовност, како искоренување на суеверието, како возобновување на монашкиот живот, како интензивирање на харитативната дејност и активирање во многу други области, како што се: издавачката, медиумската, градежната итн. Со еден збор, мојата мисија е враќање на Христос и Неговата Црква, од маргините, во центарот на општествениот и личниот живот на луѓето.

Кои чекори ги преземате како духовен лидер за да ги мотивирате иѓумениите/иѓумениите (монасиите, монахињите, свештениците)? Колку сметате дека мотивирањето е фактор на успешно водство?

Во духовниот живот, духовните следбеници се мотивираат не со минливи туку со неминливи вредности.

Духовните луѓе ги мотивира само присуство, дела и слово во сила, односно живо сведоштво. Тоа им носи и доказ и надеж дека тоа што е ветено е достапно и остварливо. А ветувањето е Христос и Неговото Царство. Недуховни луѓе се мотивираат, ако може да се рече, и со чинови или позиции и почести. И чиновите се потребни за живот на Црквата, но ако се тие мотивација сами по себе, тоа лесно може да се сврти против оној којшто само така знае да мотивира, еден ден кога ќе се исцрпат неговите можности. Затоа што страста за таков вид мотивирање е незаситна.

Организирањето е процес што лидерите го користаат за да воспостават структура на работни односи. За ефикасна и ефективна работа, организациите традиционално хиерархиски вработуваат три вида на менаџери – на најниско, на средно и на највисоко ниво. Каква е организацијата во Струмичката епархија, во манастирите и во црквите?

Организационата структура на Црквата, а тоа важи и за Струмичката епархија, произлегува од организационата и хиерархиска структура на нејзината света Литургија. Организационата структура во Црквата е исто поделена на три нивоа. На највисокото ниво се поставени епископите, на средното – презвитерите (свештениците) и на најниското – ѓаконите; секој со своите обврски во слава Божја. Интересно е што хиерархиската поставеност во Црквата е релативна, зависи од нивото на духовниот развој на луѓето. Каде што има љубов, нема потреба од хиерархија и власт. Каде што љубовта е заладена или пак

со нешто разнишана, се појавува потреба од почитување на хиерархијата и власта за да се зачува редокот и заедницата. Колку помалку љубов има и колку повеќе е разнишана заедницата, толку е поголема потребата од хиерархија и власт, иако послушанието и потчинувањето во тие услови е потешко. Од духовната зрелост на луѓето ќе зависи и начинот на одлучување, дали ќе биде поцентралистички или пособорен – подемократски.

Изворише на кодексот на етика на организациите произлегуваат од три начела: социјална, професионална и индивидуална етика. Ве молам кажејте ни нешто за етиката во манастирите.

Етиката во манастирите не е само добро надворешно однесување, туку таа е пред сè аскетика. Човек треба добро да нагази врз своето самољубие и суета, за да може да му послужи на својот ближен, како во потребите од секојдневниот живот така и за неговото спасение. Кога велам „нагази“, не мислам на потиснување на своите страсти, туку на очистување и преобразување на страстите, на пример, од самољубие во Богољубие и братољубие. Затоа што, потиснатите страсти во поволни за нив услови ќе се вратат назад со уште поголема сила и жестина, а очистените и преобразените ќе функционираат нормално и во најголеми искушенија.

Во однос на карактеристиките на лидерот, на начинот на водење на луѓето, каква е поврзаноста помеѓу духовниот лидер и лидерите во општеството (политички, бизнис лидери)?

Духовниот лидер, на луѓето кои во општеството (политиката или бизнисот) имаат некоја привремена лидерска улога, не гледа како на предмети што треба да ги искористи за задоволување на неговите политички и финансиски потреби, туку како на деца Божји кои како и сите други имаат потреба да се ослободат од ропството на страстите, на гревот, на демонот и на смртта; кои како и сите други имаат потреба од спасение. И така и се однесува. Значи, кога луѓето се, на пример, политички во опозиција или кога се во одреден период неуспешни во бизнисот, тогаш посебно духовниот отец треба да биде покрај нив и да им помогне. Тогаш и тие единствено можат да видат дека пријателството на духовниот водач со нив, додека биле на позиција или кога бизнисот им бил успешен, било вистинско. Духовниот водач мора да негува личносни, а не политички или бизнис односи. Само така тој ќе биде духовен водач на сите, а не како еден од наемниците, кој кога има некој приземен интерес е тука и нешто дава, а кога нема интерес – и него го нема.

Свештската здравствена организација го прогласи стресот како свештска епидемија. Во теоријата постојат многу извори на стрес, а како најчесто се јавуваат конфликтите на улоги и преоптовареноста од улоги. Според Вашето искуство, како се справуваат со стресот и ѓумениите/иѓумениите?

Монахот кој живее во послушание не подложи на стрес. Нашата борба не е против луѓе кои не прептоваруваат или ја загрозуваат нашата позиција, туку против духовите на злобата од поднебесјето. Секогаш кога ќе забораваме дека главната борба ни е против

самите себе, против сопствената суета и голема идеја за самите себе и против демонот поврзан со тоа, и кога ќе ја насочиме борбата против човек, почнуваме да губиме. Правилната духовна борба не предизвикува стрес: да не им враќаме со зло дело за злото на луѓето (инструменти на демонот), да се смируваме пред нив, односно да не им вратиме ниту со зла мисла, а камоли со зол збор, и да се молиме за нив. Навистина, нема тука многу место за стрес.

Каква е улогата на комуникацијата во воспоставувањето однос помеѓу лидерот и следбениците?

Во почетокот комуникацијата треба да биде почеста и понепосредна додека духовното чедо не застане на свои нозе. Потоа односот пред сè мора да се заснова на внатрешна длабока поврзаност и комуникација. Едноставно, да знаеме сè едни за други без оглед на просторната, па и временска оддалеченост, но на духовен начин, а не со помош на современите средства за комуникација. Ова го има вистинскиот духовен лидер во однос на своите следбеници, но со време треба да го стекнат и следбениците кон својот лидер. Во тој случај и односот лидер – следбеник, во смисла на надреденост – подреденост, е веќе непотребен. Целта на ваквата комуникација е да не губиме време едни за други, туку непречено да ја извршуваме мисијата на Црквата.

Светиот во кој живееме е свети на комуникации и на медиуми. Него го создаваат новинарите, уредниците, огласувачите и експертите за управување со медиумите. Кој е Вашиот став во однос на ова прашање?

Светот во кој живееме е свет што се оддал на задоволување на своите гревовни страсти: славољубие, среброљубие и сластољубие. Страстите пак, колку повеќе ги задоволуваме, толку повеќе бараат задоволување. Страста станала денес како некој идол кој се почитува повеќе отколку Бог или ближниот. За да ја задоволи својата страст, современиот човек е подготвен да ја жртвува и својата вера во Бог и доброто на својот ближен. Медиумите, од една страна, само се прилагодуваат на тој пазар на побарувачка и продажба на задоволување на страстите за да опстанат, а од друга страна, најчесто го поттикнуваат, или со рекламирање или со своја повозбудлива понуда. Но, духовниот закон вели дека после задоволувањето на гревовната страст, односно после сладоста доаѓа болка. И обратно, после страдањето заради очистувањето од страстите, доаѓа духовна сладост, која ништо потоа не може да ја поремети. Медиумот е само инструмент којшто може да биде употребен за добро и за зло. Духовните водачи треба да се способни да го искористат за блавест.

За крај, Ваше Високопреосвештенство, би Ве замолиле да кажете порака за иѓумениите/иѓумениите во Македонија? Сторед Вас, кои карактеристики треба најмногу да ги развиваат, а кои треба да ги отфрлат, за да бидат успешни лидери? Ве молам, дајте еден профил на лидер во манастир.

Наш критериум, како што на почетокот спомнавте, е Богочовекот Христос. Веќе ги спомнав карактеристиките на еден духовен лидер, што можат да се почувствуваат надворешно; тоа се: присуство или дело во сила, слово

во сила и мисла (молитва) во сила во сведочењето на Христос. Другите карактеристики не се толку важни, односно самите ќе си дојдат на свое место. Внатрешно, тоа се: очистувањето на срцето од страстите, дарот на умно-срдечната молитва и просветленоста на умот. Секоја своја замисла и план за развој во епархијата или манастирот или парохијата, духовниот водач најнапред ги остварува молитвено во своето срце. Тоа е нешто како материјализација на претходна духовна конструкција, градба. Духовниот водач треба да ги научи и да ги оспособи своите следбеници на еден сериозен духовен однос: ниту душевно да се поврзуваат и да се воодушевуваат од него, ниту да се оладуваат кон него или да го замразат во текот на духовниот подвиг. И двете крајно спротивни однесувања се плод на неочистените страсти и на демонското влијание. Вистинскиот духовен и љубовен однос со духовниот отец се раѓа и развива постепено и бавно единствено преку континуирано и трпеливо послушание, кога веќе заради Бог и во име на Бог и заради вистинската слобода од гревот, смртта и демонот, духовните чеда привремено се одрекле од својот огревовен слободен избор.

Живо исихастичко предание*

Зошто го одбравте исихазмот како тема за Вашата дисертација?

Затоа што мислам дека нешто од тоа знам и затоа што сум сигурен дека е тоа единственото потребно. Голем проблем на Православната Црква и денес е што мнозинството од православните се само формални, номинални христијани. Тажно е да дозволиме да се случи никогаш да не ја почувствуваме благодатта Божја во нашето срце активна, како да не сме крстени, наместо тоа чувство да го одредува целиот наш живот. Нема друго чувство на вистински живот, радост и исполнување за секој христијанин. Исихазмот е актуелизација на благодатта на Крштението во нашите срца. Ако тоа не го направиме, тогаш што правиме во Црквата Божја?

Актуелна ли е оваа тема и денес?

Оваа тема е секогаш актуелна и на личен и на црковен план. Толку е актуелна што без исихазмот ние би ја изгубиле силата на сведоштво Христово и само по име би биле христијани, овој свет којшто го знаеме би ја изгубил смислата на своето понатамошно постоење, а Апокалипсата би била пред врати. Како, инаку, ние би

* Интервју за „Црковен весник“, издание на Бугарската Православна Црква за религиозна и црковно-општествена просвета, број 20, Софија, 1–15 ноември 2009.

Го сведочеле Богочовекот Христос доколку активираната благодат на Крштението не ги преобрази нашата мисла, нашето слово и целото наше битие, та постоенето и присуството наше да биде во сила Христова, надвремено и натпросторно.

Каде треба да ги бараме корениште на исихасиичкошо предание на географски и историски план?

Во Светињата на светињите, во срцето на Пресветата Дева Марија. Секое дрво по плодот се познава. Само Таа Која ја има умносрдечната молитва совршено во Своето срце, само Таа може да биде наша најпрва и најголема учителка. Само Таа Која совршено се соедини со Бог преку умносрдечната молитва, можеше на надумен начин да Го роди нашиот Спасител Исус Христос, совршениот Бог и совршениот човек – Богочовек. Преку Неа и секој Божји дар го добиваме, како и дарот на молитвата на срцето.

Што е шоа духовно предание? Како се зајазува и како се пренесува шоа?

Преданието на исихазмот е срж на православното предание. Се чува и се пренесува во личносниот однос духовен отец – духовно чедо внатре во Православната Црква. Треба да влеземе во послушание на духовен отец и да престанеме да ја храниме страста на нашиот ум – гордоста. Тоа е единствен начин да се очисти и отвори нашето срце за умносрдечната молитва. Значи, преданието на исихазмот најсигурно се чува и се пренесува преку личен опит.

Се менува ли православното духовно предание низ вековише или останува непроменето?

Преданието на исихазмот останува неизменето. Понекогаш огинот на исихазмот се распламтува, а понекогаш згаснува, но во суштина останува ист.

Која е гаранцијата за чистотата на преданието?

Оној момент кога некаде ќе се прекине преданието на исихазмот, односно, таму каде што не постои умносрдечна молитва а со тоа и просветленост на умот, таму сè ќе стане релативно – и догмите, и каноните, и духовниот живот, и сè. Знаци за тоа и сега има, насекаде околу нас: борба за власт во Црквата, административни расколи во Црквата итн. Така што, Господ нека нè чува.

Живо ли е денес, во 21. век исихастичкото предание? Каде?

Штом светот постои, сè уште е живо. Сегде по малку, а најповеќе на Света Гора. Јас се напојував од тоа предание во манастирот Григоријат на Света Гора, при мојот свет старец Георгиј Капсанис. Исто така верни носители на тоа предание се и учениците на светиот старец Јосиф Спилеот, а од нив како најблизок го чувствувам светиот старец Ефрем Филотејски, којшто сега живее во Аризона, САД.

Дали е исихазмот во согласност со животој во светиот? А со архиерејската служба?

Во согласност е и со животот во светот, но под одредени услови. А со архиерејското служење, што да кажам? Манастирите и монашкиот живот се навистина лулка на исихазмот. Архиереите се избираат и произлегуваат од монасите. Можеме да го добиеме дарот на умно-срдечната молитва пред да станеме архиереи, а потоа е просто многу тешко. Затоа сметам дека и архиереите треба да имаат свој духовен отец, каде што редовно ќе се исповедаат, заради нивна безбедност.

Што е штоа коешто е 'единствено пошребно' за да се спасиме насјорши 'Маршинише' зрижи, останувајќи во светиот?

Исихазмот на Марија е подобриот дел кој нема да ѝ се одземе. А останатите, треба да се трудиме да Му благодариме на Бог за сè, после секој пад повторно да станеме, да продолжиме со подвигот и да се смируваме. Многу е важно, согласно светоотечкото предание и каноните на Црквата, редовно да пристапуваме кон Светите Тајни на Телото и Крвта Христови, после соодветна подготовка и со благослов од духовниот отец.

Проблемите прво се решаваат молитвено во нашето срце, а потоа надвор од нас*

Ваше Високоїреосвешїенсїво ї. Наум, гали їосїојайї нови свейски исїражувања за живоїоїї на Госїог Исус Хрисїос или сї е веќе зайшшано во Библијайїа?

Она што се однесува на Божјата природа не може да биде предмет на научно истражување. Каков би бил тој бог кој би бил подложен на емпириски истражувања и за кого науката би можела да докаже дека постои? Никаков! Затоа, сигурно не постојат некои сериозни научни истражувања во тој правец. Кога би можело научно да се докаже постоењето на Бог, тогаш во многу би се нарушила човековата слобода на избор помеѓу доброто и злото. Божјиот дар на слободата е основно својство и вредност на човековата личност, создадена според Божја икона и подобие. Она што се однесува на Божјите пројави, енергии или дела може да подлежи на научни истражувања, на пример археолошки, но може да се развива само во правец на докажување на библиските записи, а не во правец на нивно негирање.

Се појавуваат одвреме-навреме некои несериозни археолошки истражувања и тврдења, како она што беше претставено во документарниот филм „Изгубениот Исусов гроб“ на познатиот холивудски продуцент и режисер Џејмс Камерон, емитуван на Discovery Channel. Но, тие за

* Интервју за неделникот „Форум“, Божик 2008.

нас во Црквата не значат ништо. За нас во Црквата важи следното правило: кога би можело и научно да се докаже некаква вистина дека Христос не постои, јас повеќе би останал со Христос отколку со таа вистина.

Во Црквата не постои надворешен, научен критериум за познавање на Вистината – Христос, туку постои внатрешен, аскетско-исихастички (молитвен) критериум, преку кој лично и опитно Го познаваме Христос Вистинскиот Бог. Кога човекот преку аскетски подвиг ќе го очисти своето срце од страстите (славољубие, среброљубие и сластољубие), тогаш во него ќе го открие Царството Небесно, односно благодатта Божја, којашто ја примаме преку Светата Тајна Крштение. Божествената благодат го преобразува целиот наш духовен живот и постоење: вообичаената секојдневна молитва добива друг квалитет – станува умносрдечна, умот се просветлува, а внатрешната борба со демонските страсти значително ослабува. Ако процесот на преобразување го достигне степенот на обожение и на душата и на телото, тогаш човекот, според свети Григориј Палама, со своите преобразени телесни очи ќе може да ја види несоздадената божествена енергија како светлина која на сè создадено соодветно му дава постоење, живот и словесност, односно како несоздадена светлина која на човекот му дава битие, благобитие и вечно благобитие.

Значи, сè е кажано во Светото Евангелие, само треба евангелските зборови да ги преточиме во лични дела. Како што велат светите Отци, Бог се крие во Своите заповеди, и оној којшто ќе ги исполни, тој ќе Го познае Него.

Од кога во Македонија се празнува Рождесџивошо Хрисџово?

Ние во секоја света Литургија на Црквата го славиме секој момент од Христовиот живот: и Христовото воплотување, и Христовото рождество, и Христовата мисија, и Христовите страдања, и Христовото погребение, и Христовото воскресение, и Христовото вознесение, и Христовото седнување оддесно на Бог и Отецот, и светата Педесетница, односно, исполнувањето на ветувањето за Духот. Тоа не значи дека на секоја Литургија се повторува Христовиот домострој за нашето спасение, туку значи дека на нас кои учествуваме во литургиското време и простор на црковната Евхаристија (благодарствена Жртва) повторно и повторно ни се пружа можноста благодатно и реално да учествуваме во Христовиот живот, причестувајќи се со Него. На овој начин Македонците го слават Христовото Рождество уште од доаѓањето на светиот апостол Павле во Македонија и од нашето учество во првите Литургии на Црквата.

Официјално, како празник, славењето на Рождеството Христово е воведено негде после Миланскиот Едикт од 313 година, кога престанало државното гонење на Црквата. Ова славење намерно е одредено на 25 декември (според стариот календар), односно на 7 јануари (според новиот календар), за да се искорени и заборави идолопоклоничкото празнување на 'раѓањето на Сонцето'.

На личен план, Рождеството Христово можеме вистински да го славиме само ако со умот го пронајдеме влезот за внатрешноста во нашето срце, влезот за пештерата каде што Христос положен во јасли лежи.

Од каде појекнуваат обичаите да се украсуваат домовите со бадникови гранчиња, да се палат бадникови огнови и да се сјава паричка во ишта?

Обичајот на бадниковото гранче е препознатлив обичај на Србите и на Српската Православна Црква и на ниту една друга Православна Црква и народ. Овој обичај е насилно воведен во нашите цркви после утврдената српска окупација на Вардарскиот дел на Македонија по завршетокот на Првата светска војна. Мене ми е разбирливо зошто овој обичај се задржал или се обновил во Скопје и на некои други места, односно во делот на Македонија каде што според последниот попис живеат околу 40.000 Срби, но не ми е јасно зошто истото се случува и во некои други делови од Македонија и зошто еден туѓ обичај од незнаење да прифаќаат Македонците. Дали е во прашање медиумската соблазна на народот или незнаење или среброљубие или сензација или пак, некоја друга причина, Господ знае! Знам само дека е ова прашање на национален идентитет и знам дека со медиумското форсирање на ваквите обичаи се дефокусира јавноста од она што е битно, а тоа е исполнувањето на Божјите заповеди, исповедта на своите гревови и причестувањето со Телото и Крвта Христови. Очигледно, многу е полесно да се собираат гранки по шума отколку да се чекори по тесниот евангелски пат.

Бадниковите огнови се во потполна несогласност со црковното предание. Палењето оган, печењето колбаси и пиењето ракија се во апсолутна спротивност со Божикниот пост. Свештенството, за почеток, не треба да дозволи овие појави да се случуваат во црковните дворови. Истото важи и за бадниковата семејна вечера, ако

луѓето се откажат од светата Причест заради јадењето зејтин и риба.

Ставањето на паричка во лебот или питата за Бадник е исто така српски црковен обичај. Како и да е, ставањето на паричка во лебот на Бадник нема никаква основа ниту во теологијата ниту во преданието на Црквата. Македонски црковен обичај е паричката да се става во лебот или во питата или во колачот на 14 јануари – денот на свети Василиј Велики, попознат во народот уште како Василица или како Стара Нова Година. Кој сака да знае повеќе за ова, нека прочита во житието на свети Василиј Велики, кое може да се најде на македонски јазик во православниот календар на интернет-страницата на Македонската Православна Црква – www.mpc.org.mk.

Што мислите за идејата за ѝрифакане на новиот календар, односно Греѓоријанскиот, од сѝрана на Македонската Православна Црква?

Знам дека ова прашање станува актуелно при крајот на секоја година. Можеби е попрактично и попастирски, за Црквата, да се слави Божик на 25 декември затоа што, на пример, многу повеќе луѓе би се причестиле со Светите Тајни на денот на Рождество Христово, кои тоа не го прават заради нарушувањето на постот за време на празнувањето на Новата Година. Но, исто така знам дека не постои епископ во Светиот синод на Македонската Православна Црква од когашто би произлегла иницијатива за промена на календарот. Оваа идеја е моментално неприфатлива за нас заради фактот што на секоја Православна Црква која го вовела новиот календар ѝ се случило одлевање на верници до пет проценти од

вкупниот број и формирање на паралелни цркви, односно ѝ се случил раскол. Уште полошо, ова одлевање на верници, во нашиот случај би можело да заврши во сега безначајниот српски егзархат и на тој начин да ги зајакне неговите позиции.

Сепак, треба да се знае и тоа дека, за Црквата, прашањето за календарот не е и непроменливо догматско прашање. Тоа е канонско прашање, но не само по себе, туку поврзано со природното движење на небесните тела во космосот, и затоа е и прашање на испитувањата на егзактната наука. Значи, нема да го смениме стариот календар, не заради вечни догматски, туку заради временски црковно-политички причини.

Дали ќе ѝроодолжати разговориите со Српската Православна Црква?

Нормално би било да продолжат разговорите со Српската Православна Црква откако ќе дојде до смена на нејзиниот врв и откако ќе се реши 'косовското прашање'. Гаранција за продолжување на разговорите меѓу нашите две Цркви е јасниот став на Руската Православна Црква и на Рускиот патријарх Алексеј II (кој го има фактичкото првенство по чест меѓу православните поглавари) изразен преку изјавите дека проблемот што, според нас, Српската Православна Црква го има со името на Македонската Православна Црква може да се реши само со дијалог, а не со очајни и трагични (пак според нас) обиди за формирање на паралелни ерархии.

До каде е ѝроцесотијата на денационализација на имотиите на верскиите заедници?

Благодарение на сегашната Влада, процесот на денационализација, што се однесува до Македонската Православна Црква, во последно време позабрзано се одвива. Како се одвива овој процес во другите верски заедници, не ми е познато, но верувам дека и таму е подобро. Но, од тоа што го гледам и од тоа што го знам, не ми е јасно зошто малку побрзо не се одвива процесот на денационализација во корист на Еврејската верска заедница. Ова го прашувам затоа што со досегашното темпо само се попречува побрзата изградба на Еврејскиот холокауст центар, кој е од исклучително повеќедимензионално значење за овие простори. Кога јас би одлучувал, овој Холокауст центар би бил изграден од пари предвидени во буџетот на Република Македонија.

Како се случи Македонската Православна Црква да го изјуби сѝрушкиот хоѝел „Изјрев“?

Ова прашање е, и било, надвор од доменот на моите размислувања и ангажмани. Единствено што ми е јасно и единствено што ми е должност во овие години на постојани искушенија е со сите сили да го штитам интегритетот и достоинството на Македонската Православна Црква и на нејзиниот Поглавар.

Која ѝорака ќе им ја исѝраѝиѝе на вернициѝе за Божик?

Нашиот живот и постоење ни се дар од нашиот Небесен Отец. Како да Му заблагодариме за сè што Он направи за нас? Светото Евангелие вели: „Возљуби Го Госѝод својот Боѝ со сѝѝа своја душа, со сѝѝо свое срце,

со сио̄ш свој ум и разум и со сӣше свои сили“ (Матеј 22, 37).
Сите ние треба да го посветиме својот живот и постоење на Бог и во Негова слава, исто како што и Он Својот живот го посвети на нас и за наше прославување. Секој од нас тоа ќе го направи според своите сили и според својата љубов, така што едни ќе донесат триесет, други шеесет, а трети – стократен плод. Треба да се исполнат зборовите: Бог стана човек за ние да станеме богови по благодат. Пресвета Богородице, помогни ни и спаси нè!

Христос се роди!

Одговор од пустинскиот универзитет*

Пастирски и исихастички идеал

Кога е основана Вашата митрополија, и каква е нејзината демографска структура?

Струмичката епархија ги влече своите корени од првите векови на христијанството. Овде, во Струмица (некогашен Тивериопол), во 362 година маченички пострададе за Христос и светите Петнаесет Тивериополски свештеномаченици. Денес тие се прогласени за заштитници на градот, а денот на нивното празнување, 11. декември (според стариот календар) е неработен за целата Општина. Дел од нивните мошти се наоѓаат во Кукуш. Сè до 1767 година Струмичката епархија е во состав на Охридската Архиепископија – наследничка на Црквата Јустинијана Прима, а по нејзиното укинување од страна на султанот Мустафа III, влегува во состав на Цариградската Патријаршија. За време на управувањето на оваа област од страна на Српската Православна Црква (1920–1941), Струмичката епархија е припоена со соседната и е формирана нова Злетовско-струмичка епархија, која така функционира сè до 1989 година. Од таа година Струмичката епархија е повторно возобновена и денес ги опфаќа: градот Струмица и поголемите населени места како Дојран, Берово и Пехчево заедно со сите села околу нив. На југ граничи со вашата Пољанско-кукушка епархија,

* Интервју за грчкиот црковен портал www.amen.gr, Божик 2010.

а на исток со Неврокопската епархија на Бугарската Православна Црква. Бројот на населението е околу 120.000 жители, од кои деведесет проценти се православни христијани. Има околу осум илјади муслимани, а останатите се унијати, протестанти и други.

Колку манастири и цркви има во Вашата митрополија?

Имаме осум живи манастири, возобновени во периодот од 1995 до 2005 година, со повеќе од педесет монаси и монахињи. Имаме потреба од уште најмалку четири манастири за комплетно духовно да ја покриеме територијата на Епархијата. Од личен опит знам дека преку монаштвото најлесно се спроведува мисијата на Црквата, ним луѓето највеќе им веруваат. Во нашите манастири се обидуваме да го следиме светогорското исихастичко предание продолжено во наше време преку светиот старец Јосиф Спилеот, кого многу го почитуваме. Имаме и: околу сто цркви, триесет свештеници и исто толку парохии, како и тројца ѓакони. Неколку цркви, од дваесетината изградени во последно време, ни се посветени на свети Григориј Палама, којшто е прогласен и за заштитник на Струмичката епархија.

Каде е сегашното на Вашата митрополија?

Администрацијата е во градот Струмица, но официјалното седиште на Струмичкиот митрополит секогаш бил манастирот Свети Леонтиј во селото Водоча (инаку споено со градот).

Кажеѝе ни накрајѝко нешѝо за манасѝироѝ на свеѝи Леонѝиј и за ѝоа коѝа беше основан ѝој.

Местото каде што се наоѓа денешната црква е познато како *комѝлекс на Водочки цркви*, затоа што станува збор за четири цркви: ранохристијанска базилика, источна, западна и средна Водочка црква. Ранохристијанската базилика датирала од 4-5 век. Интересно е дека свети Методиј Солунски, како константинополски царски намесник, од 845 до 855 година, бил управител во овие краишта и дека тој заедно со свети Кирил цели десет години го проповедал Словото Божјо, меѓу другото, според преданието, и по течението на Бела Река, којашто поминува низ с. Водоча. Битно е дека манастирот низ вековите бил активен монашки, просветен и книжевен центар. Се обидуваме тоа предание да го продолжиме. Интересно е да се знае за манастирот дека го носи името на Ерусалимскиот патријарх Леонтиј¹ (1176–1185), кој по потекло бил од Струмица.

Одлично зборуваѝе ѝрчки. Ќе ни кажеѝе ли каде ѝо научивѝе ѝрчкиоѝ јазик?

Живеев повеќе од осум години (1987–1995) во манастирот Григоријат на Света Гора, под духовно раководство на светиот старец и игумен, архимандритот Георгиј Капсанис. Од него ја добив и големата схима, а со негов благослов, од митрополитот Алексеј на Трикала

¹ Види: *The life of Leontios, Patriarch of Jerusalem: text, translation and commentaries* by Dimitris Tsougarakis, 1993, E.J. Brill, Leiden, The Netherlands.

и Стагон бев ракоположен за ѓакон. Знам дека Старецот беше напаѓан заради моето доаѓање овде, но јас од него не добив благослов за тоа. Се вратив по барање на Светиот синод на нашата Црква. Исто така, сигурен сум дека ме сака и дека се моли за мене иако сè уште не ме прима лично за разговор и исповед. Сè што направив добро, го сметам за плод на неговите молитви; сè што згрешив е само мое. Се надевам дека еден ден ќе ме повика, сепак тој е мојот духовен отец. Имав и грчка лична карта додека живеам во Грција, и пасош.

Нешто за Вашето образование?

Завршив правен и теолошки факултет во Скопје, а докторирам на Богословскиот факултет „Свети Климент Охридски“ во Софија на тема „Исихазмот во светогорското монаштво од дваесеттиот век“. Моментално работам на компаративен труд по теологија и психологија. Имам напишано осум книги, а издадено пет. Наредните две книги се во подготовка за печат и ќе излезат, со Божја помош, едната до Рождество Христово, а другата до Воскресение 2011 година. Доцент сум на Педагошкиот факултет во Битола, на државниот Универзитет „Свети Климент Охридски“. Најважно е дека сум образован на пустинскиот универзитет на Света Гора, во пастирскиот и исихастички идеал: на сите да им бидам сè, само некогаш за Христос да придобијам (види 1. Кор. 9, 22).

Кога сѐнаванше Сѝрумички мѝрополиш, и кои се ѝековнише духовни активностѝ во Вашата мѝрополија?

За Митрополит струмички бев востоличен на Успение на Пресвета Богородица, на 28.08.1995 година во манастирот посветен на светите Петнаесет Тивериополски свештеномаченици, кој се наоѓа во градот Струмица. Најважно ми е што почесто да служам света Литургија, кога можам и секој ден. Од тука ја црпам сета моја духовна сила и тука ги остварувам сите мои планови. Моја главна грижа е духовното растење и утврдување на монаштвото и свештенството, и да ја надгледувам и помагам нивната мисија меѓу народот Божји. Имаме своја издавачка дејност како и своја мала печатница. Имаме и два центри: дневен центар за прифат, третман и продолжено лекување на болести на зависност „Света Елисавета“ во Струмица и терапевтски центар во село Водоча, „Покров (на Пресвета Богородица)“, за рехабилитација и ресоцијализација на болните од болести на зависност. Не мала грижа е и економското работење и опстој на манастирите. Ние не сме богати со пари.

Дали ѝ православниѝе во Вашата митрополија, а особено младѝе, се активни учесници во нејзиниот литурѝиски и духовен живоиѝ?

Со возобновувањето на монаштвото, кое секако го сочинуваат исклучиво млади луѓе, се возобнови и православниот духовен живот меѓу народот. Во однос на ситуацијата од пред петнаесет години, многу повеќе луѓе денес постат, се исповедаат, се причестуваат со Светите Христови Тајни и, генерално, водат редовен духовен живот. Сите православни христијани се крштеваат, венчаваат и на кој било начин учествуваат во животот на Црквата, но не сите ги сметаме за активни членови на

Црквата. Добро знаеме дека патот е тесен, дека малкумина врват по него и дека стадото е мало. Затоа Православната Црква не треба да се поистоветува со целиот номинално православен народ во една држава. Таквата грешка повлекува по себе друга грешка: честопати Пастирите на Црквата, кои инаку треба да го водат словесното стадо кон евангелските духовни идеали, наместо тоа се поведуваат по истите стихии од овој свет по коишто се поведува и мнозинството народ, а со цел да им угодат на луѓето. Оној што бара човечка слава ќе отпадне од Божјата; напишано е: „Како можеѝе вие да ѝоверуваѝе, коѝа ѝримайѝе слава еден од друѝ, а славаѝа шѝо е од Единиоѝ Боѝ не ја бараѝе?“ (Јован 5, 44).

Зошѝо, сѝорег Вас, Цркваѝа со седишѝе во Скопје во моменѝов не е во оѝшѝење со осѝанайѝиѝе Православни Цркви?

Што се однесува до таканаречениот блок на грчки Цркви, причината е јасна: отворено ни е кажано од највисоки инстанции дека доколку го смениме името Македонска Православна Црква со името Охридска Архиепископија, од нивна страна нема да има никаков проблем за евхаристиска заедница. Нивниот проблем со името на нашата Црква за нас е разбирлив и за него постои решение. На пример, кога сите Православни Цркви, по иницијатива на Цариградскиот патријарх, би се договориле во официјалните односи меѓу себе да ги користат само своите стари и канонски исправни (согласно седиштето на Првиот по чест) црковни имиња, тогаш не би имало никаков проблем во комуникациите. Тие имиња се: Охридска Архиепископија, Атинска Архиепископија, Пеќска

Патријаршија, Цариградска Патријаршија, Московска Патријаршија итн.; наместо сегашните: Српска, Македонска, Бугарска, или во дијаспората Грчка итн. Што се однесува до Српската Православна Црква, тука проблемот е многу покомплициран и кај нејзините епископи не може точно да се одреди само една причина за непризнавање, како кај Грците, туку само еден факт – неопштење. Епископите на другите Православни Цркви немаат никаков проблем со нас, освен што официјално го почитуваат грчкиот и српскиот став, но не и интимно и во пракса.

Кажете ни накратко нешто за историјата на Православната Црква со седиште во Скопје.

Неколку факти треба да се знаат за нашата света Црква, кои обично се превидуваат или еднострано, како полувистини, се претставуваат:

Прво, во сите востанија и војни на нашиот православен народ од последните 150 години, една од целите на ослободувањето била и возобновување на Охридската Архиепископија, неправедно укината во 1767 година. На таа тема се и многуте народни писмени и усни преда нија, и песни; како и пишувањата и барањата на нашите писатели, просветители и интелектуалци. За ова мое твр дење постојат многу историски документирани факти, и затоа треба да се престане со дезинформации од типот дека Тито или комунистите одеднаш и вештачки ја формирале Црквата.

Второ, точно е дека и нашата Црква – Охридската Архиепископија (исто како и сите останати Цркви, без исклучок) при своето возобновување во 1958 година ги користи тогашните погодни за таа цел историски услови,

но тоа не е вештачко возобновување, туку е остварување на вековните копнежи и надежи на нашиот православен народ, кој никогаш не заборавил каква била грижата за него пројавена од страна на домородните Пастири, а каква на наемниците.

Трето, Српската Православна Црква со своја одлука од 17/4 јуни 1959 година ја има прифатено одлуката за возобновување на Охридската Архиепископија.

Четврто, формирањето на Светиот синод на нашата Црква беше овозможено со хиротонијата на уште еден наш епископ од страна на Српскиот патријарх Герман во сослужување со нашиот архиепископ Доситеј, на архиерејска Литургија на 19 јули 1959 година во црквата на свети Мина во Скопје. Не треба да заборавиме дека православната еклисиологија е таква што не остава простор за демонстрација на власт ниту над епископот на локалната Црква, а колку повеќе тоа важи за една автономна или автокефална Црква.

Петто, до 1967 година нашата Црква функционира како самостојна (автономна) со свој архиепископ и свој синод (сочинет од пет епископи) и со свој устав во рамките на Српската Православна Црква и е во евхаристиска и канонска заедница со сите Православни Цркви. Значи, не е точно, како што тоа обично се пласира во Грција, дека неколку епископи во 1967 година одеднаш се здружиле и прогласиле автокефална Црква.

Шесто, евхаристиската заедница со нашата Црква е прекината од страна на Српската Православна Црква во 1967 година; значи после девет години самостојно и признато постоење, а заради едностраното прогласување на нејзината автокефалност од страна на нашиот Свет

синод. На наш формален административен чин – прогласување на автокефалност, тие одговорија со суштински црковен чин – прекинување на евхаристиска заедница. Тоа е, за мене, непропорционален и непастирски одговор.

Седмо, Му благодариме на Бог што преовладеа разумот и доблеста, па Српската Православна Црква никогаш не поведе судска постапка за расчинување на нашите епископи. Интересно е да се знае дека при една моја посета кај него, старец Паисиј Светогорецот ми рече дека доколку Српската Православна Црква мислела да ги расчинува нашите епископи, тоа требала да го направи веднаш по прогласувањето на автокефалноста, а дека сега е касно и дека сега треба да се најде соодветно решение. Како и да е, некои од нас, сепак, неофицијално се причестуваат (дури и во Српската Православна Црква) и сослужуваат со епископи од другите Православни Цркви.

И осмо, нашиот архиепископ, г.г. Стефан на секоја своја Литургија на Големиот Вход ги спомнува сите поглавари на помесните Православни Цркви, почнувајќи од Цариградскиот патријарх Вартоломеј, а потоа сите останати по ред, вклучувајќи го и Српскиот патријарх Иринеј. Поентата ми е дека ја бараме таа заедница, а не дека сакаме да се одвоиме од неа, како што честопати погрешно нè претставуваат. За таа цел водиме и повеќегодишен дијалог со Српската Православна Црква, за кој е редовно информиран и лично заинтересиран и Цариградскиот патријарх.

Мислиш ли дека политичкиот проблем со Грција заради името на вашата земја некако влијае на црковниот сѐшташус на вашата Црква?

Дефинитивно влијае, и тоа негативно. Како прво влијае на нормалните контакти помеѓу нас епископите на двете Цркви. Секогаш треба да се среќаваме неофицијално и тајно заради страв, за да не дознаат необрезаните по душа и по срце. Православните Цркви несреќно избраа за комуникација помеѓу себе имиња кои ги потенцираат нивните етнички разлики, и таквиот погрешен избор денес има политички импликации. Требаше обратно: меѓу себе да комуницираат со своите стари и канонски имиња за да го истакнат своето единство и заедница пред светот, додека само за внатрешна употреба, од чисто пастирски причини, да ги користат сегашните официјални имиња. Денешната пракса е во апсолутна спротивност со Духот на Евангелието и за неа не постои никакво теолошко оправдание и поткрепа, затоа што: *Нема веќе ни Јудејци, ни Елини, ни роб ни слободен, нема машки њол ни женски, зашто сите ние сме едно во Исус Христос* (ст. Гал. 3, 28). Дополнителен проблем се екстремните ставови коишто одвреме-навреме се слушаат од двете страни и кои уште повеќе ги потхрануваат истите такви ставови кај спротивната страна. Потоа политичарите, кои го користат проблемот како инструмент во својата внатрешна политичка борба. И на крај, за жал, тука се вплеткуваат и Пастирите на Црквите. Некои епископи многу повеќе се занимаваат со „патриотски“ теми отколку што го исполнуваат своето духовно служење.

Таканаречената „Македонска Православна Црква“ мисли ли дека има иднина како таква или пак, мисли ли дека мора да бидат направени меѓусебни компромиси од сите засеѓајќи страни за да биде вашата Црква возобновена во рамките на православниот свет? Може

ли, сѝорег Вас, Вселенскаѝа Паѝријаршија да ѝомоѓне во овој ѝравец?

Проблемот не е нерешлив и верувам дека со Божја помош ќе биде решен. Имаме веќе еден добар знак на делување на Божјата благодат, а тоа е возобновувањето на православниот духовен живот во повеќето наши манастири. Монаштвото не се возобнови заради нашите способности, туку е дело на Божјата благодат. Улогата на Цариградскиот патријарх е клучна од самата позиција којашто ја има во Православната Црква. Доволно е само да го покрене прашањето за теолошката исправност на официјалните имиња на Црквите, со кои тие меѓусебно комуницираат. А замислете го и тој срам пред Господ: нашите држави да го решат проблемот со името, а ние како Цркви да не успееме да воспоставиме заедница. Наместо да им го покажеме патот, ние сме тие што во случајов се однесуваат инфериорно и инфантилно. Може да нè засрами и само фактот што нашите две држави, и покрај проблемот со името, сепак не ги прекинаа суштинските меѓусебни односи на сите нивоа, од економско до политичко. По тој пример, не мораше никој да нè признае официјално како автокефални или со името Македонска Православна Црква, но заедничкото сослужување можеше да продолжи. Тоа ќе беше пропорционален и пастирски одговор за нашиов случај. На тој начин моментално се третира и проблемот со Американската Православна Црква: никој, освен Русите, не ги признава нејзиното име, нејзиниот статус и нејзината јурисдикција, а сите сослужуваат со неа. Зошто да се користи двоен аршин во нашиот случај?

Мислите ли дека проблемот со ѓаканаречениот Еѓиској охридски Јован влијаеше и влијае на вашите односи со Српската Патријаршија? За оние коишто не се запознаени со овој проблем, можете ли накратко да го објасните?

Во рамките на дијалогот што ние го имавме со претставниците на Српската Православна Црква, после многу обиди успеавме некако да ги доближине нашите ставови околу главните канонски и литургиски прашања, но сите се сопнавме таму каде што најмалку се очекува од Пастири Христови – на чисто политичко прашање, односно околу името на нашата Црква. Ние баравме името Македонска Православна Црква непосредно да фигурира во договорот, а тие бараа посредно, и тоа прашање остана невосогласено. Како и да е, во мај 2002 година, потпишавме еден работен документ (петти по ред до тогаш), познат како Нишки нацрт-договор, кој Соборот на Српската Православна Црква го прифати, а нашиот Синод го одби. Веднаш потоа, наместо дијалогот да продолжи, како и многу пати дотогаш, некои епископи на Српската Православна Црква, од само ним познати причини, исфорсираа формирање на паралелна Црква. Обидот на Српската Православна Црква да формира паралелна ерархија во рамките на нашата црковна јурисдикција, иако крајно неуспешен, многу ги влоши нашите меѓусебни односи и во многу го отежна и решавањето на нашиот меѓусебен проблем. Но, Бог може од секоја ситуација да извлече добар исход, и така треба да гледаме на тоа случување. Секако, треба да пронајде и Свои соработници меѓу Пастирите на Црквата. Исто така, не може да очекуваме нешто што со години се рушело одеднаш

да се изгради, особено кога проблемот од административно преоѓа на лично ниво. Решението треба да го опфати прво нормализирањето на нашите односи со Српската Православна Црква, а тоа сигурно ќе создаде одлична атмосфера за решавање на останатите отворени прашања. Христијаните од првите векови сите свои проблеми ги решавале внатре во црковната заедница, молитвено собрани на светата Литургија. И многу посложени разидувања во историјата на Црквата, дури и такви што засегаале во догмите (како теолошката расправа за ‘едносуштен’ или ‘сличносуштен’), биле надминувани со одржување и непрекинување на заедничкото сослужување, до конечно соборско разјаснување. Кога не е во прашање ерес, прекинувањето на евхаристиската заедница треба да биде последна мерка, а не прва.

Мислиш ли дека решавањето на проблемот со името на вашата Црква е сиркијно до јурисдикција на Синодот на Српската Патријаршија или дека има основа за да се вмешаат други (Вселенската Патријаршија)?

Српската Православна Црква се однесува интересно. Еднаш велат дека спорот е нивен внатрешен проблем и дека не дозволуваат никој да се меша во тој спор во својство на посредник, дури ни Цариградската Патријаршија. Ова тврдење е доста проблематично затоа што, *кога страда еден орган, тогаш страдаат сите органи; и кога се слави еден од организите, тогаш со него се радуваат сите органи. Вие сите сте тело на Христово, а пооделно – членови (1. Кор. 12, 26–27)*. Но, кога е во прашање името Македонска, тоа име, тој внатрешен проблем на Српската Православна Црква одеднаш станува надворе-

шен бидејќи претставува проблем и за грчката страна. Па сега, или спорот е внатрешен проблем на Српската Православна Црква и нема кој што да се меша во тоа, или е надворешен проблем, на целата Православна Црква, и затоа и некој друг може да биде засегнат, па тогаш потребно е негово решавање и со помош на другите помесни Цркви, пред сè на Цариградската Патријаршија. На страна тоа што прашањето за името на една Црква, како прашање кое не е од догматски или канонски карактер, не би требало да се јави како предмет на спор помеѓу две Цркви. Односно, може да се јави, но тоа потврдува дека Црквите се вплеткале во световна политика.

Кои се вашите моментални односи со Римокатоличката црква?

Куртоазни, исто како и вашите, но не со тој интензитет и на тоа ниво. Но, немојте да мислите дека нема политичари, интелектуалци и бизнисмени коишто веруваат дека решението на сите политички, етнички и социјални проблеми на нашата држава се состои во унија со Римскиот папа. Па сега секој разумен нека си ја замисли нашата ситуација и сè што од неа може да се изроди и за нас и за вас. Јас мислам дека треба како православни браќа да си помагаме. Не дека не покажавме дека можеме и без ваша помош, туку не сакаме Христос да Го жалостиме. Исто, верувам, ни вие. Затоа што: „*Иако ќе ве познаам дека сите Мои ученици, ако имаме љубов помеѓу себе*“ (Јован 13, 35). Уште, сè што е напишано во ова интервју примете го само како моја исповед и помолете се за мене. Не го сфаќајте напишаното како

одбрана на нашата Црква или како напад врз некоја друга Црква, за такво нешто не чувствувам потреба. Пишував, според своите сили, заради плодотворност на мисијата и заради зацврстување на единството на Едната, Света, Соборна и Апостолска Црква, на која сум ѝ посветен и пред која сум одговорен.

Која е Вашата Божикна порака за верниците?

Денес родениот Богочовек дојде и ни дарува во ликот на најмалиот, најгрешниот наш брат да Го љубиме и да Го препознаваме Него, средбата со нашиот ближен да ни биде проверка на вистинитоста на нашиот живот во Него. Христос се роди!

Написи во медиумите

Станавме легенди, а сè уште сме живи*

Секој печатен медиум настојува да пишува за интересни случувања, се разбира, за да биде читан. На тој начин, печатениот медиум станува популарен и продаван, а секако заработува и пари. Луѓето, сакајќи да се информираат за настаните, го купуваат печатениот медиум и за тоа плаќаат. Луѓето за коишто се пишува, без оглед на тоа што се пишува, стануваат познати и славни. Славата често со себе носи и пари. Значи, ем добиваат бесплатна реклама во медиумот, ем имаат финансиска корист од тоа. Инаку, значајни промени за актерите во ситуацијата што била тема на написот обично потоа нема: ниту оној кој е обвинет за нешто а е виновен оди во затвор; ниту оној кој обвинува, ако лаже, оди во затвор. На ова ниво од случувањата сите се задоволни и среќни, кој помалку кој повеќе, и благодарни едни на други. Тоа е гледање на работите само површински и од чисто човечка перспектива.

Но, постои и Божја перспектива од којашто се гледа на ова за што зборуваме, а еве зошто треба да ја имаме предвид: Сите забораваме на Бог во времето кога мислиме дека здравјето, среќата и бизнисот ни врват, а потоа се чудиме кога одеднаш сè ќе се смени на лошо. Ја спомнуваме загубата на приземните вредности затоа што никој не се вознемирува од загубата на она што не го ни вкусил – небесното. И никој за тоа не е крив освен

* Објавено во „Дневник“, број 3270, 20 јануари 2007.

злото во самиот човек, кое му прави простор на демонот да го стави неговиот живот под своја контрола. Кон злото или кон доброто, внатре во себе, секој слободно се приклонува. Значи, должни сме да потсетиме како одеднаш се губи она што се сака, а секој нека си го избере патот по кој ќе врви.

Новинарите треба да внимаваат што пишуваат, зашто од тоа може да произлезе некое јавно добро или зло. Во зависност од големината на причинетото добро или зло, ќе дадат одговор пред Бог уште сега, во овој живот, а и во Царството Небесно. За доброто ќе бидат наградени со Божја помош и милост, а со стореното зло, ако не се покајат, самите себе ќе се казнат и сигурно ќе го најдат истото како соодветна пречка на патот од својот живот. И народната вели: што си посеал, тоа ќе жнееш. Казната доживеана уште во овој живот може да е спасителна и искупителна варијанта, зашто ако биде и причината за покајание, ќе го ослободи сторителот на злото од казната во идниот век. Исто така треба да се внимава и со кои чувства и со која намера се пишува тоа што се печати. Едно е да се пишува од омраза и одмазда, друго заради слава и пари, а трето – со тага и заради вистината. Постојат и други комбинации освен набројаните, но треба да се внимава која комбинација ја привлекува Божјата милост, а заради која се губи Божјата милост.

Оние, пак, коишто читаат ќе дадат одговор пред Бог за следното: дали лошата случка опишана во печатениот медиум им предизвикува злорадост или молитвена тага, или пак, информацијата за добрата случка им предизвикува молитвена радост или завист. Со злорадоста и со зависта секој себеси се казнува, и тоа не само на духовно туку и на чисто душевно ниво. Од душата, ка-

зната лесно ќе прејде и на телото. За радоста заради доброто или за тагата заради злото секој од Господ ќе биде награден, и тоа не само на духовно туку и на душевно ниво. Од душата, наградата лесно ќе прејде и на телото. Друго е прашањето зошто луѓето повеќе се радуваат на злото, отколку на доброто; и зошто не го живеат својот живот, туку повеќе сакаат да го живеат туѓиот. Исто така, читателите ќе дадат одговор и за тоа, дали со парите што ги даваат ќе финансираат медиум што промовира зло, или ќе финансираат медиум којшто промовира добро.

Ние, пак, луѓето за коишто се пишува, ќе дадеме одговор пред Бог за следново: дали она за што сме обвинети е лага или вистина, и дали она за што сме пофалени е вистина или лага. Ако не сме направиле зло, а нè обвинуваат како да сме направиле, ќе добиеме маченички венец и во овој живот и во Царството Небесно. Ако сме направиле зло, па праведно јавно нè обвинуваат и осудуваат за истото, а ние се покаеме, тогаш ќе се ослободиме од осуда на Страшниот суд Христов, затоа што е неправедно некој да биде казнуван двапати за едно исто дело, итн. Во секој случај, добро е да пишуваат за нас, зашто ако забораваме дека Бог нè гледа што правиме, да не забораваме дека и луѓето нè гледаат. Ако, пак, направиме зло и не се покаеме, тогаш тешко нас, подобро да не сме се родиле! Епископскиот чин може да биде најголем благослов и најголемо проклетство. Благослов или проклетство, како за тој што го има, така и за тие што се во однос со тој што го има. Зависи од односот...

Господ да ни прости и да нè помилува сите!

Црквата не проколнува, туку благословува*

Кога ќе нè заболи забот, одиме на заболечар. Кога ќе ни се расипе автомобилот, го носиме на автомеханичар, итн. Кога е во прашање пак, Црквата, сите мислиме дека знаеме сè. Тоа, од една страна, и не е така лошо, бидејќи е сведоштво дека на ниво на потсвесното постои интерес за Црквата. Но, многу нешта од животот на Црквата сепак не им се познати на луѓето иако тие често му подлегуваат на искушението да дискутираат или да пишуваат за нив. На пример, една дилема која понекогаш се наметнува во мислите и во дијалогот меѓу луѓето е дали Црквата може да проколнува и во кој случај, и што е тоа проклетство. За прашањето што е тоа благослов, обично не се размислува. Луѓето мислат дека тоа им е добро познато, дека благословот е само некое земно (материјално или душевно) добро. Иако, благословот е пред сè духовно добро, и се стекнува со многу труд и подвиг; а проклетството е пред сè духовно зло и често е секојдневна и одомаќена состојба. Како „стручно лице“, ќе се обидам накратко да го објаснам учењето на Црквата за ова, за да нема после пак недоразбирања...

Веднаш да одговорам на главното прашање: Црквата не може да проколнува! Ниту на епископите на Црквата им е дозволено да проколнуваат! Ниту Бог некогаш проколнува! Бог е само љубов и благослов. Епископот,

* Објавено во православното списание „Премин“, двоброј 41/42, Велигден 2007.

како сведок на Божјата љубов, е оној што благословува. Црквата, како заедница на љубов и слобода, е место и време на благослов. Благослов е заедницата со Бог. Проклетство е отпаѓањето од таа заедница. Човекот што ги исполнува Божјите заповеди стапува во заедница со Бог. Оној што ги нарушува Божјите заповеди отпаѓа од заедницата со Бог. Човекот е создаден според Божјиот лик, како словесно (свесно, разумно) и слободно битие. Главни карактеристики на човекот се правото и слободата да се определува за доброто или за злото. Исполнувајќи ги Божјите заповеди, човекот го избира доброто. Нарушувајќи ги Божјите заповеди, човекот го избира злото и ги исполнува желбите на ѓаволот. Може да заклучиме: човекот самиот себеси се проколнува творејќи зло, или самиот, творејќи добро, создава услови да биде благословен од Бог. Значи, секој треба да се плаши само од себеси и од своите зли дела со кои отпаѓа од Бог и од Божјиот благослов, а не од проколнување на Црквата. Затоа во претходниот текст, „Станавме легенди, а сè уште сме живи“, го потенцирав фактот дека самите себе се казнуваме кога твориме зло, а не дека Бог казнува. Тоа важи најнапред за мене, потоа за тебе, драг читателу, и на крај за сите луѓе. Кој твори добро, нека биде спокоен.

Понекогаш, многу ретко, Црквата или епископот на локалната Црква (на некоја епархија) може, од педагошки причини, јавно да соопшти дека некој човек со својот грев отпаднал од Бог и не може да учествува во животот на Црквата, односно не може да се причестува со Телото и Крвта Христови сè додека не се покае. Значи Црквата не го проколнува, туку само става на знаење дека тој човек со своите зли дела отпаднал од Бог. Црквата дури не мора ни да знае, ниту пак кој било друг,

за гревот на некој човек, но таквиот и да учествува во нејзиниот живот, тоа ќе биде само напразно и за уште поголема осуда, односно за поголемо отпаѓање од Бог и за поголемо проклетство. Без оглед на тоа дали луѓето го виделе и знаат за злото што некој го направил, Бог секогаш гледа и знае. Духовниот отец, за време на Светата Тајна Покаяние и Исповед, насамо, исто така може да предочи некому дека заради неговите гревови (на пример, абортус), времено, додека да се покае не смее да се причестува. Да повториме уште еднаш: човек со своите зли дела самиот отпаѓа од Бог и се проколнува, а Црквата или епископот или духовниот отец може отпаѓањето само да го соопшти јавно, за сите да знаат (што е многу ретко) или лично, на знаење на конкретниот човек (што е вообичаена пракса). Црквата или нејзиниот епископ или пак духовниот отец немаат власт да проколнуваат, ниту по грешка. На пример, ако епископот или духовниот отец неправедно или по грешка му соопштат на некого дека заради некој грев е отпаднат од Црквата, а човекот не го сторил гревот, таквата нивна изјава не значи ништо пред Бог. Се случувало, во историјата на Црквата, по грешка или неправедно обвинети луѓе всушност да се светители, луѓе најблиски до Бог.

Секој човек пред Светата Тајна Крштение, односно пред соединувањето со Христос, се одрекува од ѓаволот и од сите негови мисли, зборови и дела, како и од сите негови помошни сили. Кога човек се крштева како дете, во негово име се одрекува кумот, кој презема и дел од обврските за негово правилно духовно растење. Ако човек и после крштевањето свесно и слободно се приклони кон злото, кон лошите мисли, лошите зборови и лошите дела, тогаш тој му остава простор на демонот

да завладее со неговиот живот. Демонот е лажго, татко на лагата и човекоубиец, уште од почетокот, а конечното отпаѓање од Бог и смртта се крајот на патот по кој тој го води човекот. Грижата на совеста, обременетоста со лоши мисли, немирниот сон, разните несреќи, зависности и болести на луѓето се само знаци за тоа дека патот по кој тргнале е погрешен. Како ќе се приближува крајот на патот, тие знаци ќе бидат сè почести. Секој човек од Бог добива и време за покајание, но колку повеќе и поголеми гревови прави, толку тоа време му се скратува. Кога му простуваме на оној што ни греша, ние можеме со нашата љубов и молитва да му го продолжиме времето одредено за покајание.

Епископите или духовните отци имаат и обврска да ги опоменуваат луѓето дека патот по кој тргнале не води кон добро. Голем грев прават свештените лица доколку одвреме-навреме не ги опоменуваат и потсетуваат луѓето за тесниот пат до Царството Небесно. Тоа можат да го прават и како некои што заглавиле на погрешниот пат, или како некои што се враќаат од погрешниот пат. Најдобро е ако тоа го прават како некои што го поминале правиот пат и со сигурност го покажуваат. Не треба да им се лутиме, како што не му се лутиме ни на лекарот кој заради наше здравје понекогаш ни причинува болка. Во секој случај, им должиме благодарност...

Колку понавреме се сфатат овие духовни закони, толку подобро.

Господ да ни прости и да нè помилува сите!

Нека ми прости*

Познато е дека кога против мене јавно пишувале или ме критикувале луѓе нестручни во црковната проблематика, најчесто не сум чувствувал потреба и не сум одговарал јавно. Но, овој пат титулата – магистер теолог – со која се пофали мојот критичар, морам да признаам дека ме предизвика на одговор. Читателите нека се запознаат и со мојот став за проблемите, и самите нека проценат кому ќе му веруваат. Пишувам во трето лице еднина, односно индиректно затоа што не го познавам човекот и затоа што пишувам за општа поука. На крајот, Господ ќе ни суди на сите нас заедно.

Но, што вели нашиот теолог (ако не се претставува под псевдоним) во своето писмо до весникот „Дневник“?

„Ја пишувам оваа анализа со загриженост. Загриженост бидејќи новите ветрови кои требаа да задуваат во духовната свест на нашиот народ, поттикнати од „новите“ и „млади“ духовни кадри (како Пимен, Методиј, Иларион, Наум, итн.) се издишаа во развигорчиња“.

А еве што се вели во Светото Писмо:

Тогаџ Боџ му рече [на светиот пророк Илија]: „Излези и засџани на џораџа [Хорив] џред лицеџо Госџогово; и, еџе, Госџод ќе мине, и џолем и силен веџер кој ридови урива и соборувa карџи џред Госџод; но не е Госџод во веџроџ; џо веџроџ – земџоџрес, но не е Госџод во земџоџресоџ; џо земџоџресоџ – оџан, но не е Госџод во оџноџ; џо оџноџ – здив од џивок веџер, и џаму е Госџод“ (3. Цар. 19, 11).

* Објавено во „Дневник“, број 3876, 24 јануари 2009.

Гледаме дека според Светото Писмо Господ се наоѓа токму во тивкиот ветер, а не како што вели нашиот теолог во силниот (како спротивност на, според него, издишаното развигорче) ветер.

Што да си мислиме сега за нашиот загрижен теолог?

Прво: Сигурно не би ја направил таа споредба и не би ја употребил оваа метафора да ја знаел или да ја памтел оваа случка од Светото Писмо. Така што, или го нема прочитано Светото Писмо или одамна веќе не го чита. За сите што знаат, првото е сведоштво за мала вера или за отсуство на вера, а второто – за живот без христијански подвиг. Нека ми прости.

Второ: Нашиот теолог зборува како да нема не само опит од служење на верниот народ, туку ни сопствен животен опит. Но, мислам дека не е ниту едното ниту другото тоа што го одредува, туку високото мислење за самиот себе и желбата да се направи попаметен од младите епископи на Македонската Православна Црква. Нека ми прости. Високоумието е тоа кое го заслепува, па превидува еден толку познат феномен како што е личноста и личносните односи во Црквата. Имено, ништо во развојот на личноста и личносните односи, односно таму каде што сè се заснова на љубов и слобода, не станува брзо и насилно (бучно). Полето на работа на еден епископ на Црквата е токму развојот на личноста и на личносните односи во Бог и затоа, главно, тука се оди бавно и нежно и со многу внимание и трпение (тивко). Епископот треба да делува на духовното будење и развој на луѓето исто како тивкиот и топол ветер-развигор кој ја буди и расцутува природата напролет. Секако, за да може епископот нежно и невидливо да стигне до срцата

на своите духовни чеда, претходно треба грубо и невидливо, за очите на другите, да стигне до своето.

Трето: Затоа светите Отци и велат дека теологијата е наука која произлегува пред сè од живиот опит на Бог во срцето и од живиот опит на Бог во личноста на секој наш ближен, а не од читање на книги и од собирање на теолошки информации кои потоа набрзо исчезнуваат без трага или ни служат само за хранење на суетата. Не со стекнување на безвредни титули или чинови, туку со големо себеотрекување. Прелеј крв, при чистењето на своето срце од страстите и при служењето на ближните, па прими Дух – велат нашите Отци.

Знаејќи го сето ова, како да не помислиме дека нашиот загрижен теолог е многу сомнителен во поглед на неговото теолошко знаење, со други зборови, во поглед на познанието на Бог и во поглед на познанието на самиот себе? Сега, пак, ќе видиме како ја искривува вистината и кога е во прашање ближниот и како извлекува погрешен заклучок за него. Едното без другото изгледа не може: погрешното сфаќање за Бог доведува до погрешно сфаќање за човекот. Нека ми прости. Сепак нема да го осудиме и нема да го наречеме лажго, затоа што од Отците научивме гревот да го мразиме, а не човекот што го прави.

Еве како во своето писмо лажно тврди нешто што никогаш не сум го ни помислил а камоли изјавил: „Пред некој ден и владиката Наум по истата логика, наместо да поучи за паганскиот карактер на коледарските огнови, како што тоа го правеше во изминатите години, оваа година реши да оди на друга карта, веројатно сметајќи дека така поуспешно и побрзо ќе го вразуми нашиот народ – сега коледарските огнови станаа „српски“.“

И да го праша човек сега нашиот теолог каде тоа сум го кажал или изјавил, нормално не ќе може да покаже никаков доказ. Еве, нека најде доказ и нека ме посрами ако може, ако има такво нешто. Но, нема. А огнови се палеле и ќе се палат, тоа покажува и се совпаѓа со одредено ниво на свест. Дека палењето огнови е стар пагански обреден обичај, тоа е познато. Дека со собирањето околу огновите најчесто се нарушува постот, и тоа е познато. Моето мислење дека тоа не е добро е исто така познато. Но, не постои моја изјава дека коледарските огнови се српски обичај. Мене тоа прашање од тој аспект досега воопшто не ме заинтересирало.

Тоа што јавно сум го изјавил во едно интервју, и тоа лани а не оваа година, и позади кое стојам е фактот дека делењето на бадникови гранчиња во црковните храмови е српски црковен обичај. Тоа е српски црковен обичај затоа што го нема во ниту една друга Православна Црква (Руска, Романска, Бугарска, Грчка итн.) освен во Српската, затоа што бил непознат во Македонија до српската окупација во 1918 година, затоа што е сè уште непознат во многу делови на Република Македонија каде што српската пропаганда не успеала, затоа што е непознат во Пиринска и Егејска Македонија и во Мала Преспа (Албанија) итн. Овој и други само српски црковни обичаи, не се обично прашање за Македонската Православна Црква, туку прашање на идентитет за кое е недозволиво да се молчи. И ова не значи дека имаме нешто против Србите – напротив, значи само дека си го чуваме своето. Нашите свештеници треба да делат бадникови гранчиња само во храмовите на оние места каде што живеат луѓе коишто се чувствуваат како Срби и на ниту едно друго место.

Гледаме дека знае да ја искривува вистината нашиот теолог кога ги претставува своите ближни. Сега, во зависност од тоа дали кривата претстава произлегува од неинформираност или од злонамерност, нè наведува на мисла дека, од една страна, кога се пишува нешто за епископ на Црквата без никакви сигурни факти и докази и без проверена информација, покажува глупавост или наивност, а од друга страна, кога тоа се прави злонамерно, покажува голем неморал. Во вториот случај, на лагата би ѝ ја додале определбата „безочна“ или „бесрамна“. Сепак, јас повторно верувам дека не е клучно ниту едното ниту другото за одредување на профилот на нашиот теолог, туку високото мислење за самиот себе и желбата (свесна или несвесна) да се направи попаметен од Струмичкиот митрополит. Високоумието е тоа кое повторно го заслепува и не може јасно да прочита и да сфати едно обично соопштение на струмичкото свештенство, наменето за локална потреба, а случајно преземено и коментарирано од националните медиуми. Еве го погрешно интерпретираниот дел од спомнатото соопштение: „За палењето на огновите и за нарушувањето на Божикниот пост воопшто и да не зборуваме, тоа е чисто пагански обичај“. Ниту во тој дел ниту во целото соопштение некаде се спомнати српски коледарски огнови.

Има уште многу чудни работи во сочиненијата на нашиот загрижен теолог, но за тоа нема ни време ни простор. Би му препорачал само да не ја дезориентира јавноста пишувајќи неаргументирано против еден од нашите најблескави теолошки умови, Митрополитот американско-канадски г. Методиј. Се надевам, на крај, дека иако се смета за поголем од нас спомнатите епископи,

сепак, до крајот од својот живот, ќе почитува барем некој од неспомнатите. Затоа што во светите книги постои еден пример на теолог кој во својата прелест исто така се сметал за поголем од сите епископи, па потоа за поголем и од врвните апостоли Петар и Павле, за на крај да си помисли дека е поголем и од Бог. Можете да си претпоставите како завршил... Господи помилуј!

Повторно Го распнавме Христос*

Се случија протести против локација на црква на дел од централниот градски плоштад „Македонија“ во Скопје. Се случија и контрапротести. До тука е сè во ред. Демократско право е кој и кога, и за што и каде сака да протестира. Не е во ред, и многу не е во ред физичката пресметка помеѓу некои од учесниците во двете групи, неистомисленици. Без оглед на тоа кој кого и на кој начин го провоцирал и кој кого удрил (затоа што провокацијата е повеќе лош збор, а удирањето е веќе лошо дело); и без оглед на тоа дали тоа била безначајна или голема физичка пресметка. И многу не е во ред, кога е Православната Црква во прашање, да се оневозможи нечие демократско право на слободно изразување на сопственото мислење. Да Му благодариме на Господ што сепак сè помина без никакви телесни последици по кој било. Не зборувам за душевните, од кои не верувам дека некој беше поштеден.

Што се случуваше во медиумите, како еден од најзначајните простори за јавно изразување на личната мисла и за пренесување на информации? Сите што пишуваа на темата, се согласуваат единствено и во изјавите и во констатацијата дека насилството е неприфатливо, но толкувањето е различно, острастено. Не можеме а да не забележиме дека критиките одат на сметка на една или на друга партија. Колку е повжештена политичката сцена, толку попренагласено се критикува, а особено во

* Објавено во „Дневник“, број 3942, 11 април 2009.

споредба со другите такви или слични случувања. Нема објективност. Објективност нема заради тоа што се занимаваме со видливиот дел на случувањето, чиј огромен невидлив дел во позадината останува непознат. Не се занимаваме со причините, туку со последиците. Никој не влегува во сериозна анализа на причините, и тоа е најсигурен показател дека последиците се користат само за дневнополитички потреби и пресметки. Анализата на причините претпоставува и желба за нивно отстранување. Борбата против причините има континуитет и е долготрајна, а злоупотребата на последиците е медиумско чудо за три дена. Како што и видовме.

Односот, пак, на Црквата со јавноста е посебен проблем. Општо е мислењето дека, кога се во прашање медиумите, не се снаоѓаме баш најдобро, посебно во првите моменти на вака комплицирани и вонредни ситуации. А како и би се снашле, кога *„синовиџе на овој свеџ, во својоџ род, се џогосеџливи од синовиџе на свеџлинаџа“* (сп. Лука 16, 8). Време е, изгледа, да се ангажираат професионалци за регулирање на нашите односи со јавноста, коишто се многу важен сегмент од нашето делување во светот. Свесни сме сите дека тоа би било само шминкање доколку луѓето од Црквата не поработат истовремено малку посериозно и на својот духовен лик. Ние сме тие преку кои светот Го препознава и Го засакува Христос, или преку кои се одвраќа од Него.

Секој проблем дополнително се усложнува кога и партиите, за свој интерес, ќе се вмешаат во него и ќе заземат став. Тогаш може да настане конфузија во главата на луѓето заради спротивставувањето на нивниот личен однос кон проблемот како таков, со нивниот личен однос

кон некоја партија или кон некој партиски став. Ако немаат свој однос кон проблемот, тогаш само необјективно се приклонуваат кон ставот на својата партија, свесно или несвесно. На крај само искусното око на духовникот ќе може да разликува дали искажаниот став на еден човек е негов свесен личен однос кон проблемот или е неосвестена рефлексивна на неговиот негативен или позитивен став кон некоја партија, која веќе се позиционирала во однос на проблемот. Да не ги спомнувам нарушените односи. Итн, итн.

Излегува како партиите да немаат да понудат своја позитивна програма, па сега им останало уште само да ја искористат негативната случка, на пример, на плоштадот, со цел да извлечат некој глас повеќе. Најнормално е во еден предизборен период да ги чуеме каква политичка и економска перспектива имаат да ни понудат и да ги видиме како се трудат да нè убедат во тоа. Затоа што, политичката кампања треба да служи и за едуцирање на народот, и не е добро да служи за негова морална ерозија. Но, тоа се, на крај, партиски одлуки, кои потоа се валоризираат на избори. Најбитно е за нас партиите да не ја користат Црквата (како институција) за остварување на своите цели, и за време на избори и во текот на мандатот. Не е добро да ги доведуваат верните во ситуација да се определуваат за кого ќе гласаат во зависност од тоа дали тој некој ја поддржува Црквата или не. Црквата е единствена сила која собира и обединува во доброто и во љубовта. Црквата не може и не смее да биде поле за партиски пресметки и поделби. На ова веднаш треба да се стави крај затоа што влогот е преголем. Секој нормален човек кој ќе си одговори на прашањето „каде тоа во светот, освен кај нас, ова уште

се случува?“ – многу ќе се засрами. Сите партии треба да се блиски со Црквата, како и таа со нив; и сите треба да ѝ помагаат, и обратно. Православниот духовен живот е сепак трајна и заедничка вредност, која, доколку ја прифатиме, нè прави доследни наследници, носители и сведоци на нашето општо духовно и културно наследство и идентитет, и тоа не треба да биде спорно за ниту една партија во Република Македонија.

Јас сум поставен со личен пример да водам и да посочувам, а не да принудувам. Секој човек е слободен, а со тоа и одговорен пред Бог, да го одбере својот пат и последиците од него. Јас нема да го сменам својот љубовен однос кон никого заради неговиот избор. Јас можам само да се радувам или да тагувам, заради нечија радост или нечија тага. Но, после оваа кратка анализа на главните актери во случувањето, да се вратиме на актуелниот проблем, каде што се соочуваме со едно суштинско прашање: Дали протестот беше навистина само против локацијата на Црквата и дали контрапротестот навистина ја заштити Црквата?

Случувањето за коешто досега расправавме, во духовната литература се нарекува искушение. Како го гледаат и го доживуваат секое едно искушение оние што се трудат да водат духовен живот? За нив искушението секогаш е можност да го проверат квалитетот на својот духовен живот. Ако љубовта кон сите луѓе, без оглед на нивниот однос кон нас, е врвен идеал на христијанската духовност, тогаш искушението е секогаш можност да провериме колку и дали го љубиме и оној кој нè повредува. Ако го љубиме и оној што нè повредува, тогаш љубениот не може да биде во нашите очи виновен за она што се случило, туку ние. Ако, пак, самите себе се правдаме, а

другите ги обвинуваме, ние не сме на патот на идеалната љубов. Од друга страна, пак, ако другиот го мразиме, го обвинуваме и го осудуваме, прашањето е на кого му штетиме. На другиот? Можеби. На нашето срце и на нашата душа? Сигурно – да! Значи, ако Љубовта не е наш идеал, тогаш воопшто да не се чудиме на ништо, тогаш сè е дозволено со цел да се задоволат нашите страсти.

Оние коишто на каков и да е начин ја бранат Црквата, оние кои заради тоа трпат нешто и оние кои од страна го гледаат сето тоа, треба да го знаат следново: Во духовниот живот постојат три нивоа на духовен развој – очистување на срцето од страстите, просветлување на умот и обожение на целиот човек, и душа и тело. Оние коишто се на најниското ниво се сè уште заробеници на своите страсти и под нивно влијание, и затоа треба многу да внимаваат. За нив сè уште важи законот 'око за око, заб за заб'. За таквите не е ни чудо што полесно паѓаат во искушение, на злото (од нив така видено) да одговорат со зло. Тоа не е никакво оправдување, туку само објаснување на нивното погрешно однесување. Затоа не треба да се остане на тоа ниво. Духовните отци се одговорни за нивната духовна состојба, воспитание и напредок. Духовните отци не смеат да се оградуваат од нив или да ги осудат и да ги отфрлат како луѓе. Можат само да се оградат од гревот и да го осудат злото, а самите себе да се обвинат за неуспехот на својата мисија. Сè според начелата: 'гревот го мразиме, а грешникот го љубиме' и 'љубениот никогаш не е виновен'.

Еден е Божјиот суд, а друг човечкиот. Бог ќе им суди на сите согласно нивниот одговор на талантите што им ги дал. На пример: нема да биде ист судот за оној кој имал можност да направи поголемо зло, па се воздржал

и направил помало, со судот за оној кој имал можност да направи поголемо добро, па не се потрудил и направил помало. Гледате ли дека, всушност, првиот го скратува просторот за делување на злото, а вториот остава повеќе простор за злото да делува. Или, едниот доби помалку од Бог, а Му возврати повеќе; а другиот доби повеќе од Бог, а Му возврати помалку. Да не зборувам и за одговорноста посебно на секое од нивоата на духовен развој. Затоа, подобро е, бидејќи само Бог точно знае што има во човекот, да не судиме никому. Сепак, за сите нас суд и критериум и ниво се светите словенски и македонски просветители и учители Методиј и Кирил и светите охридски чудотворци Климент и Наум, и преку нив ја гледаме Црквата, а не преку нашите слабости и грешки. Во секој случај, им благодарам на оние коишто најдобронамерно дојдоа да ја поддржат изградбата на црквата, и лично им се извинувам на сите оние што сè уште не ги научивме како треба љубовно да се постапува притоа, и ги замолувам другпат да постапуваат исклучиво според Христовите заповеди на љубовта кон секој човек – ако сакаат навистина да ја претставуваат Црквата.

Оние коишто протестираа против локацијата на црквата, сигурен сум дека како идни архитекти, од предметот историја на архитектурата го знаат следното – што мнозина и од верниците не го знаат, но го чувствуваат: Богочовекот Исус Христос е темел, центар, оска и цел на православниот христијански живот. Оваа вистина, како во севкупниот христијански живот, треба, и се рефлектира, и во црковната книжевност и во црковниот иконопис и во црковната архитектура. Тоа значи дека како што Христос е центар на нашиот црковен живот, така и храмот Негов треба да биде (според нас) на местото коешто се смета

за центар на градот, а сè друго да биде устроено според тој духовен центар. Пишувам принципиелно теолошки и застапувам основни црковни а не нечии други ставови. Инаку би се негирал сам себе како епископ. Ако нечии ставови во случајов се совпаѓаат (или не) со црковните, односно со моите, тоа е друга тема.

Може од кажаното да се сфати колку чувствително верско прашање за нас христијаните е местоположбата на храмот. Така, оној којшто Го има Христос за центар на својот живот, би сакал да го види и храмот во центарот на градот, а не на маргините; а оној што Го има Христос на маргините од својот живот, не се интересира за храм во центарот на градот. Она што е на маргините, потоа лесно се отстранува и од таму. Имаме пример за тоа во блиското минато. Сведоци сме дека во време на наметнатото едноумие, при градбата на големите скопски населби како на пример Карпош и Аеродром, воопшто не било предвидено место за црква; а денес, во демократијата, имаме тенденција храмот да се изгради во строгиот центар на градот. Мене и тоа претходното и ова сегашново ми е разбирливо, но неопходно е, особено денес, да се почитуваат демократските и институционалните процеси при одлучувањето за тоа каде и што ќе биде изградено, дотолку повеќе кога тоа се совпаѓа и со волјата на мнозинството граѓани. Тоа е патот за решавање на ваквите ситуации. Инаку, како ќе опстанеме како граѓанско демократско општество? Во секој случај, лично им се извинувам на сите оние студенти-архитекти што на кој било начин се чувствуваат повредени со настанот.

И уште нешто: јас знам дека студентите по архитектура не се свесно против Црквата или против изградба на црква, туку дека се само против нејзината локација.

Ова го знам затоа што и меѓу нив имам свои духовни чеда. Кога тие сега би имале можност да постават нов плоштад во Скопје или кога тие би проектирале нов град, уверен сум дека тие повторно црквата би ја поставиле на централно место и околу неа би го организирале просторот. Но едно е хипотеза, а друго е суровата стварност. Понекогаш е подобро црквата некако да ја има, отколку воопшто да ја нема. Добро е идните архитекти да знаат дека една црква не се сведува само на и не се мери со категориите од овој свет, затоа што таа не е само од овој свет. И дека ако сакаат да се вистински и авангардни, не треба да останат заробеници на времето и просторот, односно на минливите облици на просторот. И дека токму градењето на црквата може да ги ослободи од таа заробеност и условеност и да им отвори непознати и нови видици. Затоа што црквата покрај својата архитектонска реалност има и една друга, духовна реалност, којашто ги надминува релативните димензии на времето и просторот, и тоа толку моќно што на крајот сигурно ќе го покрие, надомести и преобрази нарушувањето што, според нив, би се појавило во архитектурата и во симетријата на објектите во местото на кое таа е предвидена. Ако, во овој дел, како млади и недоволно опитни луѓе и архитекти не размислувале за ова, еве, имаат можност барем да размислат, а ако сакаат и да проверат.

Зошто да влегуваме во конфликт? Зошто оваа ситуација сите да не ја сфатиме како предизвик да станеме подобри и да научиме нешто повеќе? Што е тоа во нас што нè придвижува негативно или позитивно после соочувањето со предизвикот? Ова се поважни и поегзистенцијални прашања од актуелното.

Човекот е дел од космосот, но човекот и го возглавува космосот. Свети Максим Исповедник човекот го нарекува и микрокосмос и макрокосмос. Човекот е и дел од Црквата како Тело Христово, но, според светите Отци, човекот и ја возглавува целата Црква. Сите живеат во секого, заради секого и со помош на секого, и секој живее во сите, заради сите и со помош на сите. Секој човек е Црква во мало. Таа тајна ја остварува благодатта на Светиот Дух Господ во Црквата. Богочовекот Христос се поистоветува и сострадува со секој еден човек на оваа планета, дури и без разлика на неговата вера или друга различност. Затоа Христос вели: „Ако му најравише нешто на еден од овие Мои најмали браќа, Мене сѐ Ми најравиле“ (сп. Матеј 25, 40). И затоа нема ништо посвето од човекот. И затоа сите храмови на светот не се повредни од еден човек. И затоа никаква цел не го оправдува насилството над кој било човек. И затоа заради никаков грев (дури и против неа) Црквата не смее да го отфрли и осуди кој било човек. И затоа главниот протест и главната борба што треба да се води во овој свет е пред сè борбата против злото внатре во нас, затоа што тоа го обезбожува човекот. Обезбожувањето е исто што и обезличување, односно отчовечување на човекот. Затоа Црквата, која е место на средба на човекот со Бог, место на исцеление на човекот од злото внатре во него и место на обожение на човекот, ги прегрнува сите и сите ги смета за свои духовни чеда, и оние „за“ и оние „против“ изградбата на храмот на плоштадот.

Истиот дух*

Ништо ново под сонцето, само што овој пат малку поотворено ќе проговорам. Истиот дух што војува да Го тргне Господ од средиштето на нашето срце, да Го тргне Господ од фокусот на нашиот живот, да ја направи Црквата само погребално претпријатие, да го тргне Неговиот храм од центарот на градот – односно од пред нашите очи (по принципот далеку од очи, далеку од срце), истиот дух што, со еден збор, се обидува да Го помести Господ, од центарот, на маргините од нашето севкупно битисување, истиот дух, велама, се обидува да Го тргне Господ и од образованието и воспитанието на нашите деца. Нормално, маргините се фазата пред конечното замислено отстранување. Одговорете си сами на прашањето: Кој е тој дух што се противи на Господовиот Дух? – и потоа слободно одлучете се чија страна ќе фатите и по кој пат ќе тргнете. Сигурен сум дека сте свесни дека со тоа ја одбирате и содржината, а евентуално и крајот на вашиот живот. Затоа што и едниот дух и другиот Дух најпосле ќе дојдат да го пожнеат и да го соберат тоа што го посеале. Секој во својот амбар.

Затоа, втор пат во последно време опоменувам дека за нас православните христијани, номинални или реални, Црквата е единствената сила која може да не собере и обедини во доброто и во љубовта. Зборувам и за национално обединување и единство и за градење на мултикултурно и толерантно граѓанско општество.

* Објавено во „Дневник“, број 3947, 18 април 2009.

Црквата не може и не смее да биде поле за партиски пресметки и поделби! Таква ситуација е само сведоштво на ретроградноста, неинвентивноста и неспособноста на политичарите. Ова веднаш треба да престане затоа што на крајот сите ќе загубиме. Отсекогаш сум се чудел, од каде таа спремност кај некои од нив заради остварување на своите партиски (читај: лични) цели да пуштат сè што е вредно низ вода, па било тоа Македонска Православна Црква, било македонска нација, било македонски идентитет, било македонска држава. Сите партии треба да се блиски со Црквата, како и таа со нив, и сите треба да ѝ помагаат, и обратно. Православниот духовен живот е сепак трајна и заедничка вредност, која, доколку ја прифатиме, нè прави доследни наследници, носители и сведоци на нашето општо духовно и културно наследство и идентитет, и тоа не треба да биде спорно за ниту една партија во Република Македонија.

Но, на какво поместување и претумбување на вредностите сме сведоци денес? До пред само стотина години Црквата и црковните училишта беа основен едукативен центар на народот. Но, што зборувам за пред стотина години, кога векови наназад се во прашање?! Што беа нашите први просветители, светите браќа Методиј и Кирил и нивните свети ученици Климент и Наум, со кои постојано и насекаде се фалиме? Нели беа пред сè монаси и свештени лица? Што беа нивните училишта, ако не пред сè црковни? Што беше првиот, Охридскиот универзитет, ако не пред сè црковен? Некогаш Црквата беше основоположник на училиштето, некогаш Црквата беше училиште, а сега некој сака да ја отстрани Црквата од училиштето. Луѓе, тоа е најмал проблем. Црквата носи многувековно искуство во себе, таа може и вака и онака, и со тоа и

без тоа. Црквата претрпела многу пострашни прогони. Но, наместо празниот триумфализам, да се запрашаме самите себеси заради нас самите и заради иднината на нашите деца – што правиме и каде сме тргнале!

Не гледате ли дека динамиката на животот од овој свет и потрошувачкото општество, засновани на сè поголемо задоволување на нашите страсти, е крајно нездрава духовна средина во која растат нашите деца? Ако не ги втемелиме на православиот духовен живот уште во младоста, тие ќе немаат цврста основа како сигурна потпора во современиот бурен живот и голема е можноста да станат негови жртви. Ние ги тешиме луѓето и во затвор, ги посетуваме и во болница, дури и сами направивме центри за лечење на зависници од разни наркотички супстанции како и центар за ресоцијализација, ги советуваме и за проблемите од секојдневниот живот; но, зарем не е подобро да го превентираме сето тоа зло со нашето влегување во училиштата? Колку подоцна се сретнувате со нас во вашиот живот, со толку пострашни последици сите заедно се соочуваме. Затоа што сите несреќи кои нè снаоѓаат се последица на наталожените и непокајани гревови. Зарем и современите научни откритија не говорат за психосоматски заболувања, односно за нарушената психа и за стресот како основа на сите соматски болести? Средбата со нас, Црквата, вие знаете дека секако ќе се случи; на вас останува да го одберете времето и местото на средбата. Гледајте само тоа место да не бидат гробиштата, а време – времето на вашиот погреб. Односно, денот на Страшниот суд.

Не велам дека духот кој му се спротивставува на Христовиот Дух не делува и преку луѓето на Црквата, без оглед на тоа дали се тие на некои од раководните

свештенички функции или се лаици. За тоа ние лично ќе одговараме уште во овој живот, а и на Страшниот суд. Подобро во овој живот. Но, дури и да речеме со сигурност дека некои од луѓето на Црквата се виновни за бледото сведочење на Господ Христос или за соблазните помеѓу народот, сепак не смееме и не е нормално, на пример, заради дедо Наум да го мразиме свети Наум. Луѓето на црковната организација се менливи, но Црквата останува вечно место на спасението, и вратите на адот нема да ја надвладаат. Кратковиди се самооправдувањата од типот: види го овој поп што прави или види го оној владика што прави, а јас ќе му одам во црква!? Ако мислиме дека што било друго освен самите нас е пречка во нашиот однос со Бог, тогаш ние го напуштаме личниот однос со Него и личниот пат до Него. Ако на тој начин размислуваме и постапуваме, ние не живееме како личности.

Човекот е создаден според образот Божји и треба да го достигне подобие то Божјо. Човекот е отворено битие во кое е всаден потенцијалот да стане бог по благодат. Затоа за нас образование пред сè значи да го носиме и сведочиме образот на нашиот Творец. Истовремено тоа значи да ја сочуваме и оствариме нашата личност. Да ја сочуваме од демонот, гревот и смртта, од дезинтеграција и од вечно обезличување. Пред сè вака сфатеното образование воопшто не го запоставува и негувањето на интелектуалниот потенцијал во нас. До ваквото образование стигнуваме со помош на православно воспитание. Основното значење на зборот 'воспитание', согласно црковнословенскиот корен, значи 'хранење'. Со цел да го образуваме во себе ликот Божји, ние во Црквата се храниме и заедничариме со Христос и во материјална и во духовна смисла на зборот. Затоа, јас знам дека нај-

погодно место за веронаука е Литургијата на Црквата. Но, исто така знам дека од многу причини, во многу и заради досегашниот однос на државата кон нас, Црквата како институција моментално не е во можност да го организира тоа. Затоа, погодно е исто така за нас духовната храна да се добива од најрана младост, и тоа во училиштето.

Зошто веронаука во училиштата, а не при црквите – како што сакаат некои политичари? Тоа е исто како да прашаме зошто младите фиданки или садници ги врзуваме и прицврстуваме за нешто цврсто и стабилно додека да пораснат и зајакнат. Тоа е исто како да прашаме што ќе ни е хиерархија и ред и поредок во државните институции, во војската и во полицијата. Токму затоа што на сè што е младо, кревко и незрело му треба хиерархија, ред и поредок до одредена зрелост во растењето. Токму затоа што според законот основното образование е задолжително и затоа што во училиштата владеат хиерархијата, редот и поредокот. Црквата не смее никого да принудува, но зошто за едно докажано добро дело какво што е христијанското образование и етика да не ѝ се овозможи да го искористи веќе воспоставениот образовен систем? Привидната спротивставеност меѓу слободниот избор и задолжителното се решава со факултативноста на предметот веронаука и со правото на родителите да одлучуваат наместо своите деца (секако имајќи ги предвид и нивните желби) до нивната полнолетност. Нормално, да имаа политичарите чувство за Црквата и претходно да се посоветуваа со нас за оваа проблематика, немаше да прават вакви суштински грешки по нашата иднина. Сега само се кријат позади правниот параван на уставната одделеност на државата од Црквата во својата меѓусебна

пресметка. Како одговор на горепоставеното прашање, на крај ќе речам дека веронауката во училиштето е и позитивен одговор на нашите обврски и одговорност кон нашето духовно и културно наследство и идентитет. Отфрлањето на веронауката е одрекување од самите себе и од сопствениот идентитет.

Како што ви реков и минатиот пат, поставен сум со личен пример да водам и да посочувам, а не да принудувам. Секој човек е слободен, а со тоа и одговорен пред Бог, да го одбере својот пат и последиците од него. Јас нема да го сменам својот љубовен однос кон никого заради неговиот избор. Нашата борба не е против 'тело и крв', туку против 'духовите на злото од поднебесјето'. И затоа, поентата на моево пишување, исто како и минатата сабота, не е пред сè дали ќе има веронаука во училиштата или не, или дали ќе има црква на плоштадот или не, туку ве опоменувам да внимавате дали едниот дух или другиот Дух ќе го изберете, и за вас и за вашите деца. Значи, ме придвижува грижата за вас. И, што е посебно важно за мене, не сакам да Го ожалостам Духот и да Го доведам во ситуација да прошепоти во моето срце: „Зошто не им кажа?“

Христос воскрес!

Предговори

Начело на соработка*

Не е возможно во современите услови на живеење еден духовен раководител, свештеник, посветен на духовното исцелување и на духовниот развој на своите духовни чеда, да не почувствува потреба од знаења и информации за достигнувањата на модерната психијатрија и психологија. Но и обратно, просто не е возможно еден психијатар или психолог, научник, да не се заинтересира за можностите за исцелување и здрав развој на личноста, што ги овозможува православната теологија како наука и, се разбира, со тоа и православната психотерапија.

Според нашето досегашно искуство и сознанија, се случува и одредена соработка помеѓу свештеници, психијатри и психолози, но најчесто еднонасочно и ограничено – кога е во прашање проблемот и третманот на лица во психотична состојба. Според моето мислење, полето за соработка е многу поголемо, особено во делот на справување со неврозите, со разните облици на зависности и нивната превенција.

Со возобновувањето на монашкиот живот во манастирите на Република Македонија, од 1995 година па наваму, се возобнови и православниот духовен живот во нашиот народ. Луѓето сè повеќе се исповедаат, се отвораат за духовно раководство и бараат совети за

* Предговор кон книгата „Униние и депресија – Сличности, разлики, лекување (Православен поглед)“ на д-р Дмитриј Александрович Авдеев, издание на Манастирот Воведение на Пресвета Богородица Елеуса, Велјуса. 2009.

справување со секојдневните животни ситуации. Понекогаш, при својата мисија, духовните отци на Македонската Православна Црква се сретнуваат со гранични ситуации, а понекогаш со јасни ситуации на психотични состојби, за чие надминување и регулирање имаат потреба од психијатриска помош, па дури и сместување на ваквите случаи (пациенти) во специјализирани институции. Понекогаш, тие се сретнуваат со специфични невротични состојби за чиешто побрзо и полесно надминување се потребни стручни знаења од областа на психијатријата, психологијата и психотерапијата.

Од друга страна, пак, честопати причините за психичките растројства со кои се сретнуваат психолозите и психијатрите имаат чисто духовна природа. Притоа, сигурно ќе ги интересира и православната библиска антропологија и духовните причини за психичките состојби на современиот човек. Затоа, сите ние, духовници, психијатри и психолози во Република Македонија исправени сме пред предизвикот на поконкретно заемно запознавање и соработка, за полесно справување со предизвиците што нашата служба или професија ги носи во нашиот живот, со цел лекување, исцеление и спасение на нашите ближни.

Во некои православни земји, како што се Србија и Грција, делумно Бугарија и Романија, и особено Русија, интересот на Црквата за соработка во областа на психологијата и психијатријата веќе е крунисан со над стотина наслови на научни трудови во последниве дваесетина години, психолошки прирачници за свештенството, научни публикации, како и со формирање на специјализирани Институти.

Книгата што е пред нас, „Униние и депресија – Сличности, разлики, лекување (Православен поглед)“ на

д-р Дмитриј Авдеев, основач, директор и редовен професор на Институтот за проблемите на формирањето христијански однос кон психичките заболувања, е плод на оваа соработка во Русија. Веруваме дека нејзината содржина ќе биде интересна како за духовниците на нашата света Црква така и за нашите психолози и психијатри, но и за пошироката научна јавност. Печатењето на оваа книга на македонски јазик нека биде и еден наш скроман придонес во насока на оваа соработка.

Светоотечка психотерапија*

Со благослов на Неговото Блаженство Архиепископот охридски и македонски г.г. Стефан, книгава што е пред нас специјално е подготвена како прирачник од областа на православната психотерапија за свештенството на Македонската Православна Црква. Поделена е на петнаесет предавања, кои лично ќе ги изложи и, по потреба, ќе ги образложи авторот, православниот лекар-психијатар, д-р Дмитриј Авдеев, на планираниот неколкудневен семинар. Преку запознавањето на нејзината содржина, свештеникот-пастир треба да се обучи полесно да ги разликува и распознава психичките заболувања и, ако ги забележи кај оние што духовно ги раководи или кај оние коишто првпат се обраќаат за помош кај него, поуспешно да ги третира, сам (на пример, неврозите) или со помош на лекар-специјалист. Посебно предавање, многу интересно, е посветено на прашањата од областа на биоетиката.

Што подразбираме под поимот православна или светоотечка психотерапија? Психотерапијата, наједноставно речено, според професор д-р Авдеев, е „лекување на душа со душа“. Еве како во книгава тоа го опишува свети Лука (Војно-Јасенецки): „Психотерапијата што се состои од вербално, поточно, од духовно влијание на лекарот врз болниот е општо признаен метод на лекување на

* Предговор кон книгата-учебник „Пастирска грижа за душата. Психијатриски аспект“ на д-р Дмитриј Авдеев, издание на Манастирот Воведение на Пресвета Богородица Елеуса, Велјуса. 2010.

многу (психички) болести, којшто често дава прекрасни резултати“. Покрај ова објаснување, во православната психотерапија Светите Тајни на Црквата се подразбираат, а словото на духовниот лекар, секако, треба да биде слово во сила. Слово кое произлегува од опит на очистување на своето срце од страстите, од гревовните наслаги и од демонското влијание. Слово преобразено од благодатта Божја. Слово кое длабоко достига и влијае во срцето и во умот на ближниот.

Општа цел на православното пастирствување е спасението на душата, а посебна, на православната психотерапија, е лекувањето на душата. Второто значење на зборот спасение е исцеление. Тоа значи дека пастир може да биде само оној што може да исцелува, а може да исцелува само оној што претходно се исцелил самиот себе. Светоотечкото наследство е основа на православната психотерапија. Во светоотечкото учење се содржи сè што е неопходно и за лекување на душата и за нејзино спасение. Природно е за свештеникот да се вдахнува и постојано да црпи од оваа духовна ризница.

Светоотечката или православната психотерапија е во согласност со библиската антропологија, односно со библиското учење, видување, пристап и однесување кон човекот. Човекот – богосоздаден според Божјиот лик и подобие, со душа и тело, со словесни и бесловесни сили на душата. Човекот – со ум и разум, со свој волев и желбен дел од душата и со срцето како негов духовен центар. Човекот – во неговото создавање, во неговиот пад и во неговото пакибитие преку и во домостројот на Богочовекот Христос. Човекот – во својот обид и подвиг да ги рекомпонира и правилно да ги насочи своите душевни сили, растурени и дезориентирани од падот, од

гревовниот живот и од демонот.

Професор Л.Ф. Шеховцова издвојува две задачи на православната психотерапија: општа – укажување помош на човекот за да ја надмине сопствената падната природа и да ги осознае психолошките механизми на страста; и лична – да му укаже помош на човекот во решавањето на неговите конкретни проблеми и животни потешкотии. Бидејќи како причина за конкретните проблеми најчесто се појавува сторениот грев, авторот, д-р Авдеев, посебно се задржува на прашањето на улогата на гревот како и на страстите во психичките заболувања на човекот. На пример, неврозите се само запуштена форма на живот според гревовните страсти. Набројувањето на симптомите на неврозата најчесто е список на гревовно однесување (раздразливост, гневливост, завист, нетрпеливост итн.), а медицинската и духовната дијагноза се совпаѓаат. Дури и потеклото на психосоматската патологија може да се прикаже како процес на материјализација на гревот.

Еден од основните методи во православната психотерапија, според д-р Авдеев, е свесна соработка со човекот (пациентот) во осознавањето на психолошките страсни механизми на болеста или на конфликтната состојба. Духовниот живот е секогаш свесен и освестен, додека пак несвесноста, врз којашто повеќето психотерапевтски правци ги градат своите системи, е карактеристична атмосфера за работа на духовите на злобата од поднебесјето. Човекот, на својот пат кон исцелението и кон заедницата со Бог, никогаш не го губи она што е личносно и свесно, но затоа тој доброволно се откажува од склоностите на својата падната природа, од бесловесните страсти и од гревот.

Според авторот, во православната психотерапија се издвојуваат две форми: исклучиво црковна и научно-практична, т.е. втората е помошта на психотерапевтот, на клиничкиот психолог, на специјалистот. Според нас, најдобро би било кога овие две форми би се слеале во една, односно кога личноста на пастирот би била носител на двете. Во овој случај поцелисходно би се остварила хиерархијата на целите и приоритетите при психотерапевтското влијание: од успокојување, влевање надеж и отстранување на симптомите на болеста, па сè до остварувањето на духовниот раст и развој и придобивање на неминливите вредности. Во секој случај, соработката меѓу свештеникот и психотерапевтот досега се покажува како најплодотворна и како таква треба да продолжи, нормално, со соодветно разграничување на сферите на компетенција.

Д-р Дмитриј Авдеев ги формулира и трите основни принципи на православната психотерапија кога се во прашање лекари-специјалисти, кои според него се во согласност и со „Основите на Социјалната Концепција на Руската Православна Црква“, а тие гласат: прво, исповедање на православната вера од страна на самиот специјалист и внесување на нејзината спасоносна вистина и духовна чистота и во лекувачкиот (терапевтскиот) и во консултативниот процес; второ, засновање на психотерапевтската дејност врз светоотечка основа; и трето, отфрлање на психотерапевтските методи и правци кои не се во согласност со вистините на Православието.

Православниот свештеник, како пастир и лекар на човечките души и тела, не треба да ја пропушти можноста што кон него природно се обраќаат за помош сите оние коишто Црквата преку проповедта на верата и на

покајанието ги мотивирала свесно и лично да се спротивстават на страстите, демоните и гревот, и правилно да ги насочи по патот на исцелението и спасението. А тие, во нашата заедница, се несразмерно повеќе од оние што бараат помош од лекари-специјалисти. За ова, секако, свештеникот треба да е и самиот подготвен и теоретски и опитно.

Содржина

Предговор	I-III
Проф. д-р Венко Андоновски: Предисловие за Светлината	5
Излагања на научни собири	
Светоотечко толкување – откровение на внатрешниот духовен живот на свети Наум Охридски	17
Свети Наум Охридски и суштинскиот континуитет на христијанското предание	27
Улогата на цар Јустинијан Први во континуитетот на организираниот црковен живот во Македонија	38
Улога и функции на духовниот раководител	48
Предавања на монашки собири	
Тример	65
Монашки потсетник	69
Молитвено прилагодување	72
Гори, ако сакаш да светлиш	74
Како правилно да се надмине искушението	83
За духовната затемнетост	90
Освојување на простор	96
Мисли за мотивирање и посочување	102

Борба против веќе освоен простор	107
Уште нешто за послушанието	111
Не знаете од каков Дух сте	114

Интервјуа

Духовен лидер	119
Живо исихастичко предание	128
Проблемите прво се решаваат молитвено во нашето срце, а потоа надвор од нас	132
Одговор од пустинскиот универзитет	140

Написи во медиумите

Станавме легенди, а сè уште сме живи	157
Црквата не проколнува, туку благословува	160
Нека ми прости	164
Повторно Го распнавме Христос	170
Истиот дух	179

Предговори

Начело на соработка	187
Светоотечка психотерапија	190

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека
„Св. Климент Охридски“, Скопје

081Наум, митрополит струмички

НАУМ, митрополит струмички
Не знаете од каков Дух сте / митрополит струмички Наум.
- Велјуса : Манастир Воведение на
Пресвета Богородица Елеуса, 2010.
- III, 206 стр. ; 21 см. - (Библиотека Воведение)

Предговор / монахиња Сара: стр. I-III. - Предисловие
за Светлината / Венко Андоновски: стр. 5-11

ISBN 978-9989-893-15-5

а) Наум, митрополит струмички (1961-) - Зборници

COBISS.MK-ID 86180874

Печати:

„Европа 92“ - Кочани

